

Alfred
Kanini

Shirat e vjeshtës

tregime
dhe
novela

BIBLIOTI
SHITËTIT

814-32

K 29

-32
29

S

ALFRED KANINI

Shirat e Vjeshtës

LIBRARI E BASHKISË
SHIRAT E VJESHËS

Shirat

1421

Tregime dhe novela

SHTËPIA BOTUESE «NAIM FRASHËRI»

LUGINA

Mbi luginë presin një grumbull njerëzish. Ata kanë kohë që presin. Mbase që në mëngjes. Megjithatë, asnjëri nuk guxon t'i thotë Muhinit të lexojë telegramin. Ai e ka lexuar mirë, se di dhe të shkruajë, dhe të këndojë. Mirëpo poshtë në luginë i biri me nusen s'po duken akoma. As krushqit s'po bëjnë të parë. Muhini e di se krushq mund të mos vijnë, po mendon se mbase ata të nuses ruajnë ndonjë zakon dhe i përcjellin. Prandaj herë pas here vështron luginën. Ai nuk e vret mendjen pse e kanë quajtur «Lugina e nuseve». Bile mendon se kanë bërë mirë që e kanë quajtur ashtu. Se nëpër të kanë kaluar të gjitha nuset e fshatit. Dhe nusja e të birit andej do të kalojë. Ai nuk di se kur kishin filluar ta quanin atë «Lugina e nuseve». Edhe nusja e të atit, edhe ajo e gjyshit, edhe të tjerat nëpër atë luginë kishin ardhur në fshatin e tyre. Edhe nuset e tij. Ai ka kohë që mendon për nuset e tij. Prandaj nuk ju zemërua të birit kur ky i shkroi se kishte gjetur një nuse, një nuse me dashuri si i thonë. Fundja pse t'i zemërohej. . . I biri kishte mbaruar shkollën e lartë dhe e kishin mbajtur në qytet. I kishte ardhur keq që ja kishin mbajtur të birin. Ai mendonte se atë

punë mund ta bënte dhe ndonjë tjetër. Mirëpo ata thoshin se i biri ishte i zoti. Të birit i qe lutur që dasmën ta bënin në fshat. Fundja të gëzonin edhe ata.

«Veç jo sipas zakoneve», i kishte thënë i biri.

Muhini vështron edhe një herë luginën. Mbi të ka rënë dielli, një diell që i fshik shkëmbinjtë e ngrënë nga shirat duke u dhënë një bukuri të ashpër. Dasmorët nuk po duken. Fshatarët i hedhin Muhinit vështrime pyetëse. Ata kanë marrë edhe armë me vete. Madje dhe disa kuaj për të rendur më parë në fshat e t'u japin lajmin se po vinte i biri i Muhinit me krushq e me dasmorë...

Muhini vështron luginën dhe aty si dy pika të vogla lëvizin dy njerëz. Ata dredhojnë midis shkëmbinjve, zbresin e zbresin në luginë, aq ngadalë, sikur të kenë dalë shëtitje. Kur afrohen dhe ca, Muhini dallon se janë dy burra ngaqë të dy janë veshur me pantallona dhe duken njësoj të gjatë e me lëvizje të sigurta. Fshatarët vazhdojnë ta pyesin në heshtje, po ai nuk guxon të japë urdhër të shkrehin armët. Mbase nuk janë ata. Muhini pret të afrohen dhe ca, pret në heshtje me sytë të të dy njerëzit që kalojnë nëpër «Luginën e nuseve. . .»

*

*

*

Të dy ecin njëri pas tjetrit në një shteg shkëmbor. Dielli ka filluar të djegë dhe fytyrat u janë skuqur e mbushur me bulëza djerse.

— Jona, u lodhe? — pyet ai.

Jona nuk thotë se u lodh. Asaj i janë mpirë të gjitha gjymtyrët dhe mezi lëviz dhe megjithatë nuk mundohet aspak ta fshehë lodhjen.

— Po ku është ajo «Lugina e nuseve»? — pyet ajo e lodhur.

— Ti po ecën pikërisht në luginë.

Ai e vështron një çast në sytë e gjelbër. Ajo duket sikur nuk mendon asgjë. Megjithatë ai e di se Jona bluan diçka.

— Edhe unë kalova nëpër këtë luginë — thotë ajo duke psherëtirë dhe duke vështruar me frikë shkëmbinjtë e mëdhenj e të zes që duken sikur do të shemben nga çasti në çast. — E kishe menduar se dhe nusja jote do të kalonte nëpër këtë luginë?

— Po, e kisha menduar. Ndryshe nusja ime nuk ka nga të kalojë — thotë ai duke vënë buzën në gaz. — Njëherë mësuesi ynë e quajti «Luginë të lotëve.» Fshatarët e morën vesh nga fëmijët e tyre. Edhe unë i thashë tim eti. Mirëpo ai tundi kokën dhe tha se nuk e kishte keq mësuesi. Do të ishte mirë të quhej «Lugina e lotëve».

— E pse t'u përgjegj ashtu? — pyeti Jona.

— Këtë e kuptova vonë, — thotë ai — vonë e kam kuptuar. Dhe ai kishte të drejtë.

Mbi luginë dëgjohen të shtëna armësh. Mesa dukej, Muhini kishte njohur të birin.

— Jona, unë nuk të kam treguar diçka që ka të bëjë edhe me këtë luginë.

Ajo e vështron e shqetësuar dhe mendja fillon t'i punojë me shpejtësi. Lodhjen nuk e ndjen më.

— Mos ke kaluar me ndonjë nuse në djep nëpër këtë luginë? — e pyet ajo.

Ai e kupton gjendjen e saj. Vë buzën në gaz padashur dhe i përgjegjet i nxituar:

— Jo, im atë... Ka të bëjë me tim atë...

Ata filluan të linin luginën dhe diellin që kishite nisur të përvëlonte. . .

*

* * *

Në dhomën ku e shpunë ishin vetëm gra e vajza. Asaj i janë afruar dy gra të thyera pak në moshë dhe e vështrojnë me kujdes. Pastaj e përqafojnë me radhë. Në fillim njëra dhe pastaj tjetra. E para ruan ende shenjat e një femre të bukur, ndërsa e dyta tiparet e një malësoreje të ashpër. Në sytë e së parës vihej re dhembshuri, ndërsa të së tjetrës durim. Jona nuk e di se kush janë ato dy gra. Megjithëse i pëlqejnë që të dyja, fillon të druhet nga ato, sepse nuk e di se kush janë. Sa keq që nuk ndodhet Asimi. Tani që duhej të ndodhej, e shpunë në dhomën tjetër. Nga sa mori me mend ajo, në dhomën tjetër janë burrat. Aty e kish të ndaluar të hynte, ashtu siç e kishte të ndaluar Asimi të vinte tek ajo. Megjithatë ajo vendosi të njihej vetë me ato dy gra që kishin bërë pak mënjanë dhe nganjëherë diç u thoshin ca të rejave.

— Kush jeni ju? — pyet Jona atë të dytën, meqë e kishte më afër. E dyta habitet nga një pyetje e tillë. E vështron si me qërtim dhe hedh sytë nëpër dhomë për të hetuar se mos e kishin dëgjuar edhe të tjerat atë që bëri nusja.

— Është nëna! — thotë Asimi dhe u afrohet atyre të dyjave. Në dhomë fillojnë pëshpëritje. Asimi i di zakonet, megjithatë ka hyrë në dhomën e grave. Disa gra dhe vajza dalin fshehurazi. Asimi vë buzën në gaz. Jona habitet kur dalin ato dhe u hedh vështrimin e saj hetues vajzave dhe grave që kanë mbetur. Dhe përsëri habitet.

Te ndonjëra vë re buzëqeshje, te të tjerat habi. Asaj i vjen t'ja mbathë. T'i lerë të gjitha dhe t'ja mbathë. Asimi duhej t'ja kishte shpjeguar të gjitha këto. I kujtohet ajo lugina, ajo lugina e ashpër, nëpër të cilën duhet të kalojë çdo vajzë që hyn nuse në fshat, nën ata shkëmbinjtë e thepisur që të ngjallin frikë. Kur ecte nëpër të, vetja i dukej e vogël, e pafuqishme. I dukej sikur, po të ndiqte ndonjë shteg tjetër, shkëmbinjtë e ashpër do të çaheshin dhe do të rrokulliseshin mbi të.

Pastaj hedh vështrimin te të dy gratë.

— Po kjo kush është? — pyet Asimin duke treguar të parën. Ai hesht ca. E para pret me durim përgjegjen e Asimit. Ai mundohet të mos e vonojë.

— Nëna — thotë. — Edhe kjo është nëna.

«Si nëna? pyet vështrimi i habitur i Jonës.

— Nëna — thotë prapë Asimi duke mos u mundur t'i mbushë mendjen Jonës se kudo nëna është vetëm një. Megjithatë Jona e kupton të shoqin. Ajo gjithnjë e ka kuptuar. Mbase kjo ishte ajo që kishte të bënte me plakun Muhin, që ai ja kishte fshehur. Dhe mendimi për t'ja mbathur nëpër «Luginën e nuseve.» i tulatet dhe largohet dalëngadalë diku në dhomën tjetër ku qëndrojnë burrat.

— Më njih me të gjithë farefisnin tënd — i thotë ajo.

Ai i vështron dy nënat. Njëra nga ato është e shqetësuar, ndërsa tjetra e vështron me habi...

*
* *
*

— Cila nga ato është nëna e vërtetë? — e pyet ajo.

— Ajo e para.

— Ajo e bukura?

— Jo, tjetra — thotë ai.

— Si është puna që janë bërë dy? — pyet ajo.

— Ato shkojnë mirë, bile shumë mirë — thotë ai i hutuar.

— Edhe mua më vjen çudi si është kjo punë.

— S'ma ha mendja të shkojnë dhe aq mirë — thotë ajo. — Fytyra e asaj që s'e ke nënë më duket e trishtuar.

— Ajo është e mirë — thotë ai. — Unë e kam dashur njësoj si nënën time. Im atë është munduar të mos e fyejë kurrë.

— Po si ka ndodhur? — pyet ajo.

— Ajo duhej të ishte nusja e zhaxhait tim — nis të tregojë ai. Ai ka qenë i fejuar me të. Im atë kishte dhjetë vjet që ishte martuar. I vëllai ka qenë më i ri, i rrëmbyer dhe kokëshkretë. Kishte kërkuar vajzën më të bukur të fshatit më të afërt prej këndej. Fshati mban një tri orë. E fejuara e bukur i rrezikoi kokën. E lajmëruan se një gjini e madhe dhe me shumë djem ja kishte vënë synë nuses së tij dhe e këshilluan të hiqte dorë nga ajo. Mirëpo tim ungj nuk e hante shumë merakun se ç'thoshin të tjerët. Natën e dasmës e vranë. Nusja mbeti në kullën tonë. Im atë kishte hyrë në gjak me një gjini të madhe dhe të fortë. Atëhere ata hapën fjalë se do të rrëmbenin nusen. Po të dilte nusja nga dera e burrit, ajo shtëpi mbetej e turpëruar. Asnjëri nuk pyeste për nusen. Ajo ishte si një baulle që kishte zënë vendin e saj në shtëpinë tonë. Im atë nuk dinte si të bënte. Kishte mbetur i vetmi burrë në familje. Po të lëshonte nusen e të vëllait, do t'i mbetej dera e turpëruar për jetë, po ta mbante, duhej të lante gjakun e të vëllait dhe kështu do t'i

shkrettohej shtëpia. Plot një vit ndenji nusja e xhaxhait edhe e lidhur, edhe e zgjidhur në kullën tonë, gjersa vëllezërit e saj i erdhën tim eti në shtëpi.

— Duhet ta marrësh — i thanë.

— Unë e kam një — u tha im atë.

— Le ta kesh — i thanë prerë. — Nusja jote nuk po bën fëmijë. Ka dhjetë vjet që nuk po bën.

— Mbase do të bëjë — nguli këmbë im atë.

U zvarris dhe ca kohë puna. Hasmët deklaruan se do ta rrëmbenin nusen dhe do ta vrisnin tim atë. Erdhën vëllezërit e nënës sime dhe i thanë se duhet të merrte nusen e vëllait.

«Unë e kam një», ngulte këmbë im atë.

I tha dhe im më një ditë. Zakoni nuk e lejonte, po megjithate ajo i tha:

— Duhet ta marrësh. Mbase unë nuk lind fëmijë.

— Ti mbylle — i tha ai.

— Ty të duhet një djalë.

— Të thashë ta mbyllësh! — i tha prapë ai.»

Mirëpo e kërcënuan gjini e fis dhe do të kishin hyrë në hasmëri, po të mos kishte vendosur më në fund të merrte nusen e vëllait. U bë dasmë e madhe, mbase më e madhe se me tim më...

— Po ajo? — pyet Jona.

— Kush?

— Nëna jote.

Asimi vë një cigare në gojë dhe e ndez me çakmakun e bardhë. Pastaj nxjerr një psherëtimë. Jona vendos të mos e pyesë më. Atyre u është afruar një vajzë tetë vjeçe. E pastër, e veshur me rroba të krahinës. Vajza është një zeshkane me sy të kaltër, çuditërisht të kaltër. Jona i vë asaj të dy duart mbi

flokë dhe e përqafo. Pastaj e pyet duke i afruar gojën te veshi:

— Si të quajnë?

— Nuriye — thotë vajza.

— Po mbiemrin?

Vajza e sheh e habitur dhe ngre supet.

— Nuk e di.

Jona vë buzën në gaz.

— Është motra — thotë Asimi. — Prej babe.

Jona e kupton që ajo është e asaj tjetrës, se i ngjan shumë. I hedh përsëri duart në flokët e zes dhe e përkëdhel. Pastaj drejton trupin dhe vështron Asimin.

— Po ti, si ke menduar? — e pyet ajo.

— Në fillim i kam dashur të dyja njësoj — thotë ai. — Po mendoj se kjo është diçka jo e rregullt.

Ajo e vështron përsëri vajzën e vogël. Pastaj e merr për dore dhe i shkon krahun Asimit. Ndjen se ai rrëqethet. Mendon se ai ka filluar ta ndjejë veten nën pushtetin e zakoneve. Befas ajo ngre sytë dhe e vështron.

— Po si ndodhi që linde ti? — e pyet.

Ai nguron të përgjegjet, pastaj i thotë me gjysmë zëri:

— Atë vit nëna ime mbeti me barrë...

Ata kanë qëndruar pranë derës së dhomës së burrave dhe nuk kanë vendosur akoma të hyjnë. Që andej vijnë zëra.

— Kjo është kundra të gjitha zakoneve — thotë Asimi. — Do të ndezësh sherr.

— Unë jam punëtoare — thotë ajo. — Dhe kam ardhur nga qyteti.

— Sidoqoftë për respekt — nguron ai.

— Për respekt të kanunit?

Ajo është e shqetësuar. I ka lindur mendimi se i shoqi nuk do ta ndjekë pas. Me sa duket e ndjen veten nën thundrën e zakoneve. Ai e vështron thellë. Megjithatë ajo ngul këmbë. Ai e njeh mirë atë. Prandaj dhe e ka dashur. Ajo di të ngulë këmbë atëhere kur të tjerët e kanë të vështirë.

— Unë nuk desha të them atë — mundohet t'i mbushë mendjen ai. — E ç'na kushton? Ne pas një jave do të ikim. Kurse, po ta bësh një hap të tillë, ata do të ta mbajnë mend gjithë jetën.

— Prapa këtij praku ka dhjetra vajza — thotë ajo. — Jam e sigurt që ato nga vende të padukshme ndjekin lëvizjet tona. Në qoftë se ne nuk do ta kalojmë këtë prak...

— Jona! — bëlbëzon ai. — Duhet të më kuptosh se ata e marrin për turp.

— Kur u njoha me nënat e tua, më lindi dëshira t'ja mbath. T'ja mbath nëpër atë luginën që kanë bërë mirë që e kanë quajtur «Lugina e lotëve». Po tani më është kthyer mendja. Tani më mirë bëhu i guximshëm dhe më shoqëro.

— Eh, ta hajë dreqi! — psherëtin ai...

*

* *

Atje janë ulur të gjithë ata që prisnin në luginë. Dhe Muhini në krye të vendit me një nur në

fytyrë dhe me një mendim të ngurosur, që i lëshon hije në rrudhat e thella. Ata bisedojnë dhe pijnë raki. U shërben vetë Muhini.

Nuriya e vogël nguron ca te praku, pastaj vendos të hyjë.

Pas saj futet Jona dhe më pas Asimi. Dhe pas tyre dhjetëra vështrime. Ata që prisnin në luginë ngrënë sytë nga gotat e rakisë dhe i hedhin në fytyrën e habitur e të menduar të Muhinit. Muhini vështron të birin. Ai është i vendosur të përballojë vështrimet e të gjithë burrave që ndodhen aty. Pastaj Muhini vështron nusen, atë nusen punëtore, që megjithatë kishte kaluar nëpër luginë. Edhe ajo e vështron. Drejt në sy e vështron. Pastaj e rrokullis vështrimin në fytyrat e habitura të atyre, që kanë nisur të zemërohen, të atyre që prisnin në luginë. Asimi i vjen pranë. Atij i duhet ta njohë me të gjithë. Kjo punë i duket e vështirë, po Jona është këmbëngulëse. Ai i tregon me zë të ulët dajallarët. Ata janë vëllezërit e dy nënave të tij. Tani ata janë të zemëruar. Nusja, që s'u duket si nuse, ka kaluar prakun e burrave dhe kërkon të njihet me ta. Ashtu ballë për ballë në sy të të gjithëve. Jona e kupton se ata e kanë vështirë t'i bëjnë ballë vështrimit të saj. Kjo e kënaq. E kënaq aq shumë, sa vendos t'i ngurojë me vështrimin e saj, me atë vështrimin e lirë e të çiltër. Mirëpo ata vështrojnë Muhinin. Për ata ajo s'ka dhe aq rëndësi. Dhe Jonës i vjen keq që vështrimi i saj i thellë nuk është dhe aq i fuqishëm. Megjithatë Muhini hesht. Jona mendon se ai nuk di ç'të bëjë. Më mirë që nuk di ç'të bëjë. Edhe të tjerët e kuptojnë që ai nuk di ç'të bëjë. Prandaj mundohen t'i bëjnë ballë vështrimit

të saj. Nga ata ngrihet njëri, një burrë i gjatë me mustaqe e flokë të thinjur.

— Daja i madh — i përshpërit Asimi.

Daja i madh i hedh një vështrim Muhinit. Pastaj u hedh edhe të tjerëve. Diç thotë. Ngrihen edhe disa të tjerë. Dhe ata diç thonë. Jona nuk u vë rëndësi fjalëve të tyre. Ajo tani vështron Muhinin. Ata i kanë dhënë atij nusen e të vëllait. E kanë sjellë aty motrën e tyre duke e përcjellë nëpër luginë. E kanë përcjellë nën ata shkëmbinjtë e mëdhenj, që të ndrydhnin me pushtetin e tyre të errët e të frikshëm. Kanë kaluar kohë që atëhere. Tjetra atë vit lindi Asimin, ndërsa Muhinit tani i janë zbardhur tëmthas. E megjithatë e motra e tyre mbeti nuse, një nuse e vogël në atë kullë të madhe. Ndërsa ata që e sollën nëpër luginë, ata që nuk e pyetën për zemrën e saj të bukur e të nënshtruar, kanë filluar të dalin jashtë. Ndërsa në dhomën që ka filluar të zbrazet, kanë hyrë dhjetëra vështrime, vështrime të kaltëra, të hirta, të pastra. Dhe dy vështrime, një i egër e një i butë, janë ngulur mbi Muhinin, i cili sheh i qetë njerëzit që dalin dhe vështrimet që hyjnë. Dhe sytë e asaj vajzës së vogël, të asaj Nurijes, që nuk di mbiemrin dhe i vështron të gjithë me drojtje, janë ngulur mbi Muhinin. Ai tani mendon për luginën. Dhe për nusët e veta. Për të tri nusët e shtëpisë. Mbase dhe për Nurijen. Jona është e sigurt se ajo nuk do ta ndjejë kurrë pushtetin e luginës. . . .

NË NJË
QYTET
TË VOGËL

Një javë më parë kishte zbritur në mes të rrugës nën shiun që binte. Qyteti i vogël sikur kishte humbur në avujt e ujit që ngrinte era dhe vajza nuk kishte mundur të dallonte gjë. Pastaj pranë kishte ndjerë një palë sy të hirtë e zhbirues që e vështronin me vëmendje. Atij çdo gjë i qe lagur. Dhe rrobat, edhe flokët gështenjë që i ishin varur mbi ballë. Ai e kishte ndihmuar të zinte vend në një hotel që asaj i qe dukur i çuditshëm. Aty shërbente një plak tullac dhe, megjithëse ajo ishte e vetmja kliente e atij hoteli, në xham ishte vendosur tabela e kobshme «Vende s'ka.» Ai i kishte thënë se, po qe se ndjente mërzë, ai mund t'i bënte shoqëri gjithë mbrëmjen. Ajo ish habitur dhe e kish falënderuar ftohtë. Pastaj ai ishte larguar nëpër shiun që binte me forcë mbi xhade...

Si kishte zënë vend në hotel, kish ardhur inxhineri Idi. Ai i tha se nuk kish mundur ta priste. Të nesërmen kishte bërë kohë e mirë dhe atë e kishin

vendosur në një dhomë pranë godinës së montatorëve, në një dhomë të vogël me dy krevate.

— Këtu ka fjetur dhe e para — i thanë.

Ajo nuk e vrau shumë mendjen për të parën. Mendoi se ajo tjetra do ta kishte pasur vështirë të ambientohej në këtë qytet të vogël, prandaj kishte ikur.

Tani gjatë gjithë javës, tek sillej vërdallë nëpër qytet, vetja i dukej si një kukull me çelës, që pengohet pas mureve prej kartoni të kutisë. Qyteti i vogël kish një rrugë të vetme të asfaltuar. Kjo ishte xhadeja që të shpinte në qytete të mëdha. Ajo shëtiste ndanë xhadesë dhe vetëm në të mundte të mbushej mirë me frymë. Një pasdite kthehej andej një grup njerëzish me rroba pune. Ajo u kishte hapur rrugën dhe ata kishin kaluar. Befas njëri i kishte thirrur:

— Ej, Keti! — Ajo kish kthyer kokën. Një punëtor i gjatë, nja tridhjetë vjeç, me kasketë të lerosur në kokë, ish ndarë nga turma. Nuk më njeh? — Ai i kish qëndruar përballë si një monument dhe asaj nuk po i kujtohej se ku e kishte parë.

— Nuk ju njoh — i kish thënë pastaj. Ai i hodhi një vështrim të çuditshëm.

— Ta hajë dreqi! — tha dhe nxitoi të arrinte shokët.

Asaj i kishte mbetur për një kohë të gjatë në sy fytyra e tij dhe sepse i qe dukur si ai njeriu i lagur që kishte takuar ditën e parë. Atë ajo e kish harruar pothuaj fare dhe vetëm fytyrën e lagur me flokët të shpupurisë mbi ballë ja mbante mend si nëpër mjergull. Pasaj atë e kish parë kudo: në rrugë, në dyqan, në derën e hyrjes së ndërtesës së

montatorëve dhe ai e vështronte në atë mënyrën e tij të çuditshme.

«Ç'm'u qep ky njeri», kishte thënë me vete. Pastaj kishte ndërë frikë, një frikë që nuk e kuptonte se nga i vinte. Mos ish ai? .. E si mund të ish ai?.. Një njeri të atillë të lagur ajo nuk e kish përfytyruar kurrë. Sidomos në këtë qytet të vogël. . .

Ai qëndronte në një tryezë pranë banakut. Ishin tre djem, një vajzë dhe ai. Në klub hyri inxhinier Idi duke futur në fillim kokën e tij të madhe me leshra të shpupurisura. Ai eci nëpër sallë i drojtur, me pamjen e një tuhafi dhe i bëri të tjerët të vinin buzën në gaz. Ai u drejtua aty ku rrinin ata. Me sa dukej, në atë tryezë ishin njerëzit e tij më të afërt. Ajo e ndoqi pas me një grumbull ndjenjash e mendimesh të ngatërruara. . .

— Ama femër! — dëgjoi t'i pëshpëritte njëri atij.

— Po tha ai.

Ajo i hodhi një vështrim të ftohtë dhe u ul e tronditur midis atij dhe inxhinier Idit. Ata pinin. Me sa mori me mend ajo, aty kishte festë. Banakieri i vuri përpara dy shishe me birra.

— Njihuni, Fat — tha inxhinier Idi duke ju drejtuar atij për të gjithë. — Është mësuesja juaj e re, Keti.

— Ne njihemi — tha ftohtë ajo dhe uli sytë në gotën e birrës që po mbushej. Inxhinier Idi nuk e kishte mendjen aty dhe birra u derdh në mbu-

lesën e tryezës. Vajza që ish me ata të katër e vështronte me qesëndi. Ketë e vuri re dhe mendoi se Idi kishte rënë brenda.

— Mbase kjo nuk ka ardhur vetëm për dy javë si ajo e para — dëgjoi ajo zërin e ngjirur të Fatit.
— Si thua, «Korrespondent vullnetar»?

Njëri nga ata u skuq në fytyrë. Me sa dukej, u ish bërë zakon ta thërrisnin «Korrespondent vullnetar».

— Megjithatë ajo ishte vajzë e mirë — tha ai.
— Më ndihmonte në shkrimet e mia. Mua më vjen keq që nuk mundi të mësohej me ne.

Ketë mendoi për atë të parën. Ajo e kuptonte që e para do ta kishte pasur të vështirë në këtë qytet të vogël, po mbase nuk kish bërë mirë që kish-te ikur. Megjithatë fjalët e Fatit e tronditën. Ajo nuk kish menduar se për sa kohë kish ardhur në këtë qytet të vogël. Një gjë e tillë nuk i kish shkuar në mend, megjithëse ai Fati ja kish bërë borxh. Mirëpo nuk kish ndër mend të jepte sqarime. Vetëm ngriti kokën dhe vështroi tryezat të shtruara si për festë. Në krye kishte zënë vend një orkestër e vogël dhe i erdhi për të qeshur kur mendoi se ata njerëz të vrazhdë, me duar të mëdha dhe me fytyra të nxira e të fshikura nga dielli, do të ngriheshin për të vallëzuar.

— Pse është gjithë kjo gosti? — pyeti inxhinierin.

— Festojmë vitin e ri — tha ai i hutuar.

— Si vitin e ri? — u habit ajo. — Në tetor?

— Po, — tha inxhinieri.

— Unë megjithatë nuk kuptoj — tha ajo.

Inxhinieri vuri në buzë gotën e birrës. Piu një gllënkë dhe e lëshoi përsëri në tryezë.

— E përfunduar planin e këtij viti. — Me njerëz si Fati, ja, si ky Fatmiri, do ta festojmë edhe në pisk të vapës fundin e vitit — tha ai.

Fati u mat t'i këputte ndonjë të sharë. Ajo nuk e vështroi fare, po ndjeu një farë çudie.

— Për atë do të shkruajë dhe gazeta. Apo jo, «Korrespondent vullnetar» — shtoi inxhinieri.

— Sigurisht — tha korrespondenti vullnetar. — Po nuk do të harrojë të tjerët dhe ty, inxhinier.

Vajza tjetër, që quhej Liza Bardhi, u ngrit të vallëzonte me inxhinierin dhe Keti mbeti vetëm në tryezë me korrespondentin vullnetar. Ajo nuk kish pranuar të vallëzonte me Fatin dhe ai që ngulur në banak i inatosur. Gjatë kohës që qëndronin në tryezë, Liza Bardhi këmbente vështrime me inxhinierin Idin dhe Keti kish ndjerë një zbrazëtim. Edhe ajo kishte menduar në netët e qeta të këmbente vështrime. Cili do të ishte ai? Ajo nuk e kish gjetur akoma se cili do të ishte. Vetëm ai njeriu me fytyrë të lagur që quhej çuditërisht Fat, i ishte qepur dhe e kishte shqetësuar. Me siguri ai ishte një njeri i çuditshëm dhe për të nuk kish ndjerë asgjë të mirë...

Ai qëndronte atje në banak dhe thithte cigaren me nervozizëm. Ai nuk do t'i ndahej asaj. Gjer kur do të vazhdonte kështu? Ajo vërtet nuk kish menduar se sa kohë do të qëndronte në atë qytet të vogël, po as që i kish shkuar ndër mend se mund të mbetej aty gjithë jetën. Jo, ajo do të qëndronte vetëm një farë kohe, mbase një vit, dy, e shumta deri tre vjet dhe do të largohej. Ajo nuk e dinte se si do ta shynte kohën në atë qytet të vogël me njerëz jo të zakonshëm, ose të paktën, që asaj i dukeshin të tillë. Dhe me atë... Ai do ta ndiqte ku-

do. Ai në vend që të rrumbullosej me konjak ose ndonjë gjë tjetër aty në banak, i kishte thënë me atë zërin e tij të ngjirur:

— A vallëzoni, Ketì?

Ndoshta ajo mësuesja para saj nuk i kishte duruar dot këta njerëz dhe kishte ikur. Ndoshta ndonjëri prej tyre, ndoshta pikërisht ai, i qe qepur pas dhe ajo, duke pasur frikë se mos binte në dashuri me të, kishte ikur. Ajo e para nuk kish mundur të jetonte një muaj në këtë qytet dhe jo më gjithë jetën. Se mos Ketì mund të jetonte. Sikur njerëzit të ishin ndryshe, të ishin si ajo me shije të holla dhe jo të vrazhdë, mbase do të kalonte me kënaqësi një vit midis tyre. Por njerëzit nuk ishin të tillë dhe njëri prej tyre i ishte qepur. Ketì e dinte se nuk do të binte në dashuri me asnjërin nga ata. Ajo nuk duhej të binte të dashuri. Mirëpo ai atje në banak i hidhte vështrime të gjata përmes perdes së tymit të duhanit...

Dhe ëndërrat e asaj kur ish studente do të shuheshin në këtë qytet. Se ajo kishte ëndërruar. Kish ëndërruar një klasë, disa nxënës dhe me ta të fliste për librat më të dashur. Mirëpo nxënësit që i kishin dhënë ishin burra dhe gra dhe atyre u vinte më për mbarë të flisnin për kapriata dhe korpuse. Dhe ëndërrat e saj kishin filluar të harroheshin diku larg në bulevardet e kryeqytetit...

Idi vallëzonte me Liza Bardhin. Fytyra e tij dukej e kënaqur. Ketì mendonte se ai në ato çaste ishte i lumtur. Fundja Idi e kishte më të lehtë. Megjithëse i dukej pak e çuditshme sjellja e tij me Liza Bardhin. Po ai mund të kërkonte transferim dhe ta tërhiqte me vete. Kurse ajo... Liza Bardhi ishte

një vajzë e bukur, e çiltër. Ajo, e veshur me një fustan të modës, mundohej me vëshirësi të ndiqte Idin në vallëzim. Mirëpo lëvizjet e saj i dukeshin të ngathëta. Megjithatë Idi e kishte më të lehtë. Ndërsa ai tjetri thithte cigaren në banak dhe vështronte nëpër mjergullën e tymit të duhanit. . .

«Korrespondenti vullnetar» diç po i thoshte dhe ajo bëri sikur e kishte dëgjuar me vëmendje.

— Me të vërtetë jeni korrespondent vullnetar? — e pyeti befaz Ketii.

— Me të vërtetë — tha ai. — Unë do të shkruaj edhe për ju.

— Edhe për mua?

— Sigurisht — tha ai. — A nuk morët pjesë edhe ju në gëzimin tonë?

— Mua këtu më solli Idi që të mos mërzhitesha vetëm — tha ajo. — Unë as që e dija se kishit festë. Po ta dija kështu, nuk do të vija.

— Si po ta dinit kështu?

Ketii u turbullua nga pyetja e çiltër e korrespondentit vullnetar dhe vendosi të mos përgjegjej. Vështrroi një copë herë Idin që vallëzonte me Liza Bardhin dhe pastaj u kthye nga ai.

— Edhe për atë Fatin do të shkruani?

— Sigurisht — tha ai. — Fati është kryesori. Ai është montatori i lartësive më të frikshme, montatori i guximshëm i kapriatave. Përveç kësaj Fati është një djalë i thjeshtë dhe i mirë.

— Nuk më duket ashtu — tha ftohtë ajo. — Mbase mund të jetë një montator i guximshëm, po nuk më duket ashtu si thoni ju.

Korrespondenti vullnetar e vështrroi me habi. Fati ishte shoku i tij më i ngushtë dhe i vinte çudi që dikush, një vajzë nga kryeqyteti, nuk thoshte fja-

lë të mira për të. Me siguri ajo nuk e njihte Fatin.

— E dini? — i tha asaj. — Këtu e disa vjet më parë nuk kish qytet. Këtu kishte vetëm korrente erërash që frynin të lira, shkretotin vendin dhe i bënë banorët të largoheshin, gjersa nuk mbeti më këmbë njeriu. Po erdhëm ne dhe ndërtuam katër uzina. Erdhën edhe punëtorë të tjerë dhe ndërtuan qytetin. Vërtet është një qytet i vogël, po sa e do Fati, sa e duam ne! E ndërtuam me duart tona dhe e duam si një foshnjë. Tani ne duam ta rritim... Ne po ndërtojmë edhe një uzinë të re...

Korrespondenti vullnetar dalëngadalë nisi të futej në detajet e shkrimit që do t'i dërgonte gazetës së tij. Ai u ngrit në këmbë dhe vështroi i hutuar Ketin.

— Mua do të më falni — i tha. — Më duhet të shkoj. — Ai u largua disa hapa, u kthye përsëri. mori një gotë birrë dhe e rrëkëlleu me një frymë. — Ju nuk e njihni Fatin, — i tha asaj me drojtje — nuk e njihni...

Inxhinier Idi kishte hyrë në dhomë të saj me atë pamjen e padjallëzuar dhe e kish vështruar në fytyrë. Ai mendoi se diçka duhej të kish ndodhur me Ketin. Në fytyrën e saj kish vënë re shenja lotësh. Vajza rrinte në tryezën e saj të punës me kokën mbështetur në duar. Nga dritarja, mbi një fletore hartimi të hapur binte një rreth drite. Rrethi kishte mbështjellë notën në mes të faqes.

— Si është puna, Keti? — e pyeti ai.

— Nuk mund ta duroj më këtë gjendje — tha ajo. — Nuk mundem, Idi, më kupton?

— Po ç'të ka ndodhur, ta hajë dreqi?! — u inatos ai.

— Unë kam ardhur të jap mësim, Idi, dhe jo të duroj qyfyret e nxënësve të mi.

— Mos të kanë fyer? — e pyeti prapë ai i habitur.

— Jo, jo. Po ata nuk mund të jenë nxënës. Ja, vetëm tetë veta kanë bërë hartim dhe vetëm korrespondenti juaj vullnetar ka bërë me të vërtetë hartim. Mendojnë se hartimi nuk u hyn në punë. Mbrëmë në mësim kishte ardhur vetëm gjysma e klasës. «Ka ndodhur avari në korpusin 1, » thanë.

— Kjo është e vërtetë — e ndërpreu inxhinieri.

Asaj i erdhi inat me të. Edhe atij nuk i bente përshtypje mungesa e tyre. Edhe ai nuk e kuptonte se në mësim nuk hynte aspak avaria. Megjithatë vazhdoi me nervozizëm.

— Unë nuk di as si të sillem me ta. Ndërsa po shpjegoja, Baku nisi të gërhinte. I thashë korrespondentit vullnetar ta zgjonte. Po ai, sikur unë ta kisha fyer, vuri gishtin në buzë dhe ja bëri «Shsht! Ka punuar tre turne bashkë në betonimin e kullës së dytë dhe i vjen gjumë.» Mos plas po deshe. Unë nuk mund të rri më këtu. Nesër do të iki. Do të bëj gati valixhet dhe do të iki.

Inxhinieri e kishte dëgjuar me vëmendje, në fillim me habi dhe më pas e kish kuptuar gjendjen e saj. Megjithatë nuk po vendoste dot si të sillej me të. Keti nuk ishte si ajo e para. Keti ishte një vajzë e thjeshtë, me ndjenja, mirëpo ajo e kishte të vështirë të hynte në botën e madhe të atyre njerëzve,

edhe ajo nuk i kuptonte njerëzit e atij qyteti të vogël. Dhe ai kishte bërë gabim që nuk e kish futur në botën e tyre.

— Montatorët janë njerëz të mirë, Keti — ja nisi ai. — Po ti nuk e di se si jetojnë ata, prandaj dhe nuk ke mundur t'i kuptosh. Dhe të duken si nxënësit më të pazakonshëm. . .

— Ç'të kuptoj, Idi — e ndërpreu ajo e nevrikosur. — Se më dashuron një montator, këtë të kuptoj? Inxhinieri e vështron i habitur sikur në këtë mes të mos vinte re asgjë të keqe.

— Unë nuk desha të them këtë — tha ai.

— Po kjo është e gjitha! — tha ajo me nervozizëm dhe nisi përsëri të qante. — Një natë ai më priti sa mbarova mësimin dhe më përcolli. Më hodhi duart në qafë dhe më tha se më donte. Mezi munda të shpëtoja.

Inxhinieri u ngrit më këmbë. Në fytyrën e tij prej tuafi vihej re një zemërim i përmbajtur.

— Ai nuk e bën këtë, në qoftë se nuk të dashuron — tha me mllef.

— E ç'rëndësi ka kjo. Ai edhe mund të më dashurojë. Mbase shumë. Po unë s'kam ndër mend ta ngrys jetën në këtë qytetin tuaj të vogël. Unë nuk dua të dashuroj njeri këtu.

Inxhinier Idi për herë të parë nuk mundi të arrinte mendimin e shoqes së tij. Ai e vështrroi me atë habinë e tij të zakonshme dhe duart e mëdha i ndjeu papritur të tepërta. I tundi një herë pa kuptim dhe doli jashtë. Ajo mendoi se ja kishte thënë të gjitha. Megjithëse ju duk sikur ai nuk e kuptoi ashtu siç donte ajo, prapë bëri mirë që ja tha. Dhe ndjeu se u lehtësua. Befas u hap dera dhe në prak

u duk përsëri koka e madhe me leshra të shpupuri-shura e inxhinier Idit.

— Megjithatë montatorët janë njerëz të mirë, Ketj — tha ai sikur të kishte harruar ta thosh më parë. — Pse nuk provon të shkosh një herë në kantier. Shko tek ata, Ketj. Do ta ndjesh veten më pranë tyre.

Ketj mbeti e hutuar me fletoren e hapur të hartimit dhe me mendimet e saj të ngatërruara. Në ndonjë rast tjetër Idi do t'i kishte dhënë të drejtë dhe do ta kish ndihmuar, ndërsa tani ai tha vetëm se montatorët ishin njerëz të mirë. Të kishte pranë prindërit, do të kish marrë ndonjë mendim prej tyre. Nga Idi nuk kish ç'të priste më. Mendimi për të shkuar të shihte «nxënësit» e saj në kantier ju duk qesharak. E ç'ishte kantieri, shtëpi ku ajo mund t'u ankohej prindërve për sjelljen e nxënësve të saj? Ajo u ngrit më këmbë dhe hapi dritaren. Që kur kishte ardhur aty, nuk e kish vënë re se ç'bëhej në atë qytet të vogël. E kish ndjerë frymëmarrjen e tij aty në dhomën e saj me dy krevate dhe në xhadenë e asfaltuar, po nuk kishte ndenjur të shihte se ç'bëhej në të. Mbase e kishin penguar shirat e shumta dhe puna, po mbase dhe ngaqë kish menduar se s'kish ç'të shihte në atë qytet. Dhe atë ditë me diell ajo u habit kur pa pallate të modeleve të fundit. Jo larg dritares së saj kishte hedhur shtat me shpejtësi një godinë trekatëshe, me dritare të

mëdha. Një djalosh që kalonte andej me një bidon në krahë, tek e vështroi ashtu të menduar, i foli:

— Ej, mësuese! Për shkollën e re mendohesh?

Ajo u habit që në një qytet të vogël po ndërtohej një shkollë aq e madhe.

— Pse aq e madhe? — e pyeti punëtorin.

— Në shtator do të hapet filiali i Universitetit — tha ai duke hedhur bidonin në krahun tjetër. — Ti do të japësh mësim edhe këtu.

Ai ja bëri me dorë dhe u largua. Keti e ndoqi me sy. Filiali i Universitetit. Këtë as që mund ta merrte me mend, të paktën në këtë qytet të vogël as që mund të merrej me mend një gjë e tillë. Megjithatë gjithshka po hidhte shtat para syve të saj. Në fytyrë i ngriu një buzëqeshje. Për herë të parë e mendoj qytetin ndryshe, të madh, të gjerë, të mbushur me zërat gazmorë të studentëve. Ky përfytyrim i mbeti në kujtesë edhe pasi mbylli dritaren dhe u kthye në tryezën e saj të punës. Atje kishte mbetur e hapur fletorja e hartimit dhe nota e keqe në mes të saj që tani kish dalë nga rrethi i dritës. Vendosi t'i korigjonte përsëri hartimet... mbase duheshin rishikuar me syrin e njerëzve të qytetit të vogël...

Atë kohë u hap dera dhe në dhomë hyri Fa⁺ ishte veshur me rrobat e punës të djegura vende-vende dhe mbi ballë kish vënë syze të zeza. Fytyra e tij e djersitur ishte nxirë e përcëlluar. Ajo u habit shumë kur ai nuk po vendoste të afrohej. Ju kujtua njeriu i shkrimit të atij korrespondentit vullnetar. Ai e kish botuar shkrimin në gazetë, një shkrim ashtu siç ja kishte treguar në klub dhe që asaj nuk i kish pëlqyer. Kishte shkruar edhe ca vargje për montatorët, ca vargje që në fillim ju du-

kën qesharake, por që pastaj e bënë të përfytyronte një ambient të çuditshëm.

*... Me ballin bulëzuar me djersë
u ngjitesh lartësive,
si një agim i purpurt mëngjezeve të
kuqe
u buzëqesh kaltërsive...*

Ai ngjante një njeriu të tillë, ose nuk i ngjante, po kish ca gjëra që ta kujtonin atë. Ai i hodhi një vështrim të lodhur. Shkrimi me tregimin e korrespondentit vullnetar kishte edhe diçka që asaj i ra në sy. Korrespondenti i kish thënë se Fati e donte shumë qytetin e vogël që e kishin ndërtuar vetë. Por në shkrimin e tij thuhej se Fati dhe brigada e montatorëve të lartësive do të shkonin në hidrocentralin e Fierzës, domethënë se do ta braktisnin qytetin e tyre të vogël. Vështrimi i lodhur i Fatit i qëndroi një copë herë në fytyrë. Pastaj ai nisi të fliste me drojtje. Ai nuk kish folur kurrë më parë me drojtje.

— Inxhinieri më tha... ne jemi — ja nisi ai.
— Ne jemi njerëz të thjeshtë, Keti. Unë mendova se... — ai vuri dorën e tij të ashpër në gjoks. — Mbase nuk dimë ta shprehim atë që na djeg këtu... megjithatë nuk do të të bie më në qafë, Keti...
— Ai donte të shtonte edhe diçka, po heshti. Pastaj i hodhi përsëri atë vështrimin e tij të lodhur, fërkoj me kurrizin e dorës ballin e djersitur dhe doli. Keti mbeti e habitur me mendjen te njeriu i atyre vargjeve që i ngjante shumë atij që doli...

Keti kishte ardhur aty një mëngjez të ftohtë pa dalë akoma dielli. Kish ecur nëpër kantier pa menduar asgjë. Pastaj e kish ndjerë veten të futur në botën e madhe të atyre njerëzve, në të cilën uturinin betoniera dhe vinça të fuqishëm. Përballë ndërtohej korpusi i fundit i uzinës, përbri të cilit ishin ngritur dy kulla gjigande betoni. Nëpër të lëvrinin ndërtuesit, ndërsa një vinç shpërngulte nga toka blloqe hekurash dhe i ngjitte në lartësitë. Lëvizjet e tij ishin të shpejta dhe të sigurta. Në kabinën e tij me xhama ajo njohu Liza Bardhin. Liza nuk kishte kohë të vështronte poshtë. Në lartësitë e frikshme të korpusit dy njerëz prisnin kapriatat. Keti i vështrroi e shqetësuar ata të dy. Ata e vendosnin me vështirësi bllokun e hekurt në kolonat prej betoni, uleshin shaluar mbi shina, pastaj vinin syzet mbrojtëse dhe saldonin në hapësirë. Kjo pamje e bëri të rrëqethej. Megjithatë atyre as u shkante në mend se ajo rrëqethej aty poshtë. Pardashur në këmbët e korpusit ajo vuri re inxhinier Idin të veshur me rroba pune dhe me një palë çizme të mëdha llastiku, që drejtonte me shenja vinçin. Ajo nuk kish pasur rast ta vështronte ndonjëherë ashtu. Keti vetëm dinte që Idi ishte një djalë i mirë, i padjallëzuar dhe i drojtur. Idi nuk ju duk i drojtur. Urdhërat e tij me shenja ishin të prera, të sigurta. Ai nuk e kishte më atë pamjen prej tuhafi...

Inxhinier Idi e vuri re vetëm kur Liza Bardhi kish arritur të ngrinte kapriatën e parë të atij mëngjezi. Sa të montohej ajo, ai do të kish kohë t'i bënte pak shoqëri Ketit. Inxhinieri ju afrua i droj-

tur me atë pamjen e tij prej tuhafi dhe ajo për pak u nevríkos që në mëngjez me të. Mirëpo tani ajo e dinte që Idi nuk ishte një tuhaf dhe aq...

— Qenke ngritur herët, Keti — i tha ai duke menduar se në dhomën e saj ishin bërë gati valixhet dhe ajo kish dalë për të gjetur ndonjë maqinë. Nga kantieri në atë orë niseshin plot maqina.

— Po — tha ajo.

Një copë herë ata nuk folën. Ai kish ulur kokën dhe gërvishte dheun me majën e çizmes. Ndërsa ajo vështronte me një shprehje ëndërruese ata të dy që montonin kapriata.

— Kur do të nisesh, Keti? — e pyeti ai.

Ajo e vështroi në fytyrë dhe përsëri mendoi se ai nuk ishte një tuhaf dhe aq. Pastaj vështrimin e ngjiti prapë në lartësitë ku montonin ata të dy... Agimi ishte ngjitur pas shpinës së tyre dhe i kishte mbështjellë me një kornizë të kuqërremtë. Nganjëherë ata lëviznin nëpër kapriata dhe asaj i dukej sikur bashkë me ta lëvizte edhe sfondi i kuq i qiellit. Pastaj ata kishin hequr maskat dhe ishin ngritur më këmbë duke mbajtur në shpatulla diellin që po ngrihej. Ata po e vështronin që andej. Keti nuk mund ta dallonte që e vështronin. U ktheu shpinën dhe filloi të ecte ngadalë nëpër dherat e kantierit. Pastaj ajo qëndroi dhe vështroi edhe një herë lartësitë. Dielli ish ngjitur më lart dhe ata të dy dukeshin sikur lëviznin nëpër kaltërsitë e pafund. Ajo e harroi fare inxhinierin dhe donte t'i linte sytë të ngopeshin me atë pamje... A kishte ardhur ajo në kantier për të gjetur ndonjë maqinë? Idi mund të mendonte ashtu, po asaj nuk i kishte shkuar në mend që të gjente maqinë në kantier. Dhe mendoi se bëri mirë që erdhi. Ata të dy dukeshin sikur

kishin montuar lart në qiell një botë të madhe drite. . . Mos kërkoni të montoni dritë në qiell ata? Ketit ju kujtuan ato vargjet e shkrimit të korrespondentit vullnetar. Ato ngjanin shumë me njeriun e vargjeve të tij. . .

Ata e vështronin që lart. Që andej Keti dukej e vogël, si një njollë e bardhë në sfondin kafe të dherave. Megjithatë ata mendonin se ajo nuk mund të ishte vetëm një njollë e bardhë. . .

MESNATË

E SHQETËSUAR

Po bie nata jashtë, një natë e vakët e mbushur me pipëtima bulkthesh. Ai është ulur në një fron dhe pi cigare. Nëpër shtëpi ka lëvizje. E shoqja pregatit darkën ndërsa fëmijët, një vajzë dhe një djalë sepse grinden me njëri-tjetrin. Ata janë fëmijë të urtë dhe nuk u bien më qafë të tjerëve, megjithatë janë fëmijë dhe sigurisht do të grinden. Prandaj ai nuk e vret mendjen për ta. Mirëpo ai ka dhe një vajzë tjetër shtatëmbëdhjetë vjeçe, Sakinen, dhe për atë e vret shumë mendjen. Njërëzit kishin filluar të flisnin shumë për të. Në mëngjez dikush i tha se e kishte parë duke biseduar me një oficer fashist. Vërtet kishte biseduar pak, disa minuta, po kjo i vinte njollën shtëpisë. Ajo ka filluar të vijë dhe vonë në shtëpi. Mbase dhe shokët e njësitit do t'i thonë se vajzën nuk e ka në rregull. Sikur t'ja thonë këtë, ai do ta vrasë me duart e tij. Ai është një punëtor i thjeshtë dhe turpin nuk e duron dot. Sonte është nata e fundit e durimit të tij. Do t'i këputte një dru të shëndoshë dhe do ta mbyllte në katër mure. Bile, po bëri fjalë (se këto kohët e

fundit edhe një gjë të tillë mund të presë nga ajo, do ta vrasë. Vetëm të vijë, vetëm të mos vonohet. Pas një gjysmë ore atij i duhet të dalë nga shtëpia dhe të takohet me shokët e njësitit. Partia ka ndërmarrë një aksion të rëndësishëm. Do të presin të gjitha linjat telefonike të Shqipërisë, nervat e fashizmit. I duhet të jetë gjakftohtë. Mirpo vajza e tij e madhe edhe sonte po vonohet. Mbase është takuar përsëri me atë oficerin fashist. Mbase ai e ka gënjyer. Se ka dëgjuar që shumë kokoroshë fashistë kanë filluar t'i ndjekin vajzat. Ai shtrëngon nofullat dhe mendon përsëri se duhet t'i heqë një dru të shëndoshë së bijës ose ta vrasë. Pështyn cigaren në dysheme dhe ngrihet më këmbë. Nga xhepi i xhakëtës nxjerr një revolver, i kontrollon fishekët, fut njërin në gojë dhe i vë siguresën. Megjithatë ai duhet të jetë gjakftohtë. Aksioni kërkon gjakftohtësi dhe qartësi mendimi. Ai mundohet të qetësohet. Së shpejti do të vendoset koprifuokoja dhe ai po vonohet. Shokët me siguri kanë nisur të shqetësohen, për të. Në oborr dëgjohen hapa të lehtë të vrapojnë nëpër kalldrëm. Janë të Sakines. Ai i njeh mirë ata hapa. Këto kohët e fundit i ka dëgjuar shpesh të vrapojnë nëpër kalldrëm sikur ta ndjekin nga pas. Dhe fqinjët i dëgjojnë, pastaj fillojnë e flasin poshtë e lart. Megjithatë ajo nuk ka frikë se mos e ndjekin nga pas. Mbase se shoqërohet me atë oficerin fashist. Mbase ai e përcjell gjer në shtëpi.

«Edhe atë do ta vras», mendon ai dhe bën të dalë. Pastaj qëndron në vënd: «Nuk duhet vrarë sonte ai. Sonte kemi aksionin. Qenkam i shqetësuar. Ta hajë dreqi! Si do të jenë të rinjtë që do të drejtojnë sonte, kur unë vetë jam i shqetësuar. Fajin e ka ajo».

Ajo hap derën dhe hyn brenda.

— Mirë mbrëma, baba!

Ai dëgjon zërin e saj të qetë, po nuk ka ndër mend t'i kthejë përgjegje. Fytyra i është ngrysur dhe egërsuar. Sakinja më në fund kishte ardhur. Ajo gjithnjë kish qenë një vajzë e urtë, e dashur, mirë-po kohët e fundit... Megjithatë ai e di se ajo ka frikë. Sepse ai është një njeri i mbyllur që nuk i shfaq hapur ndjenjat e tij. Ai ka vënë re se kohët e fundit ajo kishte dashur t'i thoshte diçka. Dukej sikur ajo ish përpjekur të fliste me të shtruar, dhe të bënte atë që s'e kishte bërë ai. Ai i shmangej një bisede të tillë. Mbase nuk mund ta duronte të bijën t'i fliste hapur. Ai nuk ishte sjellë kurrë butë me të, kështu që nuk do të ishte e mundur të fliste tani hapur. Dhe tani e ka pranë. Kthehet ashtu i ngrysur nga e bija dhe e mbërthen vështrimin në fytyrën e saj të qetë. Ai oficeri fashist duhej vrarë. Do të kërkonte nga shokët e njësitit që ta vriste. Asaj i flet ftohtë:

— Ku ishe?

— Te Drita, baba, e ndihmova për pajën.

Ai është i sigurtë se ajo e gënjen. Sepse nuk është nata e parë që ajo vjen vonë në shtëpi.

— Ti nuk ke qenë te Drita — thotë ftohtë ai.

— Po ku, baba? — Ajo duket e shqetësuar. Ai mendon se është e shqetësuar nga frika.

— Ti nuk ke qenë te Drita — thotë prapë ai, po tani me një zë të ngjirur e kërcënues.

— Unë?! — Ajo duket e habitur. — Dëgjo, baba!.. Ja. — Ka vendosur t'i flasë hapur. Por ai s'ka kohë të dëgjojë. Është vonuar shumë dhe shokët duhet të kenë dërguar njeri të përgjojë nëpër rrugë. E shoqja hyn pa u ndier në dhomë me një

tepsi në duar ku ka vënë darkën. Në dhomën tjetër fëmijët nuk grinden më. Mund të kenë rënë të flenë. E bija duket e shqetësuar, po nëna nuk vë re frikë në fytyrën e saj. Ka kohë që nuk e ka parë frikën në fytyrën e së bijës. Megjithëse të atit ja ka pasur frikën gjithmonë. Sonte i ati nuk ka ndër mend ta zgjatë më me të. Ai s'ka kohë. Shokët tani duhet të kenë filluar mbledhjen.

— E shikon këtë? — thotë i ati duke nxjerrë revolverin. — Di edhe të gënjesh. Herë tjetër, po të bisedosh me një oficer fashist, do të të vras. Që sot të mos dalësh më nga shtëpia.

— Baba, dëgjomë!. — Asaj i janë mbushur sytë me lot. Ai s'ka kohë ta dëgjojë. Jashtë është vendosur koprifuokua dhe ai do ta ketë pisk të kalojë. Me të do të bisedojë pas aksionit. Sigurisht, po nuk i ndodhi gjë.

— Baba, dua të bisedojmë pak — thotë ajo. — Mbase ke kohë të më dëgjosh!.. — Ai ka hapur derën dhe ka dalë në oborr. Aty është një botë e qetë e mbushur me ajër të pastër dhe zëra bulkthesh. Ndërsa ajo ka mbetur aty në mes të dhomës me sy të përlotur duke vështruar turbull derën nga ka dalë i ati. Asaj i vjen keq që nuk mund ta sqarojë të atin. I vjen keq dhe që ai ka menduar se ajo shoqërohet me një oficer fashist. Si mund ta bënte një gjë të tillë ajo?! Megjithatë ajo ka mbetur në mes të dhomës e kërcënuar nga tyta e një revolveri për t'u mbyllur në katër mure. Po asaj i duhet të dalë.

Ai është vonuar. Ka një leje kalimi të vjetër në xhep dhe mbase mund të përfitojë me të nga errësira. Në qoftë se e ndalin, ai di të mbajë gjak-

fthotësinë në të tilla raste. Ndryshe do të kalojë me armë. Në dreq të vejë! Mendon për një çast patrolat fashiste dhe vendos në cilat rrugica do të kalojë. Ndjen një dorë t'i mbështetet lehtë në sup. Është e shoqja. Ajo e vështron e shqetësuar.

— Ramiz, nuk do të hash darkë? — e pyet ajo. E shoqja është një grua e heshtur. Po sidoqoftë është grua. Ndryshe janë burrat. Vetëm në këtë gjë e ka gënjyer të shoqen. Mbase është më mirë kështu.

— Nuk kam kohë — i thotë pastaj.

Ajo e vështron e menduar. Vështrimi i saj është i mprehtë, ndryshe nga herët e tjera kur e ka përcjellë natën.

— Kam leje kalimi — i thotë ai. Kështu e ka gënjyer gjithmonë. Mirëpo ajo vazhdon ta vështrojë sikur ta qërtojë për këtë gënjeshtër. Ai habitet për një çast dhe kujtohet se ka humbur edhe disa minuta të tjera aty më këmbë. Ai del në rrugë. Vështrimi i së shoqes nuk i ndahet.

«Nuk bëra mirë që nxora revolverin», mendon ai.

Te fundi i rrugicës, nën dritën e zbetë të fenerit, ai dallon një njeri me uniformë. Nuk ka kohë të ndërrojë rrugë. Me siguri e ka parë dhe, po të ndërrojë rrugë, do t'i bjerë bilbilit për të lajmruar patrullën. Prek revolverin në xhep dhe ndjen fthotësinë e metalit.

«Sikur të jetë vetëm, mund ta lë në vend me një grusht, mendon. Në demonstrata e greva ai grusht e ka nderuar përherë. «Uniforma» s'po i bie bilbilit dhe ai dyshon për ndonjë kurth. Ndjen t'i rrokullisen pikëla të ftohta djerse nëpër trup. Megjith-

atë afrohet dhe vështron fytyrën simpatike të oficerit fashist. «Do të ketë dalë për ndonjë vajzë ky horr!» mendon. Padashur mendja i vajti tek e bija. Mos pret të bijën ky? Gjaku i vërshon nëpër fytyrë. Nuk do ta bëjë të gjatë dhe shtrëngon grushtin.

— E, sinjore! — i thotë me një zë kapriçioz oficeri. — Nuk e di se ka rënë ora e koprifuokos?

— Nuk kam orë — thotë me inat të përmbajtur ai.

— Mirëpo ne nuk kemi bërë përjashtim për ata që s'kanë orë. — Oficeri i thotë fjalët gjysmë shqip dhe gjysmë italisht. — Nxirreni lejen e kalimit.

Atij i duket se oficeri që mban uniformën e SIMI-it nuk është i vrazhdë dhe kësaj i trembet më shumë. Ai duket sikur e ka ndaluar vetëm për muhabet, mirëpo ky muhabet mund të zgjatë sa t'i dojë qejfi atij.

«Do ta qëlloj», mendon. Ai i është afruar dy hapa. Mundohet të qëndrojë gjakftohtë që të mbarojë punë sa më parë. Vë re se oficeri, sado që duket i shkujdesur, përgjon çdo lëvizje të tij. Ai nxjerr nga xhepi i brendshëm leje kalimin.

— Jam punëtor, — i thotë — po shkoj të marr turnin.

— E kuptoj — thotë oficeri duke u munduar të lexojë lejen. Atë kohë disa hapa larg tyre lëviz një patrullë fashiste. Oficeri e vështron me bisht të syrit, pastaj thellohet në lexim dhe shton me zë të qetë. — Komunistëve nuk u pëlqen të takohen me oficerët e SIMI-it, apo jo?

— Nuk e di — përgjegjet ai.

— Mos je dhe ti komunist? — e pyet befaz oficeri. Patrulla po humbte nëpër errësirë.

— Po të ishja, nuk do të vija të takohesha me ju, zoti oficer — thotë me mundim ai. Po oficeri nuk ka ndër mend ta lërë të lirë.

— Nganjëherë komunistëve u pëlqen të takohen me ne — thotë pa mëshirë oficeri, ndërsa ai mendon shokët dhe kohën që po ikën me të shpejtë. — Sidomos kur kanë ku të fshihen.

— Zoti oficer, m'u bë vonë — e ndërpret ai. — Ju ë dini se na pushojnë nga puna, po të bëhemi vonë.

— Mos u shqetësoni, sinjore. Në qoftë se nuk ndjeni bezdi, mund t'i fryj bilbilit që t'ju shoqërojnë. Patrulla është në cep të rrugicës.

«Paska patrullë dhe në cep të rrugicës», mendon ai dhe mundohet të lëvizë grushtin, po vë re se oficeri është gjithnjë i kujdesshëm. «Se dija që kish patrullë në cep të rrugicës. Për pak do të kisha rënë në duart e saj».

— Merrni lejen tuaj! — thotë më në fund oficeri. — Dhe, meqë ju vonova, ju këshilloj t'i bëni shkurt nga rrugica tjetër. Vërtet që e keni lejen, po karabinierët do t'ju mbanin me muhabet. U pëlqen tani natën muhabeti.

Ai merr frymë i lehtësuar dhe matet të largohet. Atë kohë në rrugicë dëgjoheh hapa.

— Alt! — thërret befaz oficeri. Ai qëndron dhe mendon ta qëllojë me revolver. — Nuk më pëlqen të shqetësoni patrullat e mia — thotë oficeri me një farë ironie. — Prandaj bëni majtas dhe shkon nga kopshti. Veç shikoni se aty nganjëherë mbrë-

mave mbush ujë një vajzë dhe, po qëndruat, dijeni se do t'ju vras.

«Aha, këto përgjoka ky këlysh derri!» mendon ai. Te fundi i rrugicës dëgjoheh hapat e patrullës, po ai ka arritur në kopsht. Kthen kokën dhe vështron patrullën t'i afrohet oficerit dhe ta nderojë në mënyrën fashiste. Pastaj patrulla humb në errësirë...

Plaka që i hapi derën e shoqëron gjer brenda. Aty troket në mënyrën e njohur. Shokët kanë filluar mbledhjen prej kohe.

— Po ç'u bëre, Ramiz?! — i thotë komandanti i njësimit.

— Më falni, shoku komandant, ashtu më ndodhi — mezi përgjegjet ai.

Në mbledhje ka ardhur një shok i qarkorit. Ai nuk e njeh, s'e ka parë kurrë, megjithatë e kupton se ai i di të gjitha. Në fillim nuk e kupton mirë se ç'thotë, pastaj e kap fillin e bisedës së tij. Thotë diçka për pengesat që i sjellin disa shokë pjesëmarrjes së femrës në luftë dhe mendimet e gabuara që kanë për to. Në fakt shoku i qarkorit nuk përmend asnjë emër, po atij i duket sikur e ka fjalën për atë. Ndjen t'i rrokullisen djersë të ftohta. Vështrimi i gruas e ndjek gjer aty. Mbase ajo e kishte kuptuar që ai e gënjente dhe mendohej ta mbante larg nga lufta. Mbase donte t'i thoshte më tepër ai vështrim. Pastaj mendoi të bijën. Sakinja është shoqëruar me një oficer fashist. Atij i hipën gjaku në kokë. Megjithatë nuk i besohej që Sakinja

të gënjehej nga një oficer fashist. Ajo është një vajzë e ndershme, e matur dhe kushedi si ka qenë puna. Mbase ai oficeri e ka pyetur për ndonjë gjë. I kujtohet se ajo donte t'i thoshte diçka kur po ikte. Mbase donte të sqarohej.

«Kam bërë gabim që nuk e kam mbajtur afër», mendon.

I deleguari flet shkurt dhe thotë se në këtë aksion do të marrin pjesë në masë edhe shumë vajza dhe gra. «Duan apo s'duan disa shokë edhe ato janë në gjendje të marrin pjesë në luftën tonë» e mbyll ai. «Ka të drejtë, mendon ai, ka shumë të drejtë. Edhe unë duhej të kisha folur për këto gjëra me gruan dhe vajzën. Kam bërë gabim, ta hajë dreqi! A nuk e urrejnë edhe ato fashizmin?»

Kur i deleguari mbaroi së foluri, bëhet ndarja e detyrave. Në kokë atij i buçasin fjalët: «Ato do të dijnë ta gjejnë rrugën e pjesëmarrjes në luftë pavarësisht nga pengesat që do të hasin». Po ai e kishte kërcënuar të bijën të mbyllej në katër muret...

Shokët kanë marrë detyrat dhe disa prej tyre do të udhëheqin grupe të rinjsh në këtë aksion masiv. Qeshin ca, bëjnë ndonjë shaka dhe pastaj shoku i qarkorit përmend emrat e atyre që do të udhëheqin të rinjtë.

— Ju, shoku Ramiz, do të udhëhiqni të rinjtë dhe të rejat që ju presin në bazën «Gjyshja». Ai merr frymë i lehtësuar. — Do të shkatërroni linjën që kalon nga kodrat e fshatit N. Do ta keni ca të vështirë, po në një grup keni shokë të sprovuar. Bile dhe vajzën tuaj.

— Si, vajzën time? — bëlbëzon ai i hutuar. Mirë-po shoku i qarkorit as që e ka dëgjuar dhe vazhdon

t'u ndajë detyrat të tjerëve. Ai vepron me kujdes shkurt dhe qartë. Ramizi mendon se nuk është koha të pyesë për ato katër fjalë që lëshoi kalimthi. Kushedi se për çfarë ishte puna dhe ai me siguri nuk e kishte dëgjuar mirë. Kur shoku i qarkorit tha nëse kishte ndonjë pyetje, ai u ngrit përgjysmë.

— Më falni, po unë nuk e di bazën «Gjyshja», — pyeti ai i hutuar.

— Do t'ju shoqërojë shoku «Strateg».

— Në rregull thotë ai dhe ndjen ta përfshijnë emocionet e aksionit. Megjithëse ka marrë pjesë në shumë aksione të guerrileve, prapë është i emocionuar. Pastaj një nga një anëtarët e njësitit guerril dalin nga baza dhe humbin në errësirë...

* * *

Derën në bazën «Gjyshja» ua hap një vajzë e re. Ai priste të diltë ndonjë plakë e qeshur dhe trimë, roje e sigurt e bazave, po gjyshja e kësaj baze na qenkej një vajzë e re. Ajo thotë: «Mirë mbrëma, shoku «Strateg», mirë mbrëma shok», u shtrëngon duart dhe, si e siguron mirë portën, u rrëfen udhën nëpër oborr. Në ajrin e vakët endet era e trëndafilëve. Zërat monotonë të bulktheve përhapen gjer tutje rrugicave ku dëgjohet mbytur ndonjë «Alt!» e patrullës fashiste. Ai gjithë rrugës ka menduar për të shoqen dhe të bijën. Dhe tani i vjen çudi që në këtë bazë është një shoqe, një vajzë me një vështrim të vëmendshëm dhe të guximshëm që kushedi përsë mban pseudonimin «Gjyshja». Po e bija si

ishte lidhur me ta? Ndërsa për aksionin ai mendon vetëm tani. Planin e ka të qartë dhe është i sigurtë që do të kenë sukses. «Gjyshja» hap një derë dhe ata gjenden në një dhomë të ndriçuar zbehtë nga një llambë me vajguri. Nëpër ca min-dere janë ulur pjesëtarët e grupit të ri.

— Vdekje fashizmit! — përshëndet «Strategu».

— Liri popullit! — përgjegjen ata dhe ngrihen më këmbë. Fytyrat u janë kredhur në gjysmerrë-sirë dhe ai nuk i dallon dot. Ai dëshiron që t'i shohë nga afër, t'u hyjë brenda në ndjenjat e tyre, t'i peshojë se çfarë janë në gjendje të bëjnë ata. Pastaj «Strategu» largohet dhe ai mbetet vetëm ballë për ballë me shokët e njësitit të ri. «Strategu» diç ka biseduar me «Gjyshen» më parë. Ai largohet pa rënë në sy, si të qe një i panjohur. Ulet në një fron pranë tryezës dhe mendon si t'ja nisë. Ndjen se sytë e të rinjve e vështrojnë me durim sikur duan të peshojnë komandantin e tyre, prandaj ai druhet të ngrerë kokën.

— Kush është përgjegjësi juaj? — pyet pastaj duke e vendosur llambën në tryezë.

— Sakinja — përgjegjen ca zëra gazmorë.

Ai ngre kokën rrëmbimthi dhe vështron vajzën që i qëndron përballë më këmbë.

— Sakinja! — thotë ai i habitur dhe në çast mendja i shkoi te shoku i qarkorit.

— Baba! — foli ajo. — Unë desha të të tregoja, po ti...

Atij i shkëlqejnë sytë. Ndjen kënaqësinë e prindit për fëmijën që e ndjek pas në rrugën e revolucionit. E vështron të bijën në sy. Sytë e saj duken të mallëngjyer. Ai vë re në ta një siguri

e besim që s'e ka vënë re kurrë më parë. Dhe ajo ishte bija e tij që ai e kishte urdhëruar të mbyllej në katër mure.

— E zgjodhëm përgjegjëse ca orë më parë sipas porosisë së shoqes «Gjyshja» — thotë dikush në gjysmerrësirë.

Ai nuk e ka mendjen aty. Dëshiron të mësojë akoma për të bijën. — Mirëpo... — thotë me gjysmë zëri — ai oficeri fashist... Si është puna e atij oficeri fashist?

Nga gjysmerrësira u ngrit një trup i veshur me uniformë. Ai nuk e kishte vënë re më parë. «Uniforma» vë kapelen në kokë dhe i afrohet tryezës. Ai e njeh menjëherë oficerin e SIMI-it që e kish ndaluar para disa orësh.

— Shoku komandant! — thotë ai duke buzëqeshur, ndërsa një dorë e ka ngritur te streha e kapeles. — Ajo leja e juaj e qarkullimit ishte fallco, prandaj u detyrova t'ju mundoja ca nëpër rrugica. Mund të binit në duart e patrullave.

— Po ju? — e pyeti ai.

— Unë e di italishten. Dhe uniforma e oficerit të SIMI-it më shkoka shumë.

— Për pak do t'ju kisha vrarë.

— E dija. Prandaj u solla ashtu. Sikur t'ju flisja hapur, ju nuk do të më besonit dhe do të më merrnit për provokator. Pastaj do të më futnit në ndonjë qoshe të errët dhe do të më linit top në vend. Rëndësi kishte që unë ju njihja shumë mirë dhe e dija se do të kalonit andej. Më kishte porositur shoku «Strateg».

Ramizi buzëqesh dhe ngrihet më këmbë. I pëlqen shumë ky djalosh i zgjuar dhe trim. Shoku i

qarkorit kishte përsëri të drejtë kur i kish thënë se në këtë grup kishte shokë të sprovuar. Ai tani nuk duhet t'i vështrojë më në sy. I vështron me radhë një për një dhe vë re fytyra të guximshme djemsh e vajzash.

— Besoj se çdo gjë është në rregull — thotë më në fund ai.

— Po — raporton Sakinja.

— Do të shkatërrojmë linjën telefonike në kodrat e fshatit N — thotë me ton serioz ai. — Ky aksion kërkon gjakftohtësi dhe guxim, të cilat, me sa vë re, nuk i mungojnë asnjërit. Ne jemi larg patrullave, po për siguri Sakinja dhe ju — ai i drejtohet djaloshit me uniformë. — Si qukeni? — Djaloshi e vështron një copë herë dhe vë buzën në gaz:

— Le të quhem «Uniforma» — thotë ai.

— Mirë, ju dhe Sakinja do të kaloni përpara. Gjithsecili të marrë mjetet e veta.

I vështron të gjithë me radhë përsëri dhe pastaj i ndal sytë te Sakinja. Ajo duket e qetë, por ai e kupton se nuk është ashtu. Ajo mundohet të përmbajë emocionet e aksionit. Edhe ai është i emocionuar.

— Tani nisuni! — thotë pastaj ai. — Vdekje fashizmit!

— Liri popullit! — ja kthejnë ata, Sakinja me «Uniformën». Hapat e tyre kumbojnë nëpër kalldrëmin e vjetër. Patrullat janë larg. Atyre nuk u shkon në mend se në këtë mesnatë korriku nëpër rrugicat e ngjeshura në errësirë Partia Komuniste ka përgatitur një aksion kaq të madh. Të gjitha linjat telefonike, nervat e fashizmit, do të shkatërrohen...

TE PORTA E ERËRAVE

Ajo ishte një portë e madhe që qëndronte gjithnjë e hapur përgjysmë. Kur binte shi, nëpër të nuk frynin erëra. Ato mblihdeshin dhe dremitnin në të dy anët e praktik sikur të prisnin të dilte dielli dhe të frynin përsëri nga brenda dhe nga rruga. Nuk ishin erëra të ftohta, po të ngrohta e të lehta që shkaktoheshin nga aspiratorët dhe lëvizjet e ndryshme në repart. Dhe nga era e ftohtë e Krastës që hynte me vrull nëpër portë.

Në praktik kishte qëndruar edhe një nga ata të oficinës. Ai kish ardhur nëpër shi me supe të mbledhura dhe me leshra të lagura e të shpupurisura mbi ballë dhe sepse këndonte një këngë të vjetër. Ai ishte një punëtor që vinte çdo ditë në praktik dhe shkëmbente një buzëqeshje me Genin. Dhe priste të frynin erërat...

Shiu lëshohej i imtë dhe i mërzitshëm nëpër rrugë. Ai vështronte i habitur dhe mendonte se përse nuk ishte Geni te presa e saj. Ai kishte ardhur dhe ishte ngulur aty në praktik vetëm për buzë-

qeshjen e saj duke kënduar lehtë atë këngën e vjetër, që i qe qepur që në mëngjez dhe s'i ndahej:

... Mora rrugën për Qaf' Krrabë,
udha e mbarë, o djalë i ri...

«Nga m'u qep dhe kjo këngë», mendoi. Ai vinte te porta dhe vështronte Genin pa patur guxim të afrohej në presë kur s'kishte ndonjë punë për të. Qëndronte në prak dhe e vështronte atë me drojtje duke vënë buzën në gaz. Pastaj thoshte: «Mirë u pafshim, Geni» dhe ikte në oficinë duke vërshëlyer. Atij i pëlqente kur frynin erërat në portën e hapur përgjysmë dhe mundohej t'i dallonte se nga cila anë e repartit vinin gjer aty. Rrymat e ajrit që lëviznin lëshonin nëpër portë erën e pishës e të tallashit dhe ai e dinte që ato vinin nga fundi i repartit të madh, andej nga priteshin trupat. Një rrymë e ngrohtë ajri sillte në portë erën e tutkallit të shkrirë e të naftës e të grasis dhe ai e dinte që ajo vinte nga presa e Genit. Pastaj ai nuhaste erën e dërrasave të djegura dhe e dinte që ato ishin materialet skarco që bënin udhëtimin e fundit në kaldajë. Dhe nga rruga gjer aty frynte e frynte si për inat të njerëzve era e ftohtë e Krastës dhe ai e nuhaste i kënaqur. Ai e dinte se, kur frynte era e Krastës, do të bënte kohë e mirë e në portë do të lëvrinin të gjitha erërat, dhe kjo tregonte se puna në repart rridhte si uji...

Megjithatë ai qëndronte në prak duke vështruar shiun e imtë që zbriste pa u ndier në rrugë, duke u munduar të nuhaste erën e Krastës...

Në fillim mendoi se Geni do të ishte diku pas

presës së madhe po që andej doli një tjetër. Ai e njihte atë dhe, megjithëse nuk kishte ndonjë punë aty, ju afrua.

— Bëre mirë që erdhe, Vaso — i tha ajo.

— Pandeja se ishte Geni.

— Jo — i tha ajo. — Geni do të vijë në turnin e dytë. Kam një punë pasdite dhe dje ju luta të ndërrojmë turnet.

— Aha! — ja bëri ai.

— Shihe një herë pompën, Vaso, — i tha ajo.
— Më duket sikur ka plasur.

I futur në botën e erërave dhe të mendimeve për Genin, ai kishte harruar që e prisnin të jepte prova për të arritur kategorinë e mjeshtrit. Dhe, kur i përmendi pompën e presionit të ulët, e cila i ngjante një detali që ja kishin dhënë për projektim detyre, i ra në mend se e prisnin. Megjithatë i hodhi një vështrim presës. Ajo gulçonte në mënyrë ritmike dhe dukej sikur nuk do të ndodhte asgjë me të. Po në pompë ai vuri re një vijë të hollë. Ajo dukej si një gërvishje e lehtë në hekurin e lyer me bojë. Pastaj u hodhi një sy stoqeve me lëndë të parë dhe u mundua të llogaritte se për sa kohë viza do të zgjatej në të dy cepat e pompës. Dhe se përse mendoi që ato stoqe do të bënin një udhëtim në kaldajë.

— Ka rrezik, Vaso? — e pyeti ajo.

— Nuk e di — tha ai i menduar. — Thuaji brigadierit. Mbase mund të bëhet ndonjë gjë. — Pastaj doli duke nxituar nëpër portën e erërave që dremisnin në prak dhe filloi të vërshëllente atë këngën e vjetër.

«Geni do ta gjejë pompën të prishur», mendoi ai dhe eci nëpër shiun që binte.

Edhe në atë dhomë të ngrohtë, të mbushur me tym duhani dhe me njerëz, kënga nuk e la rehat. Jashtë shiu kishte nisur të binte me forcë dhe të bëhej monoton, ndërsa njerëzit që ishin ulur rreth një tryeze të vogël kishin nisur të përgjumeshin. Ai shënonte ndonjë gjë në letër, ndërsa në mend i bucisnin fjalët e këngës së vjetër:

... O mos u qell ma shumë se një javë,
unë pa ty, djalo, nuk mund të rri...

«Sidoqoftë nuk është e lehtë një plasje në pompë», mendoi duke u munduar ta hiqte qafe atë këngë që po e bezdiste që në mëngjez. E dinte që, kur njeriun nuk e linte rehat ndonjë këngë apo melodi, ai duhej të qe bërë shumë nervoz. Megjithatë ai nuk e kuptonte se përse ishte bërë nervoz. I hodhi një sy detalit që kishte projektuar në letër dhe vuri re se ai i ngjante një kryqi.

«Ta hajë dreqi mendoi, e kam bërë si pompën». Pastaj mendja i shkoi te Geni dhe u mundua të gjente sa ishte ora.

Atë kohë në derë u dha një njeri i qullur. Ai nuk u orientua dot menjëherë në gjithë ata njerëz dhe tym duhani dhe, kur më në fund dalloj inxhinierin, tha:

— Kisha një punë, inxhinier.

Inxhinieri e pyeti me sy.

— Nuk e di si ndodhi... — tha ai. Vasua nga zëri dalloj se ai ishte brigadieri i turnit të Genit. — Pompa e presionit të ulët ka marrë një të çarë.

— Jo, ore! — ja bëri inxhinieri.

— Ka marrë, — tha ai — erdha... si të thash... Ta vazhdojmë punën apo...

— Jo, ore?! — ja bëri prapë inxhinieri, këtë radhë me zë të ulët.

Ai ishte një djalë i ri dhe gjithë ata burra që rrinin rreth tryezës së vogël e nderonin. Ai e donte shumë Vason dhe, megjithëse edhe ky ishte i ri, pothuaj vërsnik me të, kishte vendosur ta merrte në prova për t'i dhënë kategorinë e mjeshtrit. Megjithatë kish mbetur i habitur nga fjalët e brigadierit. Vasua e dinte se ai po mendohej të llogaritte dëmin që do t'u sillte ajo e çarë në realizimin e planit vjetor. Kishin mbetur edhe dhjetë ditë dhe pastaj do të kalonin në rimont gjithë fabrikat dhe repartet e kombinatit të drurit. Kështu që, sikur e çara të duronte pa rrezikuar pompën edhe dhjetë ditë... Inxhinieri thithi fort cigaren dhe ndenji një çast me mendimet e tij të lodhura. Të tjerët heshtnin, ndërsa jashtë dëgjoheshin trokitjet e rralla të shiut.

«Sikur të pushojë, në portë do të fillojnë të lëvizin erërat», mendoi Vasua. Ju kujtua pompa dhe sepse i erdhi frikë të përfytyronte një kohë të mirë me erëra të përgjumura në portë...

Të tjerët prisnin që inxhinieri të caktonte ndonjërin ta shihte pompën.

— Shko ti, xha Sotir, shikoje një herë — tha ai. — Po pati gjë, ndërpriteni punën.

— Kjo nuk është e mundur, — tha brigadieri — kemi dy ton kompesato në tutkall dhe, po ta presin punën vetëm për një orë, ato do të prishen dhe do të bëhen për kaldajë.

— Sidoqoftë shko një herë, xha Sotir — nguli këmbë inxhinieri.

Xha Sotiri, një plak i gjatë me syzet mbi ballë, u ngrit më këmbë dhe doli. Pas tij doli one brigadieri që kishte sjellë në dhomë të gjitha erërat e repartit. Inxhinieri dhe të tjerët shkëmbyen vështrime në heshtje. Pastaj ai pa Vason. Ai e ndjeu një gjë të tillë dhe u mundua të shkruante në letër, hoqi vetëm një vizë në mes të projektit të pompës. U mundua të përqëndrohej edhe një herë në detalin që i kishin dhënë për të projektuar, por ai përsëri morri formën e pompës. Dhe padashur ai shënonte të çarën në të.

«E çara mund të rritet, mendoj. Në qoftë se rritet, atëhere pompa do të dalë jashtë përdorimit».

Në dhomë hyri xha Sotiri dhe brigadieri. Ata sollën me vete erërat e repartit dhe lagështirën e rrugës. Vasos ju kujtua porta e erërave. Kishte disa ditë që binte shi dhe në të nuk lëvrinin më erërat. Dhe befasi në letër, aty ku kish vizatuar të çarën e pompës, u vendos fytyra e Genit. Ajo vinte buzën në gaz dhe mundohej të mos e shihte në sy.

«Ajo buzëqesh, mendoj. Ajo nuk e di që pompa ka një të çarë». Përfytyroi një çast portën dhe erërat që do të lëvrinin aty dhe tha me vete: «Një e çarë që mund të kushtojë shumë». Presa e saj ishte kyçi i gjithë repartit. Në qoftë se nuk do të punonte ajo, atëhere dhe maqineritë e tjera të kompesatos do të mbeteshin pa punë. Dhe erërat do të vazhdonin të flinin, edhe sikur të bënte kohë e mirë. Ai e hoqi vështrimin nga letra dhe e hodhi në fytyrën babaxhane të xha Sotirit. Ajo duhej të fshihte një shqetësim të përmbajtur.

— Është 20 centimetra — i tha inxhinierit.

Inxhinieri nuk foli, po diç bluante në mend, ndërsa brigadieri priste me padurim përgjegjen e tij.

«Na doli dhe kjo proçkë», mendoi inxhinieri, dhe shoi bishtin e cigares në dysheme.

— Është për së gjati nja dyqind milimetra — tha prapë xha Sotiri dhe nuk u mor vesh se përse e ktheu në milimetra.

«Ajo ishte nja dhjetë centimetra, mendoi Vasua. Brenda një ore është rritur edhe dhjetë të tjera?!»

— S'kemi ç'të bëjmë — tha pastaj inxhinieri — ndërpriteni prodhimin. Më mirë të mos realizojmë planin se sa të mbetemi pa pompë.

— Inxhinier, po... — Brigadieri e kuptonte shumë mirë, po duhej menduar edhe për planin, edhe për lëndën e parë që do të prishej dhe do të futej bashkë me skarcot në kaldajë.

— S'kemi ç'të bëjmë, — tha prapë inxhinieri — çmontojeni pompën dhe saldojeni.

— Duhet katër ditë, inxhinier — tha brigadieri. — Është gjynah. Sikur të gjendet ndonjë mënyrë...

Inxhinieri që kishte mbështetur ballin në pëllëmbën e dorës ngriti kokën me një lëvizje energjike. Në ballë filloi t'i lëvizte një damar dhe sikur u zgjua nga mendimet e lodhura.

— Si ndonjë mënyrë?

— Po ja... Ta pengojmë çarjen të paktën dhjetë ditë gjersa të mbyllin planin dhe të fillojmë remontin. Gjynah dhe për ato dy ton kompesato të parafabrikuara që do të venë dëm.

Inxhinieri vuri një cigare tjetër në gojë. E vështrroi një çast brigadierin me sytë e tij të zgjuar dhe pastaj u mbyll përsëri në mendimet e veta.

— Zor se i bëhet gjë asaj pompe — tha ai. — Sidoqoftë ndërpriteni punën. Tani vij unë aty.

Ata dolën përsëri në rrugën e lagur, këtë radhë të dy të mërzhitur...

Jashtë kishte filluar të frynte erë, një erë e ftohtë që shpupuriste degët e pemëve dhe thante rrugën e larë nga shiu. Në dhomë nuk dëgjoheshin më pikat e shiut. Vasua aty e kish mendjen, po nuk dëgjonte gjë. Vetëm tek-tuk, nga çatitë binin në ujë pika të mëdha dhe të rralla dhe në repart nuk dëgjoheshin më gulçimat e presës. Ai mendonte se në portë, tani që kishte filluar të frynte era e Krastës, duhej të përplaseshin rrymat e erërave të ngrohta. Mirëpo ato do të vazhdonin të dremitnin aty në prak si ata arinjtë përtacë që nuk e kanë ndjerë akoma erën e pranverës.

Ai kish ëndërruar që ndonjë ditë, atëhere kur Geni do ta ndjente veten më pranë tij, të qëndronin të dy në atë portë dhe ai t'i fliste për erërat, për ato erërat e ngrohta që do të nxitonin për të dalë jashtë sikur të donin t'u thoshin njerëzve që në atë repart të madh maqineritë uturin dhe puna rridhte si një rrëke uji. Dhe ai do të dallonte rrymën që do të sillte erën e tutkallit dhe të naftës e grasis dhe do t'i thoshte Genit: «Ja, kjo është era e presës sate. Atë mund ta njoh në të gjitha erërat e botës». Mirëpo pompa ishte çarë dhe presa i kishte ndaluar gul-

çimat e saj. Ai ish ngritur të përgjegjej «shpejt e shpejt» siç i tha inxhinieri, por mendjen e kishte te pompa dhe te erërat. Në ndonjë rast tjetër do t'u përgjegjej të gjitha pyetjeve teorike të inxhinierit, po këtë radhë e ndjente se nuk kish gjë në vijë. Era e Krastës frynte, ndërsa presa heshtte. Dhe taktat e Genit trokisnin të vetmuara në asfalt...

«Puna është vetëm për dhjetë ditë, mendoj. Dhjetë ditë nuk janë shumë».

— Unë çuditem, Vaso — dëgjoji inxhinierin dhe e kuptoi që po fliste kodra pas bregut. Ai i tërhoqte vëmendjen për detalin që kishte projektuar. Vasua vendoste në të dy anët, paralele me të çarën, dy pllaka hekuri, të cilat në ndonjë mënyrë mund të shtrëngoheshin.

«Sikur të shtrëngohet e çara, nuk do të zgjatet më», mendoj.

Inxhinieri u kthye nga të tjerët. Të gjithë dukej sikur dëgjonin Vason që përgjegjej, po ata kishin humbur në mendimet e tyre dhe kërkonin ndonjë mënyrë për pompën.

— Sikur të kishte mundësi të shtrëngohej, — u tha inxhinieri — mbase do të hidhnim edhe dhjetë ditë pa zarar, po pompa është në formë kryqi dhe...

«Ai është shumë i shqetësuar, mendoj Vasua dhe befas i lidhi dy pllakat me katër viza të gjata. Pastaj ndjeu zërin e inatosur të inxhinierit.

— Të pyeta ç'është hapi! — i thirri ai.

— Hapi, po. — Ai rrotulloi nëpër duar një in-granazh. Ai e dinte shumë mirë ç'ishte hapi, po tani nuk do të mund të përgjegjej. Ajo era e dërrasave që po digjeshin në kaldajë i dukej sikur i zinte fy-tin dhe ja shtonte urrejtjen për të. Nga erërat që

frynin aty vetëm atë të kaldajës urrente. Ai kishte dëshirë që ajo të shuhej fare e mos vërvitej gjer te porta, po akoma nuk ja kishin arritur t'i evitonin skarcot. Kështu që erës së kaldajës do t'i duhej të lëvizte edhe ca kohë nëpër portë. Atij i erdhi keq për stoqet e kompesatove që do të ushqenin pada-shur atë erë.

— Eh, mo Vaso!

Befas u kujtua që e kishin pyetur për diçka. I vështroi i turbulluar të gjithë me radhë dhe për herë të parë i erdhi turp që nuk ishte në gjendje të përgjegjej para gjithë atyre mjeshtrave të vjetër. Dhe sepse mendoi që nuk do ta merrte dot kategorinë e mjeshtrit.

«Fundja pompa duhet të vazhdojë punën», e ngushëlloi ai veten. Vështroi katër vizat, me të cilat kishte lidhur të dy pllakat dhe nuk u kujtua përse i kish hequr ato. U mundua të kapte fillin e mendimeve pa çarë më kokën për kategorinë e mjeshtrit. Atë mund ta fitonte edhe herë tjetër. Ai duhej të shtrëngonte pllakat. Ai me siguri duhej t'i shtrëngonte dhe erërat do të zgjoheshin dhe do të frynin nëpër portë. Megjithatë nuk arriti të kuptohej se përse i kishte hequr ato katër vizat. Inxhinieri kish thënë diçka dhe që ngritur në këmbë.

— Nuk ma bëre qejfin, Vaso — shtoi ai. — Pandeja se e meritoje kategorinë e mjeshtrit.

Ai ju drejtua të tjerëve dhe u tha të shkonin në repart.

Ata humbën të gjithë pas portës, ndërsa Vasua mbeti në mes të rrugës. Një copë qiell që çarë dhe lëshonte dritë në oborrin e asfaltuar, ndërsa era e Krastës frynte e frynte. Megjithatë ai nuk e kishte

mendjen aty. Mendohej të sillte ndërmend se përse i kish hequr ato vizat në skicën e pompës. Po asnjëherë nuk ja arriti. Vetëm kënga e vjetër nisi t'i gjëmonte në veshë:

... O mos u qell o ma shumë se një javë...

Ai nuk e kishte vënë re Genin që kish dalë në portë dhe po e vështronte.

— Vaso! — i thirri ajo.

Ai në fillim nuk u kish zënë besë veshëve. Pastaj ajo i qe afruar dhe ai e kishte ndjerë fare pranë. — A e di që pompa ka marrë një të çarë?

Ajo kish marrë turnin dhe e kish gjetur pompën të prishur. Mbase e kish kërkuar atë në oficinë dhe, kur nuk e kish gjetur aty, ish nisur ta kërkonte në ndonjë vend tjetër. Ai e vështroi në sy. Fytyra e saj kishte marrë një shprehje habie dhe keqardhjeje.

— Nuk e di që pompa ka marrë një të çarë? — e pyeti përsëri ajo.

— Jo, e di — tha ai.

Ata ecën gjer te porta dhe aty qëndruan. Në presë ishin grumbulluar shumë njerëz dhe mundoheshin të gjenin mënyrën e shtrëngimit. Ai e kuptoi që ata mundoheshin të gjenin mënyrën e shtrëngimit. Forma si kryq i madh dhe i trashë të pengonte sido që të bëhej. Atij i kishte shkrepur në mendje një mënyrë, po e kish harruar. I vinte inat që e kishte humbur ashtu. Vështronte ata që diç tregonin në presë dhe heshte. Vuri re se Geni i vështronte ata.

— Po mundohen të gjejnë ndonjë mënyrë — tha ai. — Të paktën ta shtrëngojnë sa për dhjetë ditë.

Geni u kthye nga ai.

— Sikur të shtrëngohet me ndonjë bosht të gjatë — i tha.

Ai ngriti kokën me rrëmbim dhe vështroi nga presa, pastaj i nderi sytë në ballin e saj, në çdo gjë të saj. Era e Krastës që frynte aty ja shpupuriste leshrat dhe ja mbushte sytë me lot. Ai u kujtua që ata qëndronin tamam në portën e erërave. Dhe ai kish ëndërruar të qëndronin ndonjë ditë bashkë me të aty dhe të mbushnin krahërorin me të gjitha llojet e erërave. Po ato vazhdonin të dremisnin, megjithëse Krasta frynte e ftohtë. Dhe gjer në praktik nga brenda vinte vetëm era e kaldajes.

— Si the? — e pyeti ai. — Me ndonjë bosht?

— Po — tha Geni.

Ai kafshoi thoin dhe pastaj mori frymë thellë. Dhe pothuaj se thirri:

— Jo me një, po me katër boshte. Pompa është në formë kryqi dhe vetëm katër boshte me fileto mund ta shtrëngojnë me anën e dy pllakave prej çeliku. — Atij i ndritnin sytë nga gëzimi. — Ta hajë dreqi! Më erdhi aq turp që nuk mora kategorinë e mjeshtrit, sa u hutova dhe harrova të vetmen mënyrë që mund ta shtrëngojë pompën. — Ai s'dinte ç'fliste.

— Vaso, si është puna? — e pyeti ajo.

— Tani çdo gjë do të vejë në rregull. Dy pllaka do të përshkohen nga katër boshtet me fileto dhe do të shtrëngojnë pompën.

Ajo e kuptoi dhe mendoi se një gjë e tillë donte kohë.

— Po — tha ajo e mërzhitur. — Po dy ton kom-

pesato do të futen pas gjysmë ore në kaldajë.

— Pas gjysmë ore unë mund të bëj 400 boshte — thirri ai — dhe erërat do të lëvrijnë përsëri në repart. Ke për të parë.

— Si? — e pyeti ajo.

— Do të lëvrijnë erërat — i tha ai. — Do të vijë gjer në këtë portë edhe rryma e ajrit që do të sjellë erën e presës sate, erë tutkalfi e përzier me naftë e graso. Ajo është era e presës sate. Ika, Geni.

Ai foli aq shpejt dhe në mënyrë aq të pakuptueshme, saqë për herë të parë Geni mendoi që nganjëherë njerëzit nuk dinë ç'flasin. Megjithatë ai nuk e vrau mendjen për atë që mund të mendonte ajo dhe, me të arritur në repart, ja mori fort asaj këngës së vjetër.

«Mbase ajo nuk di të flasë me erërat, mendoi ai. Kur ne qëndruam në portë, aty frynte vetëm era e Krastës që i bezdis njerëzit, po që u jep jetë erërave të tjera. Ajo nuk i kupton erërat, po s'prish punë. Ndonjë ditë do të qëndrojmë të dy në portë dhe do t'i flas gjatë për to. Dhe ajo do t'i njohë shumë shpejt të gjitha...»

Duart i lëviznin me shpejtësi, ndërsa jashtë frynte e frynte era e ftohtë e Krastës si të donte t'u jepte zemër erërave të tjera që dremitin brenda në repart që pastaj të rendnin nëpër portë...

VAJZA DHE KITARA

Mbi liqen kishte zbritur një mëngjez i vakët. Larg, në bregun e Selitës së Vogël, qëndronin pezull avuj të hollë uji dhe varka e vetme që vozitte andej dukej sikur kish hapur një vel të madh ngjyrë hiri. Gjiri përbri ishte mbështjellë i gjithi me diell dhe nga ujët që dridhej lehtë ngriheshin mijëra vezullime.

Grupi i vogël ndenji edhe pak si për t'u ngopur me atë pamje të rrallë dhe pastaj u nis nëpër rruginat e asfaltuara të pyllit. Një erë e lehtë nanuriste gjëthet e reja të pemëve që përtëriheshin, ndërsa në të gjithë pyllin përhapej aroma e barit të njomë. Grupi doli në një vend të zhveshur. Nën pemët e ulëta dhe të rralla, ishin ulur njerëz të panjohur.

— Do bënim mirë të uleshim — tha një djallë i gjatë duke ju drejtuar më shumë asaj që kishte përbri se sa të tjerëve.

Bari i njomë dukej sikur kish djersirë, dhe vende-vende bulëzat e vesës xixëllonin me të gjitha ngjyrat e ylberit.

— Si thua? — pyeti djali.

— Ka vesë — tha vajza, që rrinte përbri tij.
— Na u lagën këmbët. — Ajo vështroi sandalet e bardha që qenë lagur dhe nëpër to kishin mbetur fijeza të holla bari. Të tjerët qëndruan rreth tyre. Një djalë i rëndomtë, me leshra të verdha si një kalli i pjekur gruri, tha:

— Ky është një vend i bukur. Këtu mund të rrish e të soditësh gjer në drekë.

Djali i gjatë e vështroi me qesëndi po «Kalliri i grurit» nuk e kishte mendjen fare tek ai. Ai vështroi natyrën që i hapej para syve të kthjellët sikur të kërkonte atë që i mungonte.

— Të kishim një manjetofon — tha vajza me zë të ulët.

I gjati e vështroi ftohtë dhe me një notë qortimi.

— Ti me siguri s'ke ardhur të vallëzosh, Ani — i tha.

— Jo jo!... — u ngut të mohonte ajo, dhe e vështroi me drojtje. Pastaj u hodhi sytë të tjerëve sikur të hetonte nëse e kishin dëgjuar edhe ata dhe vështroi përsëri fytyrën e ftohtë të të gjatit.

«Ky është një djalë i mirë që me vjen rrotull», mendoi duke rrëshqitur vështrimin në sipërfaqen e brishtë të liqenit. Në bregun e Selitës së Vogël varka voziste ngadalë duke lënë pas një brazë të gjelbër që herë dukej e herë zhdukej. Ndërsa aty pranë shelgjet lotues, të kredhur në ujë gjer në bel, varnin degët e trishtuara të spërkatura me vesë...

— Ky është një peisazh i heshtur — po thoshte «Kalliri i grurit». Një bukuri që s'flet. Ta dinim, do t'i kishim sjellë me vete gojën.

Të tjerët e vështroinin me habi. Ata prisnin që

Grupi tani kishte lënë pas livadhin e pjerrët dhe ishte futur në një shesh me drurë të lartë që lëshonin hije të dendura. Në mes ajo shquante krijën e verdhë të «Kallirit të grurit» që lëvizte pa pushtim duke treguar për gjëra që të tjerëve u dukeshin të jashtëzakonëshme, prandaj dhe e dëgjonin me gojën hapur. Vajzës në fillim i kishte ardhur për të qeshur me atë kokën e tij të verdhë. Njëherë ai i kishte thënë se kish punuar si murator nëpër korpusë uzinash dhe asaj i kishte ardhur çudi. Tani edhe ai ishte student i inxhinierisë së ndërtimit dhe ajo kishte krijuar bindjen se ai gjithnjë kërkonte atë që mungonte.

Në liqen dridheshin lehtë pasqyrimet e të gjitha llojeve të drurëve. Era e lehtë përhapej pa u ndjerë nëpër kaçubet dhe pishat e ulëta. Era solli gjer tek ajo edhe një tufë tingujsh të shkujdesur të një kitare...

Gjer aty vinte një erë e mirë dorëzonje dhe bari të njomë; ndërsa më poshtë, në kaçubën e dendur pranë bregut një tufë zogjsh ndiqnin njëri-tjetrin me zhurmë e cicërima shurdhuese, aq sa pengonin djemtë të dëgjonin kitarën. Dikush u hodhi një gur dhe zogjtë u shpërndanë duke rrahur ajrin me krahet e tyre të murmë. Nga kaçuba në fillim doli një kokë tullace, e rrethuar me thinja të rralla dhe më pas gjysma e një trupi të dobët prej plaku.

— Epo dhe unë kam qejfin tim — u shfryu ai djemve dhe u fsheh menjëherë pas kaçubës. Me sa dukej tingujt e kitarës nuk e kishin ndihmuar të zinte ndonjë peshk për të qenë dhe ai gjeti rast t'u

shfryhej. Djemtë ishin pothuaj të një moshe, pesëmbëdhjetëvjeçarë ose gjashtëmbëdhjetë vjeçar. Ata ishin ulur nën degët e një pishe të vogël dhe njëri i binte kitarës. Tingujt ngriheshin të pasigurt mbi kokat e tyre dhe zbrisnin pastaj nëpër barin e njomë e të spërkatur me bulëza vese. Ai që i binte kitarës, kishte mënjeluar kokën dhe sytë i mbante të mbërthyer në tufëzat e barit të njomë e fijegjatë. Të tjerët e dëgjonin të shkujdesur. . .

Në vështrimin e atij që i binte kitarës, u vendosën dhjetra këmbë. Një palë sandale të bardha i shkelën tufëzat e barit dhe i qëndruan para hundës. Pa e ndërprerë ritmin, ai ngriti ngadalë sytë dhe ndeshi vështrimin xixëllues të Anit që i kishte qëndruar përballë sikur donte t'i pengonte tingujt e kitarës së tij. Ndërsa të tjerët ishin vendosur ca më pas dhe vështronin me habi vajzën. Nëpër halat e pishës rrëzoheshin rrathë të vegjël drite që i binin asaj në fytyrë. Ajo i kishte mbërthyer sytë në kitarë.

«Ç'ka ajo?» mendoi ai që i binte kitarës duke lëvizur me vështirësi gishtërinjtë. Të tjerët nuk kuptonin përse ajo u ndal para tij. Ajo kishte qëndruar si e hutuar dhe vështronte kitarën sikur tingujt e saj të ishin të dukshëm dhe të prekshëm.

I gjati ju afrua pa u ndier. Në fytyrën e tij vësheshin re shenja nervozizmi të përmbajtur. Ai vu-ri dorën në krah dhe i tha të iknin. Vajza nuk lëvizi. Ajo vështronte të çarën e kitarës sikur ajo të qe një hambar i magjepsur që nxirrte për çudi tinguj të shkujdesur.

— Ama dhe ti, Ani — tha pastaj i gjati. Ajo ktheu kokën dhe në vend të buzëqeshjes ju vijëzua një elips i shtrembër.

— Rrimë ca — tha ajo me zë të ulët dhe ndjeu të skuqej. — Këta s'do të kenë kundërshtim. — Ajo tregoi me kokë djemtë e kitarës. Ai që i binte, e vështroi një copë herë me qesëndi, ndërsa i gjati u kthye te shokët duke ngritur supet. Ajo nuk e vuri re dhe nuk po e kuptonte akoma se të tjerët mundoheshin të hetonin se çfarë e kishte shtyrë të ndalej papritur para një djali me kitarë. Ajo ishte thithur e tëra nga tingujt që dukeshin sikur pikonin në ujërat e qeta të liqenit dhe nuk mendonte dot asgjë. Dukej sikur ajo kishte harruar edhe shokët edhe atë të gjatin dhe sytë shihnin vetëm tingujt që thërmoheshin nëpër bar e treteshin me hulëzat e vesës...

Djali i kitarës e kuptoi më në fund se ajo nuk do të shkulej që andej. Tërhoqi fort një tel dhe tingulli i fundit u përpëliti nëpër bar si një zog i plagosur. Pa u hedhur fare sytë atyre që kish përballë, ai mblodhi këmbët e hapura dhe e vuri kitarën mbi gjunjë. Atëherë vajza u përmend dhe vështroi menjëherë të gjatin. Ai kafshonte me nervozizëm një tufë halash pishe dhe sytë i mbante larg, në bregun e Selitës së Vogël. Rrezet e diellit kishin pushtuar një copë vend duke arritur të shtynin më tej avujt e ujit, ndërsa varka voziste gjithnjë e ndjekur nga veli i hirtë i tyre. Atë pamje e vuri re dhe ajo dhe i lindi dëshira që varka të shpëtonte nga ata avujt të bezdisshëm.

«Sikur të futet në diell, mendoi. Po të futet në diell, avujt do të shpërndahen...

I gjati vazhdonte të kafshonte halat e pishës, ndërsa të tjerët po e vështronin pa mundur të kuptonin akoma se ç'i kishte shkrepur asaj. Tani aty ndehj vetëm era e mirë e dorëzonjës dhe e barit të njo-

më, ndërsa tingujt ishin mbyllur në kitarën që dergjej në gjunjët e djalit. Tufa e zogjve e nxitur nga hesh-tja filloi të rrokullisej prapë me zhurmë nëpër kaçubat pranë dhe plaku që peshkonte nxori kokën tulle mbi degët e kaçubës së tij. Kur pa gjithë ata djem të rritur rrotull atyre të kitarës, pandehte se po i përzinin.

— Ha, ç'ua bëtë mirë! — hungroi ai dhe u zhduk menjëherë.

Në sytë e vajzës kishte rënë një hije trishtimi dhe inati të përmbajtur dhe djali i kitarës pada-shur u skuq dhe uli kokën.

«Ai mund t'i bjerë, mendoj vajza. Ai mund t'i bjerë kur të ketë qejf».

Mbi bar u ndien hapa dhe ai ngriti përsëri sytë. Një kokë e verdhë si një kallj gruri ishte përkulur pranë fytyrës së tij dhe ai ndjeu se diçka do të ndodhte...

«Në fund të fundit ç'kanë këta?!» mendoj ai dhe uli përsëri sytë. Mbi fijen e gjatë të barit vuri re një pikë vese që shkiste ngadalë.

— Bjeri, djalosh! — e ndërpreu «Kalliri i grurit». — Pse s'i bie.

Ai e dëgjoi me habi. Në fillim dalloj një palë këmbë ende pa u nxirë nga dielli, një fund të bardhë që mbahej me një rrip të zi e të hollë, pastaj një bust të rregullt dhe një fytyrë të pastër, dhe, ishte pa dyshim vajza që kishte qëndruar para kitarës së tij. Nga fytyra e saj vështronin dy sy të inatosur, shpotitës dhe çuditërisht të bukur...

«Mirepo ç'ka ajo?!» mendoj.

— Bjeri pra — e nxiti «Kalliri i grurit». — Nuk e kupton që duhet t'i biesh?

— Dëgjo, o «Kalli gruri»! — thirri befas i gjati me një zemërim të përmbajtur. — Ikim më mirë. Ç'i lutesh kot. Ky është një budallallëk i... — Ai s'deshi ta mbaronte fjalën dhe vajza e përmendur përsëri ktheu kokën me rrëmbim. Sytë i kishin marrë një shprehje habie dhe frike. Tani ajo kishte ardhur plotësisht në vete dhe e kuptoi që e kishte tepruar në sy të të gjithëve. Mendimet filluan t'i lëviznin pa radhë dhe ajo e kish të vështirë të kapte fillin e ndonjërit prej tyre. Hodhi sytë në fytyrat e shokëve dhe ndjeu vështrimin qërtues të Norës. Domethënë e paskej shkelur me të vërtetë dhe ai... ai do ta pandehte për një vajzë të papërmbajtur. Përse nuk e kishte paralajmëruar Nora për një gjë të tillë?

«Çudi si e teprave, zuri një fill mendimi ajo. Kjo qenka e tepruara?» Ajo e vështroi të gjatin sikur të kërkonte të zbulonte në qenjen e tij kuptimin e vërtetë të teprimit. Në fytyrën e tij dukej një qetësi e çuditshme dhe ajo ndjeu bezdi të madhe.

— Ani, ç'ke? — e pyeti befas «Kalliri i grurit». — Ti e ke humbur fare. Mos ke qejf t'i biesh?

Ajo e vështroi. Midis të gjithë njerëzve ai ishte më i zakonshmi, ashtu si një kallë gruri midis kallinjve të tjerë. Megjithatë ai i qëndronte pranë si një diell i ngrohtë.

«Kur isha e vogël, unë mësova t'i bija kitarës. Ajo e ndjente që po fliste vetëm me sytë e saj. Unë i bija asaj gjithnjë dhe kjo më dukej një gjë e mirë. Tani ai më vjen rrotull dhe bile më ka folur për dashurinë. Ai më është dukur një djalë i mirë, tër-

heqës, që ngjan shumë me djalin e ëndrrës sime. Po ai kishte trokitur në ëndrrën time, o «Kalli gruri», si një tingull kitare, si një tingull i lirë kitare që unë s'e arrija dot. Dhe unë dua t'i bie kitarës, o «Kalli i mirë gruri», dua t'i bie sa ta arrij ëndrrën time, dëgjon?!»

«Kalliri i grurit» as që dinte të fliste me sytë e asaj dhe doemos nuk kuptoi gjë. Gjer atë kohë ai pandehte se ajo kishte dëshirë të dëgjonte kitarën. Ajo vështroi djalin. Ai nuk ja kishte ndarë sytë gjatë gjithë kohës. Ndodh që artistët e kuptojnë menjëherë njëri-tjetrin, prandaj ai u mundua të thoshte diçka. Ai tundi kokën sikur kjo do ta ndihmonte të gjente fjalët që i duheshin.

— Po të duash, bjeri — murmuriti ai me drojtje duke i zgjatur kitarën. — Po të duash ti, unë të lë t'i biesh.

«Kalliri i grurit» i vështroi me habi, ndërsa të tjerët u afruan. Vetëm i gjati nuk lëvizi, po kafshonte hala pishe. Nora i qëndroi përballë dhe e vështroi vajzën në sy.

«Ky është paralajmërimi, mendoj ajo dhe buzëqeshi me neveri. Kjo do të thotë, se, po i rashë, merr fund gjithshka». Ajo i përfshiu të gjithë me një vështrim dhe befasi ata shpërthyen një zëri:

— Do t'i biesh?!

— Po — belbëzoi ajo.

— Vërtet di, Ani? — «Kallirit të grurit» i erdhi çudi si nuk kishte arritur ta kuptonte që në fillim. Ajo pohoi me kokë dhe ai i rrëmbeu djalin kitarën. — Po bjeri pra, ç'prisje? — thirri duke hapur gojën

vesh më vesh, saqë plaku pas kaçubës lëshoi një të sharë.

— Ulemi, djema. Ajo është një vajzë e turpshme. Ulemi!

Ata u ulën mbi bar, ndërsa ajo kishte marrë kitarën në duar dhe e vështronte si diçka të humbur prej kohe që e kishte gjetur prapë. Në fillim u lëshuan një tufë tingujsh të drojtur që mezi arritën në kaçubën e plakut peshkatar, pastaj ata nisën të harbojnë njëri pas tjetrit, të lirë e të shkujdesur duke pikëluar me forcë në sipërfaqen e butë të liqenit. Plaku i shqetësuar nxori kryet nga kaçuba dhe, kur pa se kitarës po i binte një vajzë, çakarriti sytë nga habia dhe u zhduk menjëherë. Ndërsa i gjati i flaku halat e pishës në liqen. Larg, në bregun e Selitës së Vogël, varka lundronte e qetë e mbështjellë me fasha drite. Dielli kishte mundur të shtyn-te larg avujt e ujit dhe ajo tani zbardhte si një mjellmë e vogël...

D Y U R A T

Njëri u ngjit në urën e vjetër duke ndjerë trokëllimën e butë të hapave në dërrasat e kalbura, ndërsa tjetri, një njeri i plakur, kishte zënë vend në mes të urës dhe vështronte atë që çapitej ngadalë. Që andej moçali dukej i zi që të ngjallte frikë. Më tutje ngriheshin konturet vigane të urës së re...

Ato ishin dy ura. Njëra e vjetër, e ndërtuar kusshedi se kur nga mjeshtri plak Dedë Jaku. Të nesërmen ajo duhej shembur. Ndërsa tjetra njëqindtonëshë, e posambaruar. Pa zbardhur mirë nëpër të do të vërshonin qindra maqineri të hidrocentralit...

Dedë Jaku i ndjeu hapat në dërrasat e urës, por nuk e dallonte dot atë që po i afrohej. Drita e llambës së vetme që zbriste shkarazi nga ura e re ishte e zbetë.

— Si je, o Dedë Jak? — dëgjoji një zë fare pranë dhe u rrëqeth padashur.

— Ti qenke, Danil?! — e njohu plaku. Ata ndenjën pranë e pranë dhe ndezën nga një cigare. I thithën në heshtje me vështrimin nga konturet e urës

së re. Nën dritën e vetme ajo hidhte një hije të stërmadhe dhe e bënte moçalin të dukej si një botë e pafund frike dhe errësire...

«Nesër s'do të jetë më kështu, mendoi Danili. Nesër do të llamburitit dritat e maqinave...» Ai nuk u çudit që e gjeti plakun në urën e vjetër. Edhe herë të tjera atë mund ta gjeje aty duke vështruar urën e re që ngrihej e ngrihej. Ajo ishte ngritur tani e tëra. Dhe urën e tij duhej ta shembnin.

«A e di ky që nesër do t'ja shembim urën? mendoi Danili. Ai nuk duhet ta dijë, se ndryshe do të më kish dalë përpara dhe do të më kishte pyetur.»

Plaku thithte në heshtje cigaren që i kishte zgjatur ai dhe vështronte urën e re i kredhur në mendime. Danili mendohej të arrinte mendimet e tij të thella. Ai do të lutej të mos ja shembnin urën dhe do të mendohej t'ja mbushte mendjen se ajo nuk duhej shembur, megjithëse ishte e vjetër dhe ca hapa larg saj ishte ngritur një urë njëqind-tonëshe. Mirëpo nga vështrimi i menduar i plakut Danili nuk ishte i sigurt nëse ai mendonte me të vërtetë ashtu.

— Ti më parë vije këtu me një vajzë — tha befaz Dedë Jaku.

Danili as që e priste një pyetje të tillë. Bile as i kishte shkuar në mend se Dedë Jaku ja kishte ngenë të vinte re ata që vinin në urën e tij. Dyshoi se mos plaku po fillonte të mbronte me marifet urën e tij. Prandaj ai e pyeti si i habitur:

— Ku?

— Këtu, në urën time — tha Dedë Jaku. — Pse, nuk vije?

— Vija — tha ai. — Ajo ishte një studente që bënte praktikën. — Ai i ktheu shpinën urës prej betoni dhe e humbi vështrimin në errësi. Plaku e kishte ngacmuar aty ku i dhembte. Kishte ardhur disa herë me Lizën aty. Atij nuk i pëlqente ajo urë e vjetër e lidhur me litarë, po Liza qëndronte në mes të saj dhe tundej:

«— Kjo është një urë e bukur — i kishte thënë ajo duke u tundur bashkë me urën.

— Një urë që duhet shembur.

— Megjithatë është e bukur.» — Ajo ishte afëruar pranë dhe të dy ishin mbështetur në parmakët prej litari. Ai nuk e kuptonte përse i pëlqente asaj ura dhe përse qëndronte me të aty. I vinte mirë që qëndronte me të aty. Bile atij i vinte mirë gjithmonë kur qëndronte me të. Vetëm një gjë e shqetësonte. Ajo ishte studente e vitit të fundit dhe së shpejti do të kthehej për të marrë emërimin. Sa herë që mendonte se ajo do të largohej nga ura, ai ndjente t'i digjte gjoksi dhe t'i zihej fryma. Ai nuk e kuptonte përse i ndodhte ashtu...

Plaku qëndronte mbi urë dhe përpiqej të blinte mendimet e tij. Ai kishte një vajzë, ndërsa plaku kishte vetëm urën. Ajo ishte ura më e madhe që kishte ndërtuar në gjithë jetën e tij të gjatë dhe i vinte keq t'ja prishnin. Prandaj ai do të mendohej t'ja mbushte mendjen Danilit ta linin urën aty.

— Ju shihja kur qëndronit çdo mbrëmje në urën time — tha Dedë Jaku. — Pse ju pëlqente të qëndronit në urën time?

Danili nuk e dinte pse u pëlqente të qëndronin në urën e tij, prandaj e vështroi i hutuar plakun dhe mezi u shkëput nga kujtimet. Në errësi plaku du-

kej më i ri dhe rrudhat e fytyrës nuk i shquheshin fare. Danilit i vinte inat me errësirën. Ajo asnjëherë nuk i nxjerr gjërat ashtu siç janë. Dhe ai nuk dinte si t'i përgjegjej. Atij nuk i kishte vajtur mendja më parë se përse qëndronin në urën e tij. Liza kishte qejf të qëndronte atje dhe ai nuk mund t'ja prishte. Ajo rrinte e mbështetur në parmakun prej litari dhe vështronte betonin që derdhej në këmbët e mëdha të urës tjetër.

«Ke ndërtuar më parë ura? — e pyeti ajo.

— Jo.

— As unë.»

Konturet e urës njëqindtonëshe ndritnin nën llambën e vetme dhe hijet e tyre rrëzoheshin gjer poshtë në moçal. Danili përsëri mendoi nëse e dinte plakun që, kur të agonte, ai me brigadën e tij do t'i shembnin urën.

— Pse ju pëlqente të qëndronit në urën time? — pyeti prapë Dedë Jaku.

Danili u inatos me të, po e mbajti veten dhe u mbështet pas parmakëve prej litari.

— Nuk e di — i tha pastaj. — Mbase ngaqë nuk kishte urë tjetër.

— Tani do të qëndroni në urën e re — tha Dedë Jaku duke nxjerrë një psherëtimë.

— Jo — tha Danili

— Do të qëndroni — tha Dedë Jaku. — Kur ta prishni urën time, do të qëndroni atje.

Ai vuri re se djali u prek nga fjalët e tij. Danilit i erdhi çudi që Dedë Jaku e dinte që do t'ja shembnin urën dhe s'e kishte pyetur që në fillim. Ai ishte një mjeshtër plak që kishte bredhur shumë dhe ishte marrë vetëm me ndërtimin e urave.

Kishte tridhjetë e ca vjet që ndërtonte ura. Ato ishin ura të vogla, të lidhura me litarë të fortë kërpi dhe u kishin shërbyer njerëzve dhe kafshëve të tyre, prandaj shumë fshatarë e donin dhe e nderonin plakun. Edhe Danili e donte, se ai ishte një plak i mirë dhe kishte parë shumë në jetë. Megjithatë ata kishin vendosur t'ja shembnin urën.

— Nga e di ti që do ta shembin urën tënde? — e pyeti ai.

— E di. Një urë si kjo e imja nuk hyn më në punë.

Danili u mundua të kuptonte nëse e pranonte ai me gjithë mend një gjë të tillë. Gjer tani ai nuk kishte kërkuar asnjëherë hapur që të mos e shembnin urën. Ai mendoi se Dedë Jaku s'kish ndër mend ta bënte një gjë të tillë.

— Megjithatë nuk duhet të të vijë keq. Ti u ke bërë mirë njerëzve — i tha ai.

— Edhe ty të kam bërë mirë.

— Jo. Mua më ke hapur punë.

— Të kam bërë mirë — nguli këmbë Dedë Jaku.

— Po të mos ishte ura ime, ti nuk do të njiheshe me atë inxhinieren.

— Ajo nuk ishte inxhiniere.

— Megjithatë ti u njohe me të në urë.

— Jo — kundërshtoi Danili.

— Unë të kam parë vetë. — Plaku ishte bërë kokëfortë dhe nuk dihej ku do të dilte. — Ajo ishte mbështetur në urë dhe ti ju afrove.

Danilit nuk i kujtohej se në ç'rrethana ishte njohur me Lizën. Ajo kish ardhur të bënte praktikë aty ku ndërtonin urën njëqindtonëshe. Do të qëndronte nja dy muaj dhe pastaj do të ikte. E dinte

këtë, por zemra i thoshte se ajo do të kthehej përsëri, se vendi më i mirë për një inxhinierë ndërtimi është puna në hidrocentral. Plaku kishte të drejtë kur i tha se ata ishin njohur në urë. Kur erdhi në fillim, ajo ishte mbështetur në parmakët prej litari. Ai i ishte afruar.

«— Nuk është gjë e bukur — i kishte thënë ai. — Një moçal dhe aqë.

Liza kishte qeshur.

— Po ti kush je, brigadieri?

— Unë jam një vullnetar — kishte thënë ai.

— E di, e di. Ti vazhdon degën e mekanikës.»

Ajo kishte vënë buzën në gaz. Ishte e zgjuar, dinte shumë gjëra dhe, kjo e gëzonte më shumë Danilin.

Danili u kthye nga plaku. Ai kishte nisur të dridhte një duhan dhe nuk guxonte t'ja zgjatte dhe atij kutinë. Sytë e tij të thelluar dukeshin sikur e kishin humbur atë shkëlqimin e dikurshëm, ndërsa duart që mbanin letrën e cigares i dridheshin. Danili mendoj se atij i dhimsej ura. Nuk i kishte mbetur dhe shumë jetë. Do të kalonte njëfarë kohe dhe do të shembej vetë. Plaku do t'i lutej ta linin gjersa të shembej vetë. Danili mendoj t'i fliste hapur, t'i thoshte se ura e tij duhej shembur, t'i mbushte mendjen se duhej shembur. Ai e kuptonte se atë çast Dedë Jaku vuante.

— Të vjen keq që do ta shembim urën? — e pyeti ai.

— Nuk e di — tha Dedë Jaku. — Ajo u ka shërbyer të gjithëve për vite me radhë, duhet t'ju vijë keq. Ju po e shembni si një vjetërsirë.

— Jo vetëm kaq — tha Danili. — Ne do ta shem-

bim edhe si diçka që u rrezikon jetën njerëzve. Ajo s'e ka të gjatë dhe, sikur të qëllojë të ngjiten shumë njerëz, ajo do të shembet.

— Jo — tha Dedë Jaku i shqetësuar.

— Edhe ti vetë e di që do të shembet, po të ngjiten shumë njerëz, por ngul këmbë se të vjen keq.

— Mua më vjen keq se ajo u ka shërbyer njerëzve — tha Dedë Jaku. — Pse të mos vënë një tabelë «Rrezik vdekje», ë? Pse të mos e vënë dhe ta lënë gjersa të shembet vetë.

— Njerëzit nuk para pyesin për tabela. Tabelat nuk mund ta ndalojnë rrezikun. Duhet shembur ura, o Dedë Jaku.

Plaku uli kokën dhe vështroi hijen e urës, e cila kishte nisur të tërhiqej.

— Unë e di që të vjen keq, o Dedë Jaku — tha Danili duke ndjerë hidhërimin e plakut. Ai ishte një plak që nuk duhej fyer, të cilit i duhej folur me njerëzi. — Ka shumë gjëra që dikur kanë qenë të nevojshme për njerëzit dhe një ditë ato nuk hyjnë më në punë. Dhe sikur të mos i heqësh nga rruga jote, ato do të bëhen të rrezikshme.

Plaku e vështroi dhe s'foli. Mbase mendoi vendin, që do të mbetet i zbrazur.

— Mua do të më mbetet një zbrazëtirë këtu — tha Dedë Jaku duke i treguar gjoksin.

— E pse të të vijë keq, o Dedë Jak? Në vend të urës sate ne kemi ndërtuar një urë njëqindtonësh. Pse nuk e mbush zbrazëtirën tënde me urën tonë.

— Po ty, do të të vijë keq sikur të mos kthehet më ajo inxhinierja? — shpërtheu me rrëmbim Dedë Jaku.

Danili nuk e priste një pyetje të tillë. Pse ja bënte Dedë Jaku një pyetje të tillë? I erdhi ta kapte urën e vjetër për litarësh dhe ta tundte një herë fort, aq fort, sa ajo të shembej me gjithë Dedë Jakun. Ai e dinte që, po ta tundte me krahët e tij muskulozë, do ta bënte copë-copë, megjithatë ai u mundua ta qetësonte veten. Njëherë ai qëndronte me Lizën në urë. Ai i kishte dhënë edhe asaj një cigare. Ajo dukej e shqetësuar, sepse ai kish thënë se nuk kish ndër mend të largohej nga hidrocentrali pasi të mbaronte ura. Ajo e kishte pyetur gjoja kot. Dhe pastaj i kishte kërkuar një cigare. Ajo thithte e qetë cigaren, ndërsa Danili e vështronte dhe druhej t'i thoshte ç'mendonte. Ai mendonte t'i thoshte diçka, nuk i kishte folur kurrë për dashurinë, megjithëse ajo u qëndronte pranë si fjollë tymi që, dhe u futej thellë në trup, dhe shpërndahej në ajër sikur të mos kishte qenë kurrë.

«— Ç'më shikon ashtu? — e pyeti ajo. — Pandej se vetëm ti di të pish cigare?»

Ai e kuptoi se ajo përsëri rrëshqiti me marifet nga ajo që pritej të ndodhte. Ai ishte në hall si t'ja thoshte atë që i ziente përbrenda. Nuk e kuptonte *përse në të tilla raste njeriu e ka të vështirë të thotë atë që duhet, bile e ka të vështirë dhe ta mendojë.*

— *Liza — tha me gjysmë zëri dhe ajo u kthye nga ai. Danili mendoi se ajo ishte pregatitur për atë që do t'i thoshte ai. — Liza — tha prapë dhe e ndjeu që zëri i doli i dredhur, i pasigurt. — Ti tani je inxhinierë. Pse nuk kërkon të emërohesh te ne? Për ty kemi nevojë. . . Eja të punosh te ne. . . — Ai nuk mundi të vazhdonte. Liza kishte vënë buzën në gaz dhe e vështronte sikur të kishte përpara një njeri*

të hutuar që nuk dinte ç'fliste. Pastaj ajo tha:

— A të të shaj?

Danili nuk mori vesh asgjë. Ngriti supet dhe e vështroi i hutuar duke u munduar të kuptonte ç'donte të thoshte.

— Kam qejf të të shaj — tha ajo, duke i ardhur keq për të. — Sigurisht në qoftë se nuk do të zemërohesh.

— Më shaj, ta hajë dreqi! — tha ai.

— Idiot! — shau ajo me zë të ulët. — Ti je një idiot që kërkon t'i hapësh punë shefes së kuadrit.»

Danili e vështroi thellë, pastaj sytë i ngriti në urën prej betoni, e cila kishte marrë profilin e saj dhe dukej si diçka e madhe që do t'u qëndronte të gjitha kohërave...

Ura më në fund ishte ngritur njëqindtonëshe, e gjitha me betonarme. Ai qëndronte në parmakët e saj të hekurt dhe priste me vështrimin nga rruga. Liza kishte ikur pa i thënë nëse do të kthehej në hidrocentral. Atij i dukej e çuditshme ajo buzëqeshja e saj që i kishte lënë një zbrazëtimë përbrenda. Ata e kishin ndërtuar urën dhe Liza ishte një nga ndërtueset e saj. Një ndërtuese që mungonte.

Dedë Jaku e vështronte dhe në sytë e tij të plakur e të rrudhur ndriste një kënaqësi e pakuptuar që atij i ngrinte nervat. Nuk besonte që Liza nuk do të kthehej më. Ajo do të vinte dhe ura e vjetër akoma nuk do të qe shembur. Ai do të gëzohej sikur ta shembnin bashkë me Lizën atë urë të vjetër. Megjithatë Dedë Jaku i ngrinte nervat me atë vështrimin e tij. Dhe zbrazëtira që ishte krijuar nga mungesa e Lizës dukej sikur zgjerohej dhe i rrëmbente pjesë nga gjoksi i tij.

Urat, të dyja, edhe e vjetra, edhe e reja ishin kredhur në mugëtirën e parë të mëngjezit dhe nga larg u dëgjuan uturima motorësh të fuqishëm. Uturimat sa vinin e afroheshin dhe pas ca ura njëqindtonëshe llamburiti nën dritat e forta. Kishte filluar të zbriste mëngjezi. Në urën e re përplaseshin drita të forta. Moçali u krodh në errësirë bashkë me urën e vjetër dhe ata të dy. Dedë Jaku vështronte i habitur dritat dhe maqinat e mëdha që rendnin nëpër urë, ndërsa Danili, duke hedhur hapa të gjatë në dërrasat e kalbura të urës së vjetër, filloi t'i ngjitej bregut. Mbi urë kalonin maqina me uturima shurdhuese. Nga to zbrisnin njerëz, djem e vajza, që dukeshin të hutuar me një ndjenjë gëzimi të përmbajtur. Ata hidheshin nga maqinat dhe u afroheshin parmakëve të urës.

«Janë vullnetarët e hidrocentralit të ri», mendoi Dedë Jaku.

Në bregun tjetër vuri re brigadën e Danilit, e cila kaloi mbi urë dhe u ngatërrua me vullnetarët. Pastaj si për çudi brigada filloi të zbriste në moçal. Dedë Jaku vuri re se Danili nuk ishte bashkuar me ata. E kërkoi me sy dhe e pa në parmakët e hekurt të urës së re duke biseduar me një vajzë.

«Ata do të qëndrojnë gjithmonë në urën e re, mendoi Dedë Jaku. Paska ardhur dhe ajo...»

Danili u nda nga vajza dhe rendi të arrinte shokët. Ata qëndruan pranë urës, ndërsa Danili ju afrua plakut. Ai dukej i shqetësuar me pamjen e një të munduri.

— Kishte ardhur dhe ajo inxhinierja — e pyeti ai.

— Jo, — tha Danili — nuk ishte inxhinierja.

Ishte një tjetër. Ishin shumë të tjerë, o Dedë Jaku!

— Mua m'u duk si inxhinierja — psherëtiu si i lehtësuar Dedë Jaku.

— Edhe mua ashtu m'u duk — tha Danili. — Po nuk ishte ajo. Kisha shumë dëshirë të ishte ajo dhe bashkë ta shembnim urën e vjetër. Bile kisha dëshirë të na ndihmoje dhe ti, o Dedë Jaku!

Plaku i vështroi me radhë. Ata ishin djem të rinj që kishin ardhur të shembnin urën e tij të vjetër. Ai kishte qëndruar në urën e tij dhe ata prisnin që ai të largohej. Dedë Jaku ishte njeri i mirë që kishte ndërtuar shumë ura me litarë, të cilat dikur u kishin hyrë në punë njerëzve, dhe ata e donin. Ata nuk ndjenin urrejtje për të, po në fytyrat e tyre vihej re vendosmëria për ta shembur urën e vjetër. Plaku eci ngadalë me hapin e tij të plogët drejt tyre. . .

SHIRAT E VJESHTËS

1

Në xhamin e dritares u shtyp një hundë e njohur.

«Hunda e Spiros», mendova unë. Më parë se të hynte në dhomën tonë, Spirua ngjishte hundën në xham dhe na vështronte një copë herë. Nuk ishte ngrysur akoma dhe megjithatë ne ishim mbyllur brenda. Jashtë binte shi dhe currilat që rridhnin nën strehë na ngrinin nervat.

— Na plasi dhe ky shi! — thashë unë duke vështruar të katër ndihmësit që luanin domino.

— Nuk e ka të gjatë — tha njëri nga ata.

— Kush?

— Shiu, po kush!

— Aha!

Në derë u dëgjua një trokitje dhe sakaq ajo u hap. Në fillim u duk hunda e Spiros dhe pastaj fytyra e tij e lagur. Pas tij u duk trupi i dobët i një njeriu tjetër.

— Ju solla një të ri — tha Spirua dhe i hapi rrugë tjetrit. Ai ishte një njeri me fytyrë të hequr

dhe me një palë pantallona shumë të gjera. Dani u ngrit mbi bërryla në shtrat dhe i nguli sytë sikur të kishte vendosur ta mbërthente me ta pas derës. «Na e kanë prurë këtu dreqi e di se pse», mendoi ai. Spiros me sa dukej ky njeri nuk i kish lënë përshtypje të mirë.

— Pse të kanë prurë? — e pyeti Dani.

— Kam ardhur vetë — tha i riu me një zë të trashë dhe të ngjirur që na habiti të gjithëve. — Më kanë thënë se këtu paguheni mirë.

— Jo, ore! — thirri Dani.

Ne të tjerët ja plasëm gazit. Tjetri na vështroi me inat dhe ne e mbyllëm gojën.

— Ai është brigadieri — i tha Spirua duke treguar Danin. Tjetri shtrembëroi buzët sikur të kërkonte ndjesë për zemërimin e tij.

— E mora me mend — tha dhe bëri ca hapa në drejtim të Danit. Spirua seç ngatërroi ca fjalë nëpër dhembë si «Merruni vetë me të» dhe doli. Tjetri kishte qëndruar në mes të dhomës. Krijova menjëherë përshtypjen se ai ishte njeri gjakftohtë, që mund t'u përshtatej të gjitha rrethanave. Dhe sepse vura re diçka që nuk shkonte tek ai. Ne na kish qëlluar edhe herë të tjera të na vinin punëtorë. Ata në fillim dukeshin të drojtur dhe të shqetësuar. Ndërsa ky as që na përfillte. Ai vështronte vetëm Danin sikur të kërkonte që ai t'i thoshte ndonjë fjalë.

— Ja ku është krevati yt — i tha prerë Dani duke i treguar krevatin në qoshe. — Çarçafët i ke në dollap. Po pate valixhe ose ndonjë gjë tjetër të madhe, shpjere në depo. Sendet personale mund t'i

vendosësh në dollapin ngjitur në të ndarën numër tre

Ai kishte vetëm një çantë me zinxhir. Ju drejtua dollapit të sendeve personale, e hapi dhe qëndroi një çast i menduar.

— S'kanë çelësa këto? — e pyeti ai me habi dhe dyshim.

— Jo — i tha Físniku që i qëlloi të qe fqinj me të.

— Asnjëri nga ne nuk mban çelës.

Tjetri e vështroi një copë herë sikur të dyshonte për ndonjë kurth, pastaj vështroi Danin dhe, kur u bind që as ne të tjerët nuk kishim për të shtuar gjë, e vuri çantën nën jastëk. Ne ndiqnim veprimet e këtij njeriu në heshtje dhe me habi. Zanati ynë është i vështirë dhe njëkohësisht nuk kërkon ndonjë specializim të veçantë. Puna është të presësh ose të vendosësh xhama në dritaret e ndërtesave dhe të korpuseve. Kërkesat për xhama janë të mëdha dhe pranohen në punë njerëz të të gjitha kategorive dhe për sa kohë të duan. Zanati ynë nuk ka ndonjë bukuri të veçantë dhe shumë e vështrojnë me përbuzje. Ne, si të thuash, jemi marangozë pa ndonjë prirje të veçantë. Kështu që në brigadat tona venë e vij në njerëz. Megjithatë si ky njeri nuk na kishte qëlluar të na vinte ndonjëherë. Ky me siguri nuk e donte punën tonë dhe kish ardhur si të gjithë ata sezonalët sa për të mbushur xhepat me para gjersa të gjente ndonjë punë më të fisme. Ai nuk e dinte ç'mendonim ne. Nuk mendonte se, po të ishte i pakujdesshëm, mund të rrokulliseshe në çatitë e pjerrëta të korpuseve dhe të bëheshe katërqind copash. Pra, ky njeri, që na erdhi në dhomë në një ditë

shiu, me siguri ishte një kalimtar i rastit dhe nuk ja vlente të rrëmoje në botën e tij të brendshme. Një ditë ai me siguri do të largohej nga ne. Njerëz të këtij lloji ne nuk i donim dhe megjithatë kishim nevojë për ta. Ne gjithnjë kishim nevojë, ndryshe do të mbeteshim në ditë të hallit dhe do të na duhej të punonim me orë të zgjatura për të realizuar detyrën. Pra, njeriut që sapo kishte ardhur në dhomën tonë, i bëmë një pritje jo shumë të ngrohtë.

— Kur e filloni punën? — pyeti ai Fisnikun.

— Në orën shtatë.

— Me një turn?

— Po.

— Në rregull.

— Nganjëherë na qëllon të punojmë gjersa ngryset — sqaroi Fisniku.

— Si kështu?

— Kur zotohemi për ndonjë gjë, na qëllon të punojmë gjersa ngryset.

— Aha! — Ai u shtri në krevatin që e përgatiti me një ngathtësi të jashtëzakonshme dhe u duk sikur nuk kish më ndër mend të lëshonte fjalë. Ai dukej shumë i qetë dhe as që na e varte. Kjo na bënte ta vështronim si një qenje të zbritur nga ndonjë planet tjetër. Secili nga ne do të çmendej po ta ndjente që po e vështronin ashtu.

— Ç'bëni ju kur bie shi? — pyeti befas Fisnikun ai dhe unë gati sa s'ju hodha në grykë. Do ta flakte më në fund ky lloj njeriu atë qetësinë e tij të çuditshme. Megjithatë unë e durova dhe e durova vetëm se sapo na kishte ardhur. Ndryshe do t'ja kisha bërë turinjtë përshesh.

— S'm'u përgjegje — i tha ai Fisnikut.

— Ç'të bëjmë! — tha Fisniku. — E lëmë të bjerë.

Ne qeshëm me të madhe. U ngritëm të gjithë dhe e rrethuan të posaardhurin.

— Nga ke ardhur? — Mua m'u duk sikur e lëshuam të gjithë njëherësh këtë pyetje dhe prisnim t'ja këputte nga Saturni apo fundja nga Islanda. Po ai na vështroi me habi.

— Nga një magazinë — tha pa të keq. — Punoja në një magazinë dhe, me që më ranë shumë në qafë, erdha këtu. — Vuri një cigare nga ato me tapë në gojë dhe e ndezi sikur donte të thoshte me këtë se na kishte sqaruar plotësisht. Pastaj u kthye prapë nga Fisniku. — Mua më quajnë Ilir — tha dhe thithi cigaren.

Jashtë binte një shi i mërzitshëm. Ai ishte shtrirë mbi shtrat dhe dëgjonte currilat që rridhnin nën strehë duke thithur në qetësi cigaren.

2

Mbi korpus ishte ngritur një diell i ngrohtë.

— Ngjitemi dhe ne — i thashë Ilirit. Ai vështroi tryezën e xhamave dhe pastaj mua pa mundur të kuptonte se ku duhej të ngjiteshim. Në tryezë punonin pa ngritur kokën dy prerëset e brigadës sonë nën drejtimin e Spiros. Iliri u hidhte nga një sy vjedhurazi. Kishte vetëm një javë që kish ardhur te ne dhe menjëherë kishte filluar muhabet me prerësit. Në brigadë ishim dhjetë veta dhe asnjëri nuk u kishte ardhur rrotull vajzave. Njerëzit e ndërtimit mendojnë ndryshe nga të tjerët për vaj-

zat dhe kanë ndjenja të çuditshme për to. Atyre asnjëherë nuk u vete mendja t'u vijnë rrotull. Ndërsa njeriu që kish ardhur te ne, megjithëse dukej sikur s'kishte haber në punë të tilla, i futi menjëherë hundët në tryezën e vajzave. Ai as që e vriste mendjen që ne e vështronim me inat. Megjithatë vajzat nuk ndjenin bezdi nga ai dhe kjo na bëri të prisnim të çuditur se ç'do të ndodhte më vonë. Dani e kishte caktuar atë të punonte me Fisnikun, meqë ishte i vetmi që nuk kishte ndihmës. Pas disa orësh Fisniku erdhi dhe ju lut që t'ja hiqte qafe. Më mirë punonte vetëm, se me të.

— Ç'bën ai? — e kish pyetur Dani.

— Ma hiq qafe, Dani! I thashë të ngjitem xhamat lart në shed, ndërsa ai... unë pendehja se ai po ngjitet pas meje. Kur ktheva kokën, e shoh midis vajzave që diç u thoshte...

— Ai kështu?

— Eh mirë, ai nuk bie erë njeri me ndërgegje, nuk është njeri i ndershëm. Kur i thirra të ngjitej, ai më vështronte me ata sytë e tij hetues sikur të kërkonte të dinte nëse e kisha me gjithë mend apo talle-sha. Unë nuk ja duroj dot sytë atij. Po që se nuk ma heq qafe, më mirë po iki unë. S'kam ndër mend të zihem me të!

Fisniku kishte ikur i inatosur. Dani e vështroi një copë herë në shpatullat që i dridheshin dhe pastaj tha i menduar:

— Të jetë me të vërtetë njeri i çuditshëm?

— Për këtë as mos dysho — i thashë unë. Dani më vështroi i menduar. Një copë herë ne ndenjëm në heshtje duke u munduar të arrinim mendimet e njëri-tjetrit.

— Mbase s'e ka provuar t'u ngjitet lartësive —
ja nisi prapë ai, sikur fliste me vete. — Merre ti,
Pasko, jepi ndihmësin tënd Fisnikut dhe merre.

— Me gjithë mend e ke? — ja prita unë i habitur.

— Sigurisht — tha Dani. — Dikush duhet ta marrë. Unë them ta marrësh, sepse ti di t'u hysh në zemër të tjerëve.

Nuk munda të arrija ndonjë rezultat me llafet që bëra dhe u detyrova t'i jepja ndihmësin tim Fisnikut dhe sigurisht të merrja si ndihmës atë. Në fillim vendosëm xhama në ndërtesat e ulëta të zyrave të uzinës që po ngrinim. Vura re se ai e kish-te qejf punën dhe mendohej me atë qetësinë e tij të mësonte të gjitha lëvizjet e mia. Në pushim më zgjati një cigare dhe më tha:

— Paskeni edhe vajza këtu?

— Po, kemi — ja prita dhe mendova se tani do të shtihej si mik dhe do të më mbante leksione mbi sjelljet ndaj vajzave. Unë vendosa të qëndroja gati që, sa të lëshonte ndonjë fjalë për prerëset, t'ja mbështillja turinjve.

— Si paguhen ato? — pyeti ai.

— Mirë — i thashë duke u munduar të kuptoja pyetjen e tij që as e prisja fare. — Sipas punës.

— Po unë si do të paguhem, si nxënës?

— Ama dhe ti — i thashë me ton miqësor që ta bëja të kuptonte se ne as që na hante merakun për para. Ai më vështroi me ngulm dhe priti t'i përgjegjesha pyetjes së tij. Ishte e dyta herë që po vija re tek ai një këmbëngulje të çuditshme dhe mendova se me të ishte më mirë të flisje hapur.

— Nuk do të paguhesh si nxënës — i thashë. — Kë-

tu nuk ka nxënës. Ai që vjen për herë të parë ka kategorinë e tretë. Po as kjo s'ka rëndësi. Ne pagu-
hemi si brigadë, sipas orëve të punës dhe orë pune
kemi sa të duash.

— Të kuptoj — tha duke thithur cigaren. — Ësh-
të karakteri i punës i tillë. Kështu më kishin thënë
dhe mua.

— Nuk të kanë gënjyer — i thashë unë. Ai
pohoi me kokë. Pastaj vështroi tryezën e zbrazur
ku punonin pak më parë vajzat.

— Po vajzat? — pyeti.

«Ama prapë me vajzat ky? mendova unë. Ç'i
kish shkrepur me to?» — Të thashë njëherë se edhe
vajzat paguhen si brigadë, i shpjegova unë — do-
methënë mirë.

— Jo, dua të them a e bëjnë dot punën?

— E bëjnë, — i thashë unë — nuk do marifet
prerja e xhamave. I mat Spirua dhe i presin ato.
Puna jonë është më e vështirë se e kemi në lartësi,
po ka raste, kur kemi nevojë, edhe ato ngjiten lart
dhe punojnë njësoj si ne.

Ai tundi kokën për të më treguar se më kup-
tonte mirë. Pastaj hodhi cigaren dhe bashkë me ty-
min që i kishte mbetur nëpër mushkëri nxori dhe
një psherëtimë të lehtë. Unë nuk dija si ta merrja
psherëtimën e tij dhe u ngrita. Mendova se në ndo-
një farë mënyre mund të merreshe vesh me të. Edhe
ai u ngrit dhe më ndoqi pas. . .

. . . Ai e hodhi përsëri vështrimin në tryezën e
prerëseve dhe ndenji një copë herë pa bërë zë. Pastaj
mori në duar tufën e xhamave të prerë që do të ven-
dosnim bashkë.

— Punën e kemi edhe lart në shed — ja nisa

unë me të butë. Na duhet të vëmë xhama në ato kornizat atje. Ti si ndihmës duhet të m'i sjellësh pranë. Shed quhen ato çatitë e pjerrëta me dritare të mëdha të korpuseve.

Ai vështroi një copë herë lart, pastaj rrotulloi sytë nëpër kantier.

— Nuk ka ndonjë punë tjetër këtu? — pyeti me drojtje.

— Jo, nuk ka — thashë unë me ngut.

Ai rrotulloi përsëri vështrimin nëpër kantier dhe e ndali në tryezën e xhamave. Mua m'u ngri-tën nervat. Mos i pëlqente të punonte me vajzat? Ai e ngjiti vështrimin nëpër lartësinë e korpusit.

— Kur qenka puna kështu, po ngjitem — tha dhe shtrëngoi tufën e xhamave. Hodhi hapin e plo-gët dhe u drejtua në skelë. Lart dielli copëzohej nëpër kornizat e hekurta të dritareve duke i dhënë gjithë shedit një ngjyrë të verdhë...

3.

Nëpër kapriata dukej sikur pikonin copëza dielli.

— Qëndro — i thashë.

Ai u mbajt mirë me dorën e lirë dhe vështroi poshtë. — Më jep gjysmat e xhamave dhe mundohu të mos vështrosh poshtë.

Ishim ngjitur në një lartësi të madhe dhe fryn-te erë. Pikëlat e rrezeve të diellit na derdheshin mbi kokë. Unë e vështroja si i rridhnin atij nëpër flokët e shpupuritur dhe nëpër supe duke e futur në një

kornizë të artë. A do të qëndronte aty shumë te ne sa të mos më dukej më një njeri i çuditshëm? Ai nguroi ca, pastaj më lëshoi në duar gjysmat e xhamave. Ne filluam të ecnim nëpër shed. Na duhej të kacavirreshim me një dorë dhe me këmbë nëpër kornizat e holla për të arritur në vendin e punës, i cili ishte ndonja njëzet metra larg. Aty shedi ishte i mbuluar me xhama. Unë u afrova pa vesh-tirësi, ndërsa ai kishte qëndruar. Në fillim m'u duk sikur e kuptoi që duhej të qëndronte aty dhe të vinte vetëm kur ta thërrisja unë. Ai vështronte shedin me kujdes dhe më la të kuptoja se nuk do të qëndronte shumë. Dukej sikur po llogaritte me mend rrugën që kisha bërë unë dhe forcën e erës. M'u duk sikur ai po mendohej të vendoste në duhej të kalonte apo jo dhe ishte përfshirë i gjithi në një luftë të brendshme. Që atë kohë fillova ta vështroja me vëmendje. Në të gjithë qenjen e tij duke-shin sikur fshiheshin forca të mëdha e të kundërta që luftonin gjatë dhe që, duke neutralizuar njëra-tjetrën, e bënë të dukej i qetë dhe i çuditshëm. Se si më lindi mendimi që kisha të bëja me një njeri me vullnet të fortë. Megjithatë ky mendim i lindur kalimthi nuk mund të zinte vend dhe, tek e vështroja, ai u shndërrua përsëri me njeriun që na kishte sjellë një javë më parë Spirua në dhomë.

— Prit! — i thirra me zë të lartë. — Prit gjersa të të thërres unë!

Ai nuk qëndroi menjëherë. Bëri dhe dy hapa dhe pastaj qëndroi. Me gjithë këshillën time, pa-dashur ai vështroi poshtë, aty ku ishte vendosur tryeza e prerjes së xhamave dhe ku ishte mbledhur

e gjithë brigada dhe na vështronte. Gjatë gjithë kohës ai vetëm një herë kishte vështruar poshtë, dhe tani e humbi ekuilibrin. Unë e vura re mirë që e humbi ekuilibrin dhe atë çast më përshkoi një rrëqethje e mprehtë. Trupi i tij i dobët lëkundej nga era. Do të ishte budallallëk po t'i thërrisja apo t'i shkoja në ndihmë. Çfarë do të bënte ai në rrethana të tilla? A do ta ruante atë gjakftohtësinë e tij të patundur duke e lënë të lirë forcat e kundërta të luftonin me njëra-tjetrën? Mbase vullneti i tij do të kalonte një fazë stërmundimi për të rivendosur ekuilibrin. Poshtë, aty ku vështronte ai, shokët e brigadës formuan një rreth që dukej si një njollë shumëngjyrëshe. A e dinte ai se shokët e kishin kuptuar rrezikun që e kërcënonte dhe kishin vendosur ta shpëtonin, megjithëse një javë më parë ua kishte sjellë në majë të hundës. Befas vura re se ai lëshoi xhamat dhe shokët u shpërndanë si një tufë zogjsh të trembur. Disa sekonda më vonë u dëgjuan krismat e xhamave që u thyen, ndërsa ai ishte kapur me të dyja duart pas hekurave.

— Ç'bëre!? — i thirra unë.

— Lëshova xhamat — tha ai me zë të dridhur.

Më në fund e dëgjova një herë t'i dridhej zëri. Po ai e kishte mbledhur veten dhe shtoi me zërin e tij të ngjirur dhe të qetë sikur të mos kish ndodhur gjë: — Humba ekuilibrin dhe i lëshova. Si duket nuk qenka dhe aq lehtë të merresh me pelivanllëqe.

Mua më erdhi për të qeshur, megjithatë i thashë se mund të mos i hidhte xhamat. Po të ishte më i fortë, mund të mbahej me një dorë.

— Mbase — tha ai. — Në atë çast mua m'u duk se do të ishte më mirë të lëshoja xhamat. Po do të mësohem. Me siguri do të mësohem.

Në drekë ne i kishim dhënë fund punës. Ai e bëri disa herë atë rrugë pa xhama. Në fillim pandeha se kishte dalldisur, po pastaj e kuptova që ai praktikohet. Kur zbritëm poshtë, atë e rrethoi e gjithë brigada.

— Tani ti tuhaf njeri more pagëzimin — thirri Dani duke i shpupuritur flokët.

Ai vështronte i hutuar. Të tjerët i buzëqeshnin dhe megjithatë ai i vështronte i hutuar. Pastaj m'u afrua mua dhe më pyeti me zë të ulët se ç'donte të thoshte e gjithë kjo. Unë nuk ndenja t'i shpjegoja se kishte shpëtuar për qime dhe i thashë vetëm se ishte dita e rrogave.

— Aha! — ja bëri ai dhe mua m'u duk sikur nuk e ngrohu sa duhet një sqarim i tillë.

4.

Poshtë atë e priste një vajzë.

— Kush është ajo? — e pyeta unë duke qëndruar shaluar në një shinë hekuri. Mbi shinë nuk kish ku të mbaheshe dhe ne po e kalonim shaluar.

— Është Neli — tha ai. Për të ky ishte sqarimi më i saktë.

— E ke gjë?

— Po, e kam — tha ai dhe vazhdoi të hiqej mbi shinë.

Gjatë gjithë kohës që punonte në brigadën tonë nuk e kisha parë të vinte ndonjëherë buzën në gaz. Vetëm kur u takua me atë vajzën, vura re se i

ndriti fytyra dhe një buzëqeshje e çiltër ju nguroso-
në të.

— Si je, Neli?

Ajo e vështronte drejt në sy sikur të kërkonte në ta diçka të harruar. Kishte një fytyrë të pastër dhe e vështronte me dy sy pothuaj të për-
lotur. Nuk ishte e vështirë të kuptoje se ç'ndjente ajo vajzë për të. Ai po bënte tri javë pa u larguar nga brigada dhe me siguri gjatë gjithë kësaj kohe nuk e kishte takuar asnjëherë. Vajza nuk ja shqit-
te sytë dhe buza e poshtme i dridhej lehtë.

— Ç'ke, Neli?

— Nuk të përfytyroja dot aty lart — tha ajo me një zë që mua mu duk sikur vinte nga fundi i ndonjë pusi. Ai vuri buzën në gaz me drojtje. Ngriti dorën e tij gjithë të prera xhamash dhe e shtroi butë mbi flokët e vajzës.

— Në fillim e pata shumë të vështirë — i tha me zërin e tij të ngjirur. — Po nuk ishte ndonjë gjë e madhe.

Ai e rrëshqiti dorën në supet e saj të brishta dhe të dy lëvizën nëpër dherat e kantierit. Unë bëra ngadalë edhe atë copë rrugë shine që më kishte mbetur...

Kur zbrita, ata kishin dalë në xhadenë e asfaltuar, ndërsa shokët po prisnin. Ishte ditë e shtunë dhe ne e kishim bërë zakon që ta kalonim të gjithë bashkë. Nuk përjashtohej as Spirua që ishte i vetmi i martuar dhe as vajzat. Spirua rrinte nia dy ore me ne, pastaj kthehej në apartamentin e tij. Ne vështronim ata të dy që ecnin ngadalë nëpër asfalt dhe se si na vinte. Na dukej sikur diçka po shkëputej nga trangu i brigadës sonë, diçka me të cilën sikur ishim mësuar.

— Ky njeri mbeti gjithnjë i çuditshëm — pëshpëriti Fisniku.

— S'ka asgjë për t'u çuditur këtu — tha njëra nga vajzat. Të tjerët vështronin ata të dy që po zvogëloheshin në rrugën e drejtë. Në vështrimin e secilit vihej re frika se mos ai po largohej përgjithmonë. Mua nuk do të më mbushej mendja se ai do të ikte si të gjithë ata të tjerët. Si ata sezonalët.

— Ka të ngjarë që në tryezën e xhamave të shtohet edhe një prerëse — tha Dani dhe e shpuri më tutje profecinë e tij. — Përsëri do të kemi një vend vakant në dhomën tonë.

— Dhe një apartament fqinj me Spiron — tha njëra nga vajzat.

Ata të dy ishin shndërruar në dy njolla të vogla që mezi lëviznin në pafundësinë e rrugës...

5.

Mbi shed qëmtonte një shi i imtë.

— Ky është shi vjeshte — i thashë atij.

Ai më vështroi sikur më pyeste se nga e dija unë. — Ne jemi njerëzit që na duhet të nuhasim më parë se kushdo vjeshtën. Ne dhe peshkatarët. Kur nisin shirat e vjeshtës, ne duhet të shtegëtojmë.

— Si kështu? — pyeti ai.

Ne qëndronim nën shed dhe hanim mëngjezin të ulur në shinat e kapriatave. Ai hante me ne sikur te qe shtruar në një tryezë me të gjitha të mirat, ndërsa unë herë — herë i vështroja duart

e ashpërsuara nga xhamat dhe llaçi. Tani ai ishte bërë një mjeshtër i vërtetë dhe, po të na vinte ndonjë ndihmës, me siguri do t'ja jepnim atij. Mua më vinte çudi se si arriti t'ja merrte dorën punës, sepse sezonalët as që e vrisnin mendjen të mësonin ndonjë gjë nga profesioni ynë. Ata kryenin vetëm punë hamallëke dhe, sa nisnin shirat, largoheshin një nga një. Ndërsa ai dukej si një njeri tjetër. Ishte nxirë në diell dhe trupi i tij i dobët ishte mbushur me muskuj.

— Si është puna e shtegëtimit? — nguli këmbë ai.

Mua më erdhi për të qeshur. Gjithnjë duhej ta sqaroje mirë këtë njeri, ndryshe ai nuk do të të ndahej. Dhe të vështronte i kredhur në atë qetësinë e tij këmbëngulëse dhe të çuditshme.

— Kur nisnin shirat, ne shtegëtojmë në korpusë të reja. Ti e shikon që s'ka mbetur më punë këtu.

— A duhet të vijmë të gjithë kur ikni ju?

— Sigurisht. Megjithatë ne s'marrim njeri me zor.

Ai mblaçitej ngadalë dhe dukej sikur në nofullat e tij të gdhëndura bluante edhe një mendim, të cilit spo i jepte dot udhë. Ishte e vështirë të kuptoje nëse mendonte ato për të cilat bisedonim apo për gjëra të tjera. Mua m'u kujtua Neli. Ajo kishte ardhur edhe dy herë të tjera, në kantier dhe ai kishte vënë buzën në gaz sipas mënyrës së tij. Herën e fundit ajo e kish thirrur që poshtë dhe ai ja kish bërë me dorë nga kapriatat.

— Më prit, Neli! — Dhe ai kish zbritur pa marvarur fare mua, që kisha mbetur pa xhama në dri-

taret e shedit. Megjithatë vendosa të mos i tërhiqja vërejtjen. Kur vinte ajo, ai ndryshonte krejt dhe unë kënaqesha me atë pamje. Neli kishte fituar simpatinë e gjithë brigadës, megjithëse asnjëri nga ne nuk kish biseduar ndonjëherë me të.

— Përse mendon? — e pyeta. Ai ndaloj lëvizjen e nofullave dhe m'u duk se ndaloj dhe të menduarit. Pastaj ai i lëvizi përsëri dhe përsëri m'u duk sikur filloi, të bluante mendimin e tij. Megjithatë ai as që kish ndër mend të thoshte ndonjë fjalë.

— Pandeja se nuk po i jepje dot udhë një mendimi — i thashë unë duke përdorur taktikën e tij.

— Po — tha ai.

— Ka të bëjë me atë Nelin?

— Po, ka — tha ai.

— E çfarë e ke ti atë?

— Të fejuar e kam.

Më në fund mësova se ky njeri i çuditshëm Nelin e kishte të fejuar dhe megjithatë mendimin që ai s'po i jepte dot udhë nuk e mësova dot. Ai vazhdoi ta bluante në nofullat e tij të gdhendura. «Po në drejtë të vesh, thashë me mendjen time. Në drejtë me gjithë mendimet e tua.»

Ai vërtiste dhe bluante mendime në nofullat e tij të gurta sikur të mos kishte ndodhur asgjë, ndërsa mbi shëd trokisnin pikat e shiut.

6.

Nën strehë qëndronte një grua me fëmijë.
«Po kjo qenka Neli!», thashë me vete. U ngji-

ta lart dhe për herë të parë nuk e gjeta atë në vendin e punës. Të kish zbritur pa u vënë re dhe të ishte takuar me atë Nelin? U ktheva nga kisha ardhur. Neli priste nën strehë dhe, sa më pa, vuri buzën në gaz me drojtje. Janë ca njerëz që dinë të ta hanë zemrën vetëm me një buzëqeshje. Fëmija, që ishte një djalë shumë i vogël, më vështroonte gjithë kureshtje sikur unë të isha një robot dhe jo njeri i vërtetë me duar e këmbë prej mi-shi e kocke. Ai i ngjante çuditërisht asaj.

— Nuk ishte lart? — më pyeti ajo me zërin e saj të thellë.

— Jo — i thashë. — Duhet të jetë këndeje rrotull. Unë do të shkoj ta gjej.

— Po ju mundoj — tha ajo sikur të lëshonte ca tinguj që të bënin të shkoje edhe në fund të botës për të gjetur atë tuhafin e saj.

E gjeta kur po dilte nga zyra e kuadrit. I ishin ngritur flokët përpjetë dhe në fytyrë i kishte rënë një çehre e verdhë. As që më vuri re dhe iku me hapat e tij të gjatë. Unë i preva rrugën.

— Ç'ke kështu? — i thashë.

Ai bëri një lëvizje me dorë sikur donte të thoshte: «Eh, lëre!»

— Ka ardhur ajo Neli — i thashë.

— Ah paska ardhur! — tha ai dhe vura re se fytyra ju mbush dalëngadalë me gjak dhe sytë ju futën më thellë në zgavra duke u mbështjellë me një cipë hidhërimi. Më hodhi një vështrim të drojtur dhe të butë dhe nxitoi të largohej.

— Ti më the se e kishe të fejuar.

Ai qëndroi dhe zgavrat e syve ju hapën. Më hodhi një vështrim prej tuhafi të mbushur me ha-

bi. A mund të gënjente ai? Më vështroi me aq vëmendje dhe me aq habi, sikur në fytyrën time të ishte vendosur diçka e çuditshme, e pakuptueshme dhe që atij do t'i duhej kohë për ta zbuluar. Edhe unë të mos e besoja? Pastaj ai përsëri mori të largohej. Befas u kthye nga unë dhe tha me një zë të qetë:

— Të fejuar e kam.

— Po ajo kishte një fëmijë?!

Çehrja e fytyrës së tij nisi të zhvendosej dhe t'i bënte vend një mjegulle të zymtë dhe një egërsie. Mbase ai ishte njeriu i vetëm, të cilit mund t'i ndërrohej çehrja aq shpejt.

— Të fejuar e kam — përsëriti me një ton çuditërisht të qetë. Gjatë gjithë kohës që kur kish ardhur te ne nuk e kisha parë asnjëherë të inatosur. Sytë nisen t'i shkrepëtinin në kundërshtim me qetësinë karakteristike që i mbështillte qenjen. Nuk kisha parë ndonjëherë sy që shkrepëtinë në atë mënyrë. Në fakt ai i gjithi ishte përfshirë në një luftë ndjenjash e mendimesh që më parë i qëndronin të tulatura dhe që unë ja trazova padashur. Unë isha i sigurt që ato do të ndesheshin vetëm brenda përbrenda botës së tij misterioze që kishte nisur të shpëshillej dakëngadalë. Dhe përsëri m'u duk një njeri i fortë që s'kishte asgjë prej tuhafi. Edhe sytë, megjithëse të egër, shprehnin një sinqeritet prej fëmije dhe njeriu të ndershëm.

7.

Mbi rrugë kishin ardhur të gjithë.

«Vetëm ai nuk është, mendova, ai ka ikur me

Nelin.» Asfalti ishte larë dhe vende-vende kishte nisur të thahej. Pak më parë kish rënë një shi i rrëmbyer dhe ne ishim vonuar. Dani më vështroi me keqardhje. Kishim bërë gabim që nuk e kishim lajmëruar edhe atë. Këtë të shtunë do ta kalonim në shtëpinë e Spiros. Na ishte lutur Spirua ta kalonim në shtëpinë e tij. Ai mund të vinte bashkë me Nelin, megjithëse në kuadër nuk ishte vendosur akoma që ajo të fillonte punën. E gjithë brigada lëvizti nëpër asfalt. Dani ktheu kokën nga uzina. Po ai kishte ikur me Nelin...

«Neli është një vajzë e mirë, na kish thënë më vonë ai. Ne e kemi dashur njëri-tjetrin gjithnjë. Unë mendoja që një ditë do të martoheshim. Sa të mbaroja fakultetin dhe do të martoheshim. Mirëpo asaj ja prishën mendjen. Unë e di që ja prishën mendjen, ndryshe s'kish si të ndodhte. Pastaj ajo u martua me një tjetër. Ai e hoqi edhe nga shkolla. Mua më vinte inat dhe megjithatë e dija që do të ndahej. Njëherë i thashë se do të ndahej. Ajo mbushi sytë me lot dhe tha se do të ishte shumë keq për të sikur të ndahej. Asaj kishte filluar t'i rritej barku. Më tha se unë isha një njeri i mirë. Unë nuk e kam ditur ndonjëherë se çfarë njeriu jam. Pastaj ajo u nda nga ai, u nda dhe nga shumë gjëra të tjera. Ajo nuk desh të martohet me mua. Unë isha një djalë i ri, me një të ardhme shumë të mirë, ndërsa ajo një grua e martuar dhe me fëmijë. Sikur të martoheshim, do të futesha në grindje me gjithë njerëzit e mi. Unë i thashë se nuk jam ndonjë budalla sentimental dhe se isha në gjendje të grindesha me të gjithë njerëzit, përderisa mbroja dashurinë pavarësisht nga rrethanat, në të cilat ndo-

dhej ajo, tha se më kuptonte shumë mirë. Nuk dinte nëse do të isha në gjendje unë të adoptoja në shpirt fëmijën e saj. Unë i thashë se ajo ishte fëmija e saj. Ajo më tha se do të ishte shumë e lumtur.

Ka gjëra që nuk parashikohen dot në mënyrë të saktë. Gjithë farefisi më mori nëpër gojë. Askush nuk do ta pranonte Nelin nuse në shtëpinë tonë. Filluan të më bënë presione të çuditshme. Bile një nga vëllezërit e nënës nuk shkeli më në shtëpinë tonë. Mua do të më vinte mirë sikur asnjëri nga ata të mos shkelte në shtëpinë tonë. Mirëpo shkelte babai në shtëpinë e tyre dhe unë u detyrova të largohesha nga shtëpia dhe sigurisht të braktisja shkollën. Babai më tha se kisha bërë gabim dhe se në fund të fundit Neli më kish marrë në qafë dhe s'duhej luajtur menç pas saj. Unë nuk kam përse të luaj menç pas saj. Ajo është njeriu që e kuptoj njësoj si veten time, njeriu që dua. Përse për gjëra të tilla krijohet një opinion kaq mbytës? I thashë Nelit se duhej të gjeja ndonjë punë ku të mos na binin shumë në qafë, të rregulloheshim ca, të martoheshim. Megjë kisha mbaruar tre vjet të ekonomikut, nuk e kisha të vështirë të gjeja një punë të mirë. Mirëpo kishte të tillë që mendonin se marrëdhënjet e mia me Nelin ishin thjesht aventura dhe se unë kisha përfutuar nga fatkeqësia e saj dhe e doja vetëm sa për të kaluar kohën. Kështu që punë të mirë s'gjeja dhe u futa në një magazinë të madhe. Këtu ndodhi e kundërta. Më pandehën për tuhaf njeri dhe filluan të ngacmonin Nelin që kishte filluar punë si shitëse. Zunë t'i thoshin se ajo ishte një vajzë rrugësh që ma

kishte hedhur. Këtë punë e bënte kryemagazinieri dhe unë u detyrova ta pështyja në surrat. Është për t'u çuditur se ka akoma njerëz të vegjël, unë nuk kisha pasur rast të bëja me njerëz kaq të vegjël, po ja që këta ekzistojnë. Kjo më bëri që për njëfarë kohe të humbja besimin te njerëzit. I përfytyroja të gjithë si egoistë dhe të veshur me lloj-lloj vesesh. Sigurisht kisha gabuar. Neli më tha se kisha gabuar dhe më bindi se nuk duhej humbur besimi te njerëzit. Më vinte çudi si mendonte kështu ajo kur vetë kishte pësuar një zhgënjim të madh në jetë. Po sidoqoftë ajo kishte besim te njerëzit. Pastaj erdha te ju. Për mua nuk kishte rëndësi puna që do të bëja, mjafton të mos më binin më qafë. Unë kisha si të fitoja para, për të mbrojtur atë dhe fëmijën e saj që të mund të jetonim. Ja përse ju pyesja vazhdimisht.

*

Në fakt shefja e kuadrit që hiqej si moraliste thoshte se ndjente neveri për Nelin. Në fillim ajo na thoshte ku e kish gjetur ai një thëllëzë të tillë. «E çfarë i kishte pëlqyer Neli atij?» Mirëpo me të mësuar se ajo kishte qenë një grua me fëmijë dhe për më tepër se i shoqi ishte një i njohur i burrit të saj, nisi të fliste e papërmbajtur. Ajo thoshte se Neli kishte tradhëtuar burrin. Ajo nuk mund të pranonte në punë njerëz të tillë.

— Ti nuk gjykon drejt — i kishte thënë Dani.
— Si kuadër duhet të dish të hysh në botën e njeriut tonë dhe ta kuptosh atë. Ti nuk gjykon drejt për njeriun.

— Një femër që ka lënë alamet profesori për këtë çapaçul nuk mund të jetë e mirë, djalë i mbarë. — Ajo e kishte vështruar mbi syze. — Se ç'thotë partia për njeriun, e di edhe unë, dhe në ke ardhur të më mësosh, të siguroj se s'kam nevojë. Ligji e nxjerr pa faj, po fëmija, kur të rritet, do t'i vërë faj të madh, djalë i mbarë. — Ajo kish rregulluar syzet dhe Dani e kishte parë të arësyeshme të mos inatosej. — Partia nuk është ajo — më tha kur u ngjit në shed i inatosur. Në shed ishte ngjitur e gjithë brigada. Po ç'montonim skelat e fundit dhe ishim mbledhur të gjithë në një vend.

— Këtë javë do të bëj celebrimin — kishte thënë ndihmësi im. — Ajo shefja s'do të ketë ç'të thotë.

— Ti mund të bësh ç'të duash — i tha Dani. — Po ne nuk e lëmë me kaq.

Dhe nuk e lamë me kaq. Në mbledhjen e organizatës së partisë të kantierit, ku merrnin pjesë edhe montatorët e maqinerive të uzinës, Dani e shtroi çështjen e Ilirit pa lënë mangut asgjë. Edhe punën e kryemagazinierit e sqaroi. Dhe në fund shtoi edhe mendimin e tij për një rast si ky. Unë përkraha Danin dhe shtova se ndihmësi im kishte braktisur fakultetin për këtë gjë. Mbase i duhej tërhequr vërejtja.

— I duhet tërhequr vërejtja për ta ndihmuar — tha sekretari. — Në qoftë se një kryemagazinier nuk e lë hunda të shohë më larg se arkat e marmalatës, apo shefen tonë...

— Dëgjo, djalë i mbarë...

Na priti e shoqja e Spiros.

— Urdhëroni, — tha ajo — mirë se ardhët! Ajo është një grua e mirë dhe e qetë. Ne u ulëm rreth një tryeze katërkëndëshe, në të cilën ishin vendosur shishe konjaku dhe likeri. Njëra nga prerëset u ul në kanape me mua, ndërsa Dani me Spiron në dy kolltukë të butë.

— Vajzat do të pinë vetëm liker — tha Fisniku dhe ne e mbushëm me të qeshura dhomën e Spiros. Mbushëm edhe gotat me konjak dhe ja krisëm muhabetit. Së shpejti do të shkonim në një kantier tjetër. Po ndërtohej një fabrikë çimentoje nja dhjetë kilometra larg qytetit tonë. Spirua mund të qëndronte si marangoz në uzinë, mirëpo ai donte të vinte si gjithnjë me ne. Tha se ishte njësoj sikur të zbresësh një marinar në tokë. Me siguri një marinar sëmuret, po ta heqin nga deti. Nga ndihmësit dy na kishin ikur dhe ishin zëvendësuar me dy të tjerë. Kishte ikur edhe ish — ndihmësi im. Edhe ai paskej qenë si të gjithë sezonalët. Atij i kishte dalë e drejta e studimit në degën e historisë dhe ne nuk na erdhi aq keq. Megjithatë, kur po ndahej, atij ju mbushën sytë me lot. Ata të dy që na kishin ardhur ishin studentë mbetës në një provim. Vitin tjetër do të vazhdonin përsëri studimet. Pra edhe ata sezonalë. A do të vazhdonim të prananim më sezonalë?

— Vetëm ai që solla unë, nuk po ikën — tha Spirua.

— Ai e ka ndryshe punën.

— Si ndryshe?

— Atij i duhet të ndërtojë familje. Ka marrë një grua të martuar... — tha Fisniku.

Jashtë ja nisi përsëri një shi i rrëmbyer. Trokitjet e tij të forta erdhën gjer në dhomë si një ritëm nervoz dhe ne ndenjëm t'i dëgjonim një copë herë. Vjeshta ja kishte marrë me ngut. Ua shkundte gjethet plepave ndanë rrugës dhe i ngjitte nëpër asfalt. Matanë dritareve po ulej një muzg i lagur. Ishte një muzg i lagur vjeshte që të kujtonte se të nesërmen duhej të fillonin shumë gjëra.

Ne qëndronim në heshtje.

— Po ti a do ta merrje një grua të martuar?
— pyeti Fisnikun prerësja që ishte ulur me mua.
Ai e vështroi me habi.

— Ç'më pandeh ti, trangull? — ja bëri ai dhe vuri gotën e konjakut në buzë. — Duhet të jesh nië njeri i çuditshëm të martohesh me një grua, sidomos kur ajo është me fëmijë.

Prerësja e vështroi me keqardhje.

— Pse ti do ta merrje një burrë të martuar dhe me fëmijë?

Ne folëm për martesën dhe dashurinë. Ishte hera e parë që flitej për dashurinë në prani të prerëseve dhe të gruas së Spiros.

— Kushedi se si e ka hallin — tha gruaja e Spiros. Spirua tha se për një djalë të ri është bu-dallallëk të marrë një grua me fëmijë. Le të ishte ajo e re në moshë dhe le të kishin lindur ndjenjat që më parë. Një djalë, mendonte ai, në fund të fundit s'kishte përse të shoqërohej me një grua dhe të binte në dashuri me të kur kish vajza sa të duash. Prerësja tjetër tha se nuk do të merrte kurrë një burrë me fëmijë.

— Unë do ta merrja — tha prerësja që ishte ulur me mua. — Do ta merrja sikur ta doja dhe të më donte.

Studentët e vështruan me habi. Njëri tha se ky ishte një rast i veçantë dhe se burra me fëmijë marrin vetëm ato vajza që kanë rrezik të lube-ten pa u martuar, ose ato që kanë kaluar në disa duar.

— Nuk është ashtu — tha Dani. Ai thithte cigaren e ndiqte bisedën në heshtje.

— Po si është? — e pyeti studenti.

— Mund të jetë dhe ashtu — e ndreqi Dani. — Mund ta bëjnë kështu vetëm ato vajza që e kanë humbur personalitetin e tyre, që e kanë kërkuar dashurinë dhe nuk e kanë gjetur. Ato mendojnë se dashuria e vërtetë mori fund. Bile mendojnë edhe se ajo nuk ekziston fare. Ka edhe njerëz që flasin lart e poshtë në emër të së moralshmes duke e ngatërruar këtë. Dhe këto vajza martohen me të parin burrë që u del rrugës. — Dani thithi fort cigaren. — Në të vërtetë ka shumë vajza që e ruajnë personalitetin e tyre edhe pasi zhgënjehen në dashurinë e parë. Për ato pak rëndësi ka ç'mendojnë të tjerët. Rëndësi ka për to kur gjejnë njeriun që i kupton, edhe në qoftë se ai është një djalë i ri.

— Në parim e pranojnë të gjithë këtë — tha Fisniku.

— Edhe në parim nuk e pranojnë të gjithë — e kundërshtoi Dani.

Ne vështruar Danin dhe pritëm të sqarohesh mirë, po ai thithte cigaren pa bërë zë. Ne ndenjëm në heshtje dhe i lëshuam mendimet nëpër dhjetra rrugë.

— Unë nuk do të merrja një grua me fëmijë — theu heshtjen studenti.

— Kjo do të thotë se ti nuk e pranon edhe në parim.

— Pavarësisht nga parimi — tha studenti. — Përse të bie në dashuri me një grua. Çdo njeri mund t'i shmangët kësaj.

— Po në qoftë se e ke dashur më parë?.. Po në qoftë se të dy e keni dashur njëri-tjetrin dhe...

— E ke fjalën tek ata?.. — pyeti Fisniku.

— Po, tek ata — tha prerësja që ishte ulur me mua dhe që dukej sikur kishte vendosur të hahej me të gjithë ata, bile dhe me shoqen e Spiros që kishte parimin e ngurtë që vajzës i lejohet të dashurojë vetëm një herë, dhe se çdo gabim në dashuri ishte imoralitet.

— Është një budallallëk — tha Fisniku. — Unë do të ndjeja neveri për një femër që gjoja më ka dashur dhe, kur vjen puna, martohet me një tjetër vetëm se ai i ka sytë më të bukur. Unë nuk mund ta quaj të ndershme një gjë të tillë.

— Përse?! — tha prerësja. — Në fund të fundit çdo vajzë priret nga dëshira që burrin ta ketë simpatik, të sjellshëm dhe pak a shumë me një rreth të mirë shoqëror. Dhe për këtë duhet dënuar si e pandershme?!

— Po ajo për këtë ka fyer dashurinë e një tjetri, — tha studenti — e mori nëpër këmbë dashurinë e një tjetri dhe pastaj u detyrua të lëpihet prapë.

— Kurrë — thirri prerësia. — Kurrë. Një vajzë që është gabuar në martesën e parë nuk kthehet t'i lëpihet atij që e ka dashur. Përkundrazi. Ajo

kthehet sepse e kupton që dashuria ishte pikërisht aty ku ajo pandehte se nuk qe. Ajo e ruan të pastër dhe të freskët dashurinë dhe i është shumë mirënjohëse njeriut që, në vend që ta përbuzte, e kupton, i qëndron pranë dhe mundohet t'ja lehtësojë brengën. Në rast të kundërt ajo s'do të kthehej kurrë tek ai.

— Epo, nuk i ka mbetur ç'të bëjë tjetër — tha Fisniku. — E ç'i ka mbetur më asaj?

— Sa të vegjël jeni ju burrat, sa shpirt të vogël keni! — tha prerësja me keqardhje duke na vështruar të gjithëve me radhë sikur të dyshonte nëse midis nesh kishte edhe shpirtmëdhenj. Pastaj vështroi Fisnikun dhe studentin dhe ne të tjerët shpëtuam nga barra e rëndë e të qenit shpirtvegjël. — Pandehni se gruaja është një stoli që ka vetëm një vlerë, e cila mund t'i humbë shumë shpejt. Ju harroni njeriun, harroni se më parë është një njeri dhe pastaj një grua. Kur bëhet grua, pandehni se ajo e ka humbur vlerën. . .

Prerësja na nguli të gjithëve një vështrim të ftohtë. Pastaj më vështroi mua sikur donte të heqte mendimin tim. Unë e dëgjoja dhe mendja më rrihte tek ajo, Neli. Sa e mirë na ishte dukur ajo kur erdhi në fillim! Bile edhe mua më dukej se ndihmësi im nuk vlente për të. Mirëpo, sa u mor vesh se ajo ishte një grua me fëmijë, sikur u zhvlefësua. Përse të ndodhte kështu, ë? Nuk ishte po ajo Neli, e urtë, e drojtur, me atë vështrimin e mjegullt e të zgjuar, a nuk ishte po ajo, ë?

Nëpër dritare po nderej një natë e ftohtë e mbushur me pika shiu, të cilat lëshonin ndonjë vezullim të vetëm dhe të gjitha bashkë mijëra ve-

zullime. A mund të ishte Neli si një nga ato pika shiu që kishin të drejtë të lëshonin vetëm një vezullim?..

Unë vura një cigare në gojë dhe e ndeza në atë të Danit.

9.

Ne qëndronim nën strehë duke vështruar shiun.

Unë e shkula vështrimin nga rrëkeza e turbullt që shkiste duke mbartur fluska uji. Kur vjen vjeshta, shirat zgjatin me ditë dhe nganjëherë edhe me javë. Vjeshta kishte ardhur dhe në kantier do të linim vetëm gjethet e lagura që ishin ngjitur nëpër shesh sikur të shënonin gjurmët tona. Na kishte ndodhur shumë herë të linim gjethet e vjeshtës si gjurmë që të shpien në korpuset e uzinave të reja. Dukej sikur me vete merrnim pranë verën që çel lulet dhe linim vjeshtën për të nxjerrë prodhimet e saj të bollshme.

«Së shpejti do të vijnë punëtorët, mendova. Ai mund të qëndrojë në uzinë bashkë me Nelin. Pse të mos qëndrojë në uzinë bashkë me Nelin?» Ai vështronte korpusin kryesor të uzinës. Mbase edhe ëndërronte, po asnjëri nuk do të qe i sigurtë se ç'ndodhte në qenjen e tij. Ai ishte një njeri i çuditshëm, që megjithatë kish qëndruar i fortë edhe pse kishte pasur të bëjë me njerëz të ndryshëm. Ai ishte një njeri me zemër të madhe që ish ngritur mbi të gjitha opinionet e njerëzve që e rrethonin. «Ai nuk duhet të qëndrojë në uzinë», mendova. Ishte hera e parë që mendoja se duhej të largonim një punëtor nga brigada. Ne gjithnjë na kishte ardhur keq kur na largoheshin ata sezonalët, po kë-

të radhë isha unë që po e mendoja një gjë të tillë. Brigada po vinte e gjitha. Ishte dhe Spirua, dhe prerëset, dhe Fisniku, ndërsa Dani po ecte në fund të tyre. Po vinin edhe montatorët dhe disa nga punëtorët dhe punëtoret e para që ishin caktuar të merreshin me sistemimin e reparteve të uzinës. Ne e ndërtuam uzinën, ndërsa ata do t'i jepnin frymëmarrjen. Ne do të iknim, ndërsa ata do të qëndronin. Befas e pashë... në fund fare e pashë, andej nga hyrja e kantierit. Ajo po vinte drejt nesh disi e veçuar, e drojtur dhe me siguri e mbushur me emocione.

— Po ajo është Neli! — i thashë atij.

— Po, Neli — tha ai.

Ajo erdhi midis nesh dhe na përshëndeti të gjithëve.

— Si je, Neli?

— Epo — tha Spirua.

— Dëgjo, Ilir — tha Dani. Unë e dija se ç'do të thoshte Dani. Përderisa ai nuk urdhëroi që të niseshim të gjithë, e dija se ç'do të thoshte. — Ne e kemi diskutuar gjatë punën tënde. Domethënë ne nuk mund të rrinim indiferentë ndaj jush. Ky është edhe parimi i shoqërisë sonë dhe mendoj se kemi bërë mirë. Ti me siguri ke dëshirë të vish me ne.

— Po, kam, — u ngut ai. — Si s'kam!

— Ti nuk do të vish me ne. — Dani e kishte të vështirë të fliste. — Ti... domethënë Neli, menduam të punojë në laboratorin e uzinës së re. Ajo ka shkollë teknike sipas dokumentave që ka paraqitur në kuadër. Uzina ka nevojë, kupton. Për ty është më mirë. Do të kesh mundësi të vazhdosh shkollën. Ti ke cenë një ekonomist i shkëlqyer. Ne, domethënë ndërtimi socializmit, ka nevojë për eko-

nomistë. për planovikë, kupton, kështu na porosit partia. Pra duhet të mbarosh fakultetin me ç'do kusht dhe të kthehesh në uzinë. Një vit është... në fund të fundit një vit s'është ndonjë gjë e madhe.

— Shkolla ka një muaj e ca që ka filluar — thashë unë.

— E rregulluam — tha Dani. — Biseduam me shokët dhe e rregulluam në emër të brigadës sonë.

Dani vështroi atë dhe Nelin sikur kërkonte të he-tonte nëse do të pranonin ata. Binte shi. Një shi vjeshte, i bezdisshëm dhe i përgjumur, po që për ne ai zgjonte uturima të fuqishme. Ne ishim mësuar me shirat e vjeshtës... Një çangë e lehtë që më vonë do të shndërrohej me një sirenë shurdhuese, çorri lagështirën.

— Shko, Neli — thamë ne. — Duhet të sistemosh laboratorin. — Ajo na vështroi të gjithëve me radhë dhe ne nuk e kuptuam dot se nga se i ishin lagur sytë. Sepse m'u kujtua besimi që kish ajo te njerëzit, besim që ndihmësi im e pat humbur dhe ajo e bëri ta gjente prapë.

— Ti ç'thua, Ilir?

— Po ç'të them, djema. Kjo... kjo është lumturi. Këtë radhë ai nuk ishte i qetë, ai nuk mund të ishte i qetë. — Po nisem që tani... menjëherë... duhet të fitoj kohën e humbur dhe leksionet.

Ne lëvizëm nëpër sheshin e larë nga shiu dhe të fshirë nga gjethet e verdha të vjeshtës. Tani kishin ardhur punëtorët dhe ata kishin ecur ne gjurmët tona. Te porta e uzinës Neli ishte shkrire me turmën e punëtorëve, ndërsa mbi korpus e mbi

shed rrëzoheshin shirat. Ne ishim mësuar në shi-
ra të tilla. Kur nisin të bien ata, ne largohemi duke
lënë pas korpuse uzinash. Ne largohemi gjithnje
nëpër shirat e vjeshtës...

NOVELËZA E MIROS

*...Moj Miro, qajmë mirë,
moj e rritura bonjake...*

(Këngë popullore historike)

Një qiell me yje qëndron pezull mbi gropë. «Poshtë është fshati, u mundova të përcaktoja me vete dhe vështrova plakun që ngacmonte zjarrin duke kënduar nëpër dhëmbë një këngë të vjetër labe. Pak më poshtë ai do të duket si nje qiell me yje.» Që lart nga stanet qielli dukej si një copë e zezë e qëndisur me lule të shndritshme.

— Edhe në behar s'e ndajmë zjarrin në çobanët — thotë plaku duke e ndërprerë këngën. Nëpër shkarpa flaka nis të ngjitet dhe të ngjyrosë në të kuqe fytyrën pa rrudha të plakut. Ai është një plak i lashtë që ka qëndruar gjithë jetën në male dhe e ka bezdi të zbrësë poshtë në Gropë. Asnjë qiell me yje nuk i pëlqen më shumë atij se ai që i ka qëndruar gjithë jetën mbi shpatulla. Mbase jeta nën atë qiell e ka bërë të ketë një fytyrë pa rrudha, të pastër dhe vetëm koka e thinjur si një shtëllungë reje të kujton se ai po u afrohet të njëqindave.

— Xha Hito! — e pyes kur ai mbaron së ngjalluri zjarrin. — Ç'këndoje?

— Ë? — tha plaku.

— Sikur po këndoje?

— Aha! — tha plaku sikur të mos kishte dëgjuar gjë, megjithëse unë e di se nga veshët dhe nga sytë është krejt në rregull. Ai vetëm duart i ka të ashpra. Ato e kanë humbur ndjeshmërinë. — Kënoj, a i vrarë, — thotë pastaj — kënoj na ato këngët tona pleqërishte.

Unë i them se atë këngë sikur e kam dëgjuar diku.

— E, a i vrarë, — tha përsëri plaku — se mos është sheleg, këngë është.

— Ai hesht dhe qëndron të dëgjojë. — O Hito! — thërret befas. — Hito, ore! Ç'ka ai milori, a i... Po dhe natën s'i rrihet atij, a?

Nga vatha vijnë tingëllima këmborësh dhe hungrima kërcënuese e një qeni. Plaku është në gjendje të dallojë bagëtinë edhe nga këmborët.

— Nuk ka gjë jo — thotë mbytur i nipi.

— Na sill një mashtrapa me dhallë. — Plaku flet me zë të butë sikur i nipi të jetë aty pranë. Në vathë vendoset përsëri qetësia dhe pas ca nga errësira shkulet trupi i gjatë i Hitos me një gotë në dorë. U ul afër zjarrit dhe më zgjati gotën.

— Ktheje një herë, — thotë — është taze.

Unë e ktheva një herë dhe ja lashë prapë në duar. Ata pinë me radhë nip e gjysh.

— Ranë djemtë? — pyet plaku.

— Po. Vetëm xha Habibi po u shtie të hanë genve.

Plaku e quan djalë edhe xha Habibin, megjithëse

ai i ka lënë të gjashtëdhjetat, aqi lashtë është. Në të vërtetë në brigadën e tyre janë pleq të gjithë përveç të nipit. Xha Habibi është brigadieri. Ata janë zotuar të punojnë vetë me bagëtinë në mënyrë që të dalin sa më shumë krahë pune për hapjen e tokave të reja. Fshati i tyre ka pak bukë dhe gjithnjë është marrë me blegtori. Por ja, tani ata kanë vendosur të merren edhe me bujqësi. Unë kam ardhur të shkruaj për këtë inisiativë të pleqve dhe për Hiton e lashtë.

Një copë herë qëndrojmë në heshtje. Plaku dhe nipi thithin llullat dhe lëshojnë mjegulla tymi. Nën dritën e zjarrit dhe renë e tymit ata duken si qenje fantastike. Thonë se plaku ka marrë pjesë në tri luftëra dhe ka bërë trimëri. Ai s'tregon gjë, po thonë se ka zbritur në Vlorë vetëm dy herë, kur u ngrit flamuri dhe kur bashkë me Selam Musain ndohën gunat mbi tela. Edhe në fshat rrallëherë zbret. Kur kanë ndonjë punë në kryesi, dërgon të nipin. «Njësoj është, thotë. Hito unë e Hito ai.» Të dy i quajnë Hito. Tregojnë se shtëpia e tyre gjithnjë ka pasur dy Hito. Këto hollësi i mora vesh nga mësuesit para se të ngjitesha në stan.

Plaku shkund llullën në dorezën e një kame të vjetër që e mban gjithnjë me vete në brez.

— Kënojmë, a i vrarë — thotë prapë sikur të mos e linte rehat pyetja ime. — Po ti ku e ke dëgjuar?

— Për Miron është?

— Për Miro zezën është — thotë ai duke fshirë kamën pas qilotave. — Pse e kjojnë anej na ju? — Atij i vjen çudi që atë këngë e dinë edhe të tjerë.

— Jo — i them unë. — E kam lexuar në një libër.

— Jo, more! — çuditet plaku. I them se ka një libër ku janë mbledhur këngë historike. — Edhe për Miron thonë se ka një histori.

— Ka, thonë — thotë plaku. — E kush s'ka historia, a i vrarë. Çdo njeri lë një histori pas. — Plaku merr një urë zjarri dhe ndez llullën. Një re tymi i fërkohet nëpër fytyrën e kuqërremtë. — Çdo njeri ka historira, a i vrarë. Ca e dinë, ca s'e dinë. Po i ngritën këngë, mësohen, mirë, keq, mësohen. — Plaku vështron rreth e rreth nëpër errësirë dhe thith përsëri llullën.

— Xha Hito. — pyes — po ti, e ke njohur Miron?

— E kam njohur, e ku e kam njohur, a i vrarë? — Ai thith llullën dhe lëshon shtëllunga resh. — Ja, kam dëgjuar. Po ku mbahen mend të gjitha bëmat e njerëzve? Po kënga mbetet. Ajo gjezdis njeri më njeri, si zogjtë që hidhen dru më dru, dhe mbetet. — Plaku merr gotën me dhallë dhe e kthen një herë. I fërkon me dorë mustaqet e zverdhura. Hito nipi ka zënë të dremitë dhe, kur ndien që biseda ndërpritet, hap sytë.

— Ngrihu, — i thotë plaku — ngrihu e na sill ca shkarpa.

Hito nipi ngrihet dhe zhduket në errësirë. Pas ca kthehet pa u ndier me një tufë shkarpa në duar dhe ja lë plakut pranë. Ai i merr një nga një, i thyen dhe i hedh në zjarrin që nis e gjallërohet duke lëshuar ngjyrat e tij të kuqërremta. Mbi gjuhët e flakëve duket sikur nxjerrin kokë historirat e harruara nëpër thinjat e çobanit të lashtë. Errësira lëshon pipëtimat e bulktheve që i dëgjon vetëm kur e ke mendjen aty. Më bie ndër mend kënga:

...*Se do vë dyfek e pallë,
do marr hakë për babanë,
për babanë e për vëllanë...*

— Xha Hito, më trego ndonjë gjë për Miron...

1.

Mbi det qëndron si i mbërthyer një diell i kuq, ndërsa në fshat ka ardhur beu.

«Po ky ç'kërkon? pyesin njëri-tjetrin fshatarët kur e shohin të hyjë në shtëpinë e kryeplakut. Beu jeton në Vlorë dhe rrallë duket në fshatin e tyre të ashpër, me tokat e pakta, ku ka më shumë gurë se misër. Megjithatë fshatarët e dinë se përse ka ardhur beu dhe pyesin njëri-tjetrin vetëm për tu siguruar në ka ardhur me të vërtetë për atë që dinë ata. Ca kohë më parë kryeplaku u kishte thënë se beu kërkonte xhelepin. Fshatarët e kishin vështruar me habi. «Po dy muaj më parë na e vualnë?!» Xhelepi ishte taksa e bagëtisë. Atë e çuan në stanin e Hitajve. Kryeplaku u kishte thënë se bagëtinë e kishin shtuar shumë dhe nuk e kishin larë xhelepin sipas kokëve. Fshatarët ishin habitur dhe pastaj ishin revoltuar...

Beu hyn në dhomën e miqve dhe kryeplaku i uron për të dytën herë mirëseardhjen:

— Të paçim, bej! Mirë se na urdhërove!

— He, ç'kemi? — pyet beu dhe i hedh një vështrim dhomës së rregulluar me ca sixhadera e qilima të vjetër. Në oborr bëjnë zhurmë sejmenët që merren me kuajt dhe pregatiten për të fjetur. Krye-

plaku del nga dhoma dhe kthehet sakaq. Ai u ka dhënë urdhëra grave për të gostitur beun. Një vajzë e re pothuaj e vogël hyn në dhomë me një legen në duar, të cilin e vendos pranë beut. Beu zgjat këmbët dhe ajo mundohet t'i heqë këpucët. Përpiqet njëfarë kohe. Beu gululiset dhe nis të qeshë.

— Nuk i heq dot? Ha ha ha, nuk i hiqka dot!

Vajza ul kokën e turpëruar dhe një kurorë leshrash të zeza i mbulon fytyrën. Beu ngrihet në këmbë duke e ndërprerë të qeshurën dhe prek leshrat e vajzës. Pastaj qesh përsëri, e mat me sy dhe mendja i thotë se ajo është një njomëz e vogël dhe e parritur mirë.

— Po ngreje kokën, de, ngreje të të shohim svtë. — Ai e vendos gishtin tregues nën mjekër dhe i ngre dalëngadalë fytyrën.

— Hëm! — ja bën beu. — Na qenke deli koce. Si të quajnë?

— Miro.

— Oho, Miro! Sa e mirë qënke, moj Miro!

Befas vajza kthehet pas dhe ikën me vrap nëpër qilimat e vjetëruar. Beu e vështron një copë herë me habi, vështron dhe kryeplakun dhe i thotë se ç'ishte ajo kafshëz e vogël.

— E marr për bukën e gojës, bej — thotë kryeplaku. — Sot s'm'u ndodh kopilja dhe e mbajta të të lajë këmbët. Është bërë vonë dhe e presin në shtëpi. Është fëmijë akoma.

— Mirë, mirë, më sill ndonjë tjetër të më lajë këmbët...

Si u la dhe u lodh ca nga rruga, beut i vunë

me gëlqere «Berber». Nuk di të lexojë. Berberi pyet lyrë. Atëhere ai pyet përse nuk e kanë vjelë dot xhelepin.

— Janë bërë si mushkat, bej — thotë kryep-laku. Ai është i shqetësuar. — Thonë se ua ke vjelur një herë dhe s'kanë ç'të japin më.

— Hëm!

— Unë u thashë që ta lajnë me të mirë. Borxhi është borxh dhe duhet larë.

— Po ata?

— Ata? Ata... ja, s'duan...

— Hëm! — Beu rrëkëllen një gotë raki. Merr frymë thellë dhe mendohet ca. Nuk vendos dot ne duhet të zemërohet apo ta shohë më hollë këtë punë. Fshatarët e tij i njeh mirë, megjithëse jeton në Vlorë.

— U the se është shtuar bagëtia dhe s'ma kanë larë xhelepin sipas kokëve?

— U thashë — thotë kryep-laku.

— Po ata?

— Thonë se zotrote ke harruar që jemi në behar.

— Si kam harruar?! — habitet beu. — Pastaj?

— Thonë se bagëtia nuk pjell në behar, po në të dalë të dimrit.

— Harbutët! — shkrofëtiu beu. Fytyra e verdhë i çngjyrosset dalëngadalë dhe ai ngrihet më këmbë. — Do t'ua rrjep lëkurën! — shíryn i inatosur. — Do t'u marr bagëtinë, qenërve! Më thirr Osmanin! Shpejt!

Kryep-laku nxiton të dalë jashtë. Ai e ka pritur zemërimin e beut. Nuk mund ta merrte me mend se ç'do të ndodhte, pra zemra s'i ndillte të mi-

rë. Në fakt ai mendon se fshatarët kanë të drejte dhe beu kërkon qiqra në hell. Megjithatë nuk guxon t'u mbajë anën fshatarëve.

— Nesër që menatë të më mblidhni të gjithë harbutët! — u thirri beu të dyve me të hyrë brenda. — Trimat të armatosen mirë se do të bëjmë ca muhabet shtruar me ta. Osmani del që ta shpjerë urdhërin te sejmenët. Nëpër dritaret e vogla e të hapura duket një pjesë e fshatit e kredhur në muzgun e mbrëmjes.

Po bie nata mbi Gropë, një natë e mbushur me dritëzat e ftohta të yjeve...

2.

Hijet mbi Gropë kanë nisur të zgjaten.

«Erdhi koha të mbledh bagëtinë», mendon Hito Çobani dhe ngrihet me përtesë. Poshtë në grykat e fshatit avujt e nxehtë e transparentë ngrihen me vrull sikur nën ta të digjet një zjarr i stërmadh. Nga stani i Hitajve në Gropë gjarpëron një shteg me gurë që digjet nën diell. Çobanit i duket gjithnjë sikur nëpër to do të ngjitet Mirua me ata sytë e butë e të hidhëruar. Çobani vë re diçka të bardhë që lëviz nëpër shteg dhe nuk është i sigurt në është me të vërtetë njeri apo vizioni i Miros. Barinjte vështrimin e kanë të mprehtë dhe vështirë se e ngatërrojnë njeriun me vizione, por ai mendon shumë për Miron. Vërtet ajo është akoma shumë e vogël, po Hito Çobani ja ka vënë syrin. Ai është i ri, i fortë, do ta marrë në stan. Do ta

marrë edhe pse e di që gjyshi Hito do t'i ngjeshë ca kërraba të mira. Dhe çobani, gjithë kohën tek kullot bagëtinë dhe natën kur numëron yjet, ëndërron Miron...

Ajo duket si një flutur në shtegun që digjet nën diell dhe nxiton t'i dalë përpara. Qëndrojnë të dy si dy pemë në anë të rrugës. Çobanët dinë t'i mbledhin ndjenjat ashtu siç mbledhin bagëtinë.

— Folë, Miro!

— Më dërgoi babai — thotë ajo. — Ka ardhur beu dhe kërkon xhelepin që na e volën dy muaj të shkuara. Kërkon të na marrë bagëtinë, po të mos i japim para të thata.

— Këtu nuk ka punë beu — thotë me zë të vrazhdë çobani dhe vështron thellë në Gropë. — Gjyshi Hito është akoma gjallë.

— Ku është gjyshi Hito?

— Lart në stan, Miro, shtyn ditët e tij të fundit. — Vajza e vështron me ata sytë e saj të butë. Jo, ajo nuk e ka trimërinë e çobankës. «Sa do të desha të kishe në këta sy egërsinë e çobankës, thotë me vete Hito Çobani. Po ti je e brishtë, ti je e njomë»...

Ai ndreq pushkën në sup dhe i lëshon asaj kërrabën. — Shpjere kopenë në stan — i thotë. Ajo e vështron me habi.

— Ku mund ta shpie unë në stan?!

— Shpjere, Miro! Gjyshi Hito do të ngrihej dhe do të kërkonte kopenë. Ajo vështron kërrabën e gjatë që i ka mbetur në duar, ndërsa Hitua i ri hedh hapat e rëndë nëpër shtegun e gurtë.

Natën vonë arriti në stan.

«A do të jetë Mirua aty», mendon. Për Miron ka menduar gjithë kohën.

Hitua kishte zbritur poshtë në kohën kur fshatarët po grindeshin me beun. Një sejmën i ishte vërsulur një fshatari me kamxhik dhe për çudi dora i kishte mbetur në ajër dhe sejmën kishte ndeshur dy sy të egër që dukej sikur do ta përpinin.

— Do ta bëj ku... kurrizin më të butë se barkun, mo... mos më thëngjin Os... Osman — kishte ulëritur sejmën dhe nuk e kishte ulur dorën.

— Ngadalë, ngadalë — i kishte thënë fshatari dhe Hitua kishte njohur të atin e Miros. Pse s'i kishte dhe Mirua ata sy të egër që dinin të përmbanin edhe egërsira me dy këmbë? Pastaj beu u kishte kërkuar përsëri borxhet. U kishte thënë se mjaft kishte duruar dhe se do të sillte ushtarë, po të mos ja paguanin.

— Nuk të kemi borxh, bej — i kishte thënë i ati i Miros.

— Ti mbylle!

— Nuk të kemi borxh, bej, jo! — kishte ngulur këmbë i ati i Miros. — T'i paguam dy muaj më parë.»

— Xhelepin, mor qen! — ulëriti Osmani. Në turmën e fshatarëve u ngrit një murmurimë dhe, kur Osmani vuri dorën në kobure, u vendos një heshtje e thellë. Atëhere Hitua foli me zë të qetë:

— Xhelepin jua lamë një herë dy muaj të shkuara. prandaj...

— Mbylle, harbut, se t'i lëshova zorrët udhëve!

— Beu kishte shkrehur koburen në ajër dhe sejmënët kishin profur në këmbë.

— Mos ulërij, bej! — Në duart e të atit të Miros kishin nxjerrë kokë dy tyta të ftohta. — S'ta ka kush frikën. Ne s'të kemi borxh gjë. Në ke ardhur për të vjedhur, ke ardhur gabim. Labi gjer këtu duron. — Fshatarët u rrëqethën. Qysh kishte guxuar ai burrë i mençëm t'i thoshte të atilla fjalë beut? Hito Çobani kishte mbushur pushkën. Kërcitën edhe ca lloze të tjera dhe beut s'i erdhi mirë. Gjakrat nisën të ftoheshin, ndërsa tutje qielli po merrte ngjyrat e perëndimit. Retë e palëvizshme dukeshin si anije vigane që ishin ancoruar në një det gjaku. Një natë e vakët po bëhej gati të binte mbi Gropë.

... «Pse nuk ka trimërinë e të atit, mendon çobani duke hapur derën e kasolles. Të kishte sytë e tij të egër dhe fjalën e tij të zjarrtë, do të bëhej një çobankë që do ta kishte zili e tërë Labëria. Po ajo është e brishtë dhe sytë i pikojnë hidhërim». Gjyshi Hito e ndjen, megjithëse ai mundohet të mos e zgjojë. Gjyshi i flet. Djali e pyet për Miron.

— Cila që ajo që solli kopenë? Gjyshi Hito kollitet. — Po, ajo që solli kopenë — thotë djali. — Ajo iku. I thashë të qëndronte, po ajo iku e u rrokullis shtegut mes natës së zezë sikur të kishte frikë nga stani. «Ajo s'do të bëhet kurrë çobankë», mendon me tmerr djali dhe nis t'i tregojë plakut ç'ndodhi në fshat.

— He, ai është djalë trim — thotë gjyshi Hito që e quan djalë të atin e Miros. — Po s'do ta ketë të gjatë. Po s'u ngritët fshatçe, s'do ta ketë të gjatë.

— Ne do të ngrihemi — thotë djali. Plaku ko-

llitet me vështirësi dhe mezi qetësohet. Tund kokën e lashtë dhe i thotë të nipit t'i mbushë llullën. Ai ja mbush dhe plaku nis të lëshojë shtëllunga tymi. Vështrimin e ka mbërthyer në retë që ngrihen lart nga llulla dhe djali e di se ai kujton kapedanët.

3.

Mbi Gropë ka rënë një mëngjez i kthjellët.

«Sa qartë duken njerëzit!» mendon Hito Çobani duke vështruar turmën e njerëzve që zbresin ngadalë si të jenë duke përcjellë ndonjë njeri në varr. «Po ata diçka kanë?!» vëren i habitur ai dhe nxiton hapin. Në fakt kishte ndodhur një gjëmë. Dy fshatarë që ishin nisur që pa gdhirë në qytet kishin gjetur trupat e vdekur të babait dhe të vëllait të Miros dhe kishin vënë kujen. Ishin mbledhur njerëz, megjithëse akoma s'kishte gdhirë. I kishin ngarkuar në kuaj dhe po ktheheshin në fshat të përzishëm. Hito Çobani u doli përpara dhe, me t'i njohur, ndjeu dhembje zemre.

«Kush t'i ketë vrarë?» mendon dhe i kujtohet gjyshi Hito që atë mëngjez kishte marrë kërrabën dhe kishte dalë vetë me bagëtinë.

Në shtëpizën e Miros lajmi i vrasjes kishte arritur më parë dhe gratë kishin vënë kujen. Vëjsha ka vënë mbi sy një copë të zezë sikur të dojë t'u tregojë njerëzve që vajtonin me ligje trimëritë e të shoqit, se dera e tyre është nxirë për jetë dhe nuk do të dalë dot njeri të marrë hak. Hitua i ri vështron i hutuar në mes të ngjyrave të zeza dhe mundohet të shquajë fytyrën e bardhë të Miros.

«Kush t'i ketë vrarë?»

Vonë merr shtegun e gurtë dhe ngjitet në mal. Çobani plak e ka pasur të vështirë të mbledhë kopënë. Ai ka ndërsyer qentë dhe vetëm me ndihmën e tyre ka mundur ta rrethojë në vend. Pret me vështrimin poshtë në Gropë derisa të ngjitet i nipi. I nipi ngjitet i ngrysur si një natë e zezë dhe gjyshi Hito e pyet se ç'ka ndodhur në fshat duke u munduar të tregohet i qetë. A do t'i flasë gjyshi për kapedanët kësaj here? Gjyshi Hito ndez llullën dhe ul kokën ngadalë mbi Gropë sikur të dojë të përshëndetë për herë të fundit trimat e vrarë. Pastaj e ngre përsëri dhe vështron të nipin.

— Eh, kapedan! — psherëtiu lehtë dhe thith fort llullën që është nxehur. Kishte ardhur njëherë kapedani Rrapo në stan dhe i kishte folur gjyshit Hito për hallet e fukarasë. Atëhere gjyshi Hito mbahej mirë dhe i kishte ardhur çudi me fjalët e kapedanit Rrapo.

«— Ne kapedanët nuk ja kemi frikën qeverisë, o Hito. Ne i biem beut e turkut, megjithëse e dimë që një ditë do të na shpien në litar. Jo, or Hito, beu të ka në dorë. Po ngrite kokë, ai të shtyp, po të jesh me shokë, ai vë njerëz dhe të vret me të pabesë. Po more malin, ai ruhet dhe thërret ushtarët e dovetit të të ndjekin.

— Po si duhet bërë, o kapedan? — e kishte pyetur gjyshi Hito.

— Se mos e di unë si duhet bërë — kishte thënë ai. — Ma merr mendja se, po të rrëmbejë pushkët e gjithë vegjëlja, si unë e si të tjerë, s'kanë ç'na bëjnë. Po ne jemi të përçarë, ndaj dhe ata e kanë të lehtë të na shtypin.» Kapedani kishte psherëtirë dhe qe ngritur. Pastaj e kishte përpirë errë-

sira dhe çobani kishte ndjerë frikë mos andej përgjonte pabesia...

Hito gjyshi e heq vështrimin nga retë e tymit dhe ja hedh të nipit. Mendimi se beu ka vrarë pabesisht një burrë trim nga fshati nuk i shqitet. Nuk i shqiten as fjalët e kapedanit për marifetet e beut dhe të qeverisë.

— Edhe të birin ja vrau? — pyet të nipin.

— Kush ja vrau? — pothuaj thërret Hito nipi i habitur që plaku e ditkëka se kush i ka vrarë. Çobani plak hesht. Thith llullën dhe hesht. «E ka vrarë që t'i mbyllë derën qeni», thotë me vete.

— Kush i vrau? — pyet me zë të ngjirur Hito Çobani.

— E kush, o bir. — Plaku shkund llullën në tytën e pushkës së të nipit. — Mua dhe ty s'na kish rënë nonjëherë i ziu më qafë... vetëm beut...

— Beu? — Hito nipi është ngjirur nga zemërimi. Si një klithmë që pret natën e zezë mes për mes, ashtu u ngrit dhe zemërimi i tij. Pastaj dalëngadalë nisi të shuhej e të tretej në jonet e zeza të errësirës...

4.

Mirua nuk ka ardhur më.

«Do të vijë një ditë, mendon Hito Çobani. Në qoftë se vjen, do të jetë veshur me të zeza». Hito Çobanit i ka thënë gjyshi se shtëpia e saj është nxirë për tërë jetën dhe nuk ka burrë t'i marrë hakun. Edhe sikur të kishte burra, askush nuk do ta gjente dot se cili ishte vrasësi. Edhe sikur ta gjente, nuk do të derdhej më gjak. A mund të matej njeri me

beun e Vlorës? Hitua i ri nuk e ndan më pushkën nga krahu dhe pret me vështrimin nga shtegu i gurtë. Dielli gjithnjë i fshik gurët dhe ai gjithnjë e pret Miron. Që kur ju vra i ati dhe i vëllai, ajo nuk është ngjitur më në shteg.

Hito Çobani ka jetuar gjithnjë larg fshatit, në mal me bagëtinë e pakët dhe me ëndrrën e Miros. Ai nuk e ka ndjerë shtypjen e beut si fshatarët e tjerë aty poshtë në Gropë. Këtë ai e ka parë vetëm në sytë e hidhëruar të Miros dhe ka menduar se ajo është një vajzë bonjake dhe i ka ardhur keq për të. Ai as që e mendonte se në ata sy pasqyrohej hidhërimi i të gjithëve dhe se kjo kishte të bënte me beun. Vetëm atë natë mësoi nga gjyshi se si veprojnë bejlerët me vegjëlinë kur ngre krye. Dhe ndjeu dhembje zemre. Ishte mësuar të qëllonte me pushkë, aq sa i hante plumbi, zogjtë e malit dhe rrallë i kishte qëlluar t'i rrëmbente ujku kecin, por nuk dinte si mund t'i bëhej ballë mashtrimit dhe shfrytëzimit. Ish i fortë si lis, zemërbardhë si borë dhe njeri i drejtë, po atë natë zemërimi ju shua ngadalë siç shuhet gurgullima e përroit nën tingëllimin e këmborëve kur zbret të pijë ujë kopeja. Beu kishte bërë atë që bënte gjithnjë dhe Hito gjyshi kishte ditur t'ja shuante zemërimin të nipit. Miros nuk i mbetej gjë tjetër veçse të dilte derë më derë për të rrojtur me kafshatat e botës. Sa mirë do të qe të kishte Miron grua dhe beu të qe zog a ujk dhe ai ta qëllonte. Do ta qëllonte sado lart a larg të ishte; për këtë ai ishte i sigurt. Po ai ishte bej dhe me të ishte ligji, qeveria, para tij nxinin qindra grykë pushkësh që do të shkrehnin me një fjalë.

Çdo mëngjez mendon kështu dhe vështron shtegun. Mendon Miron, Miro zezën që nuk mund ta takojë dot poshtë në Gropë. Atje ai e ndjen veten të vetmuar dhe të pafuqishëm. Ndryshe lart në mal, atje është si një zog i lirë që mund të fluturojë ku të dojë. Megjithatë diçka e nxit të zbresë poshtë në Gropë. Edhe ai, edhe fshatarët presin njerëzit e beut t'ua rrëmbejnë me forcë taksat. Po gjyshi Hito i ka thënë se është akoma shpejt. Ata do të vijnë më vonë, kur të jetë harruar vrasja. Vrasësit asnjëherë nuk shfaqen pa u mbuluar gjurmët. Mirëpo Hitua nuk mund të durojë dhe shumë kohë në stan. Atë e shqetëson fati i Miros. Ajo tani ka mbetur nëpër dyert e botës për të kërkuar lëmoshë. E si mund të jetojë ajo vetëm me të ëmën pa burrë në shtëpi? Mirua është një vajzë e drojtur dhe e nënshtruar dhe asnjëherë nuk i ka kundërshtuar njeriu. Ajo gjithnjë e ka duruar shtypjen në shpatullat e saj të njoma dhe nuk e di se si është jeta e lirë e stanit, nuk di se ç'është inati dhe nuk ka urreyer kurrë njeri...

Dielli është ngjitur lart dhe bie pingul mbi Gropë, duke ngritur avuj të nxehtë. Hito Çobani vendos të zbresë në fshat. Megjithëse atje e ndjen veten si të huaj, vendos të zbresë. Para shtëpisë së Miros nguron ca. Aty vë re njerëz që hyjnë e dalin, prandaj vendos të hyjë dhe ai dhe futet brenda në heshtje e gjithë drojtje. Aty ka shumë fshatarë dhe ai i njeh të gjithë. Po Mirua nuk është aty...

Mirua ka ikur...

5.

Vetëm rënkimin e tyre dëgjon nëpër natë.

«O Miro zeza... hakun!» Jo, nuk mund ta duronte dhembjen. Në fund të fundit ata të dy nuk kishin vrarë njeri. I kishin kërcënuar me plumb dhe e kërkuan të drejtën me fjalë kur duhej ta kërkonin me zjarr. Nuk mund të duronte më. Sa keq që nuk kishte dhe të tjerë pas. Një ditë do të ngrihen të gjithë, mendja i thotë se do të ngrihen. Po në errësirë nuk e ndjek njeri veç rënkimit të vdekjes. Vetëm një njeri me siguri do ta ndiqte. Ku mund të jetë tani? Në mish ndjen tytat e dy koburreve. Një erë e lehtë i shpupuris leshrat e gjata.

«Do të çuditet dajkua kur të më shohë, mendon. Një gjon ja thotë përvajshëm nëpër natë dhe i duket sikur edhe ai rënkon me dhembje. Pse të jetë kaq e trishtuar klithma e gjonit? Gjon... gjon... gjon... «Thonë se ai zog ka qenë një vajzë, mendon, djalli e gënjeu të vëllain dhe ajo u bë zogëz dhe e kërkon duke thirrur netve: Gjon... gjon... gjon!...» Ndjen t'i mbushen sytë me lot dhe mezi dallon rrugën nëpër natë. Mos ishte më errët nata kur djalli ja mori të vëllain asaj zogëze fatzezë? Klithma e gjonit e rrëqeth, megjithëse tani nga asgjë nuk ka frikë. Era e detit fryn, leshrat i lëshojnë një fërshëllimë të lehtë dhe klithma e gjonit shpërndahet nëpër hapësirë.

Ndaj të gdhirë gjen shtëpinë që i duhet, një shtëpi e vogël dhe e vjetër, me një derë që mezi mbahet. «Me siguri dajkua do të më kuptojë», mendon dhe mbushet thellë me frymë. Troket lehtë, pastaj troket më fort dhe troket gjersa dëgjon një kollë të thatë. «Sa është plakur dajkua! mendon. Edhe atë e ka vrarë hidhërimi.»

Në derën e vjetër, gati në të rrëzuar, shkruhet

përpara raki dhe një tepsi me mishra që kullonin se kush është.

— Jam unë, dajko.

— Jo — tha berberi i habitur. — E ç'të solli në mes të natës?

— Hidhërimi, dajko. — Vërtet edhe berberi ishte mësuar të shihte vetëm hidhërim në sytë e atij njeriu që ja kishte lëshuar nata në derë. Kaq shumë të kishte ndryshuar në ca ditë? Duket sikur sytë do t'i lëshonin vetëtima. Po nga gjoksi i kërcyer i nxjerrin kokë dy tyta koburesh.

— Jo, jo, ç'do të thotë kjo? — thotë me habi berberi.

— Dua të ma bësh çepen si djalë.

— Ç'kërkon të bësh... dale një herë... — mundohet ta përmbajë berberi.

— Mos më ndal, dajko, nuk duroj dot më. Nuk duroj dot të lëpihem si kone nëpër këmbët e njerëve për një copë bukë. Unë do ta vras... e di që do ta vras...

Berberi mundohet të ndalë furtunën e hakmarrjes. — Po ti... E ku mundesh ti?!

— Unë erdha të më ndihmosh. Në je lab e s'të është bërë shpirti lepur, më ndihmo. Do t'ja dal në krye dhe kam një plan. Beu nuk është aq i fortë sa duket. Ai ka frikë. Kur vret një baba me të birin, këtë e bën nga frika e hakmarrjes. Se e di që një shqiptar s'ta lë pa marrë hakun. Ndaj i vrau të dy dhe e la shtëpinë me dy kërcure. E la me një plakë të gjorë dhe një vajzë bonjake. Po vdekja po i vërtitet edhe atij. I vërtitet si zogu i zi i natës...

Nëpër dritaret e vogla po fërkohej mugëtira e

mëngjezit kur berberi i zgjati një gjysmë pasqyre të rjepur nga pas. Tufa flokësh të zes e të gjatë janë shpërndarë nëpër dysheme. Berberi i shikon me keqardhje dhe kërkon edhe një herë t'i mbushë mendjen që të heqë dorë.

— Në rregull, dajko. Tani më jep një palë rroba të tyt biri.

Ka rënë mëngjezi jashtë. Një mëngjez i ngrohtë i mbushur me diell. Matanë xhamave të mjegullt deti kaltëron gjithë nur.

6.

Kur u ngjit lart në stan, gjyshi Hito kishte vdekur.

«Varrin të ma bëni atje... në breg... , kishte thënë ai, në breg... të ndjej erën e lirisë... Dua ta shoh lirinë si një ëndërr të bardhë... në gjumin e madh...» Dhe qeni balash i Hito nipit ishte përgjunjur në shtratin e vdekjes të plakut dhe kish lëshuar për të dytën herë angullimën e tij të përvajshme...

Gjyshi Hito kishte vdekur me ëndrrën e bardhë të lirisë. Ai ishte shumë plak dhe Hitua i ri e dinte se nuk i kishin mbetur dhe shumë ditë në jetë. Megjithatë atij i vjen keq për plakun. Ai ishte një plak i mirë, i moçëm dhe i urtë dhe atij i vjen keq. Hitua i ri ka jetuar që i vogël me gjyshin dhe, megjithëse prindërit i ka aty mbi Gropë, ai nuk i ka dashur sa plakun. Gjyshi Hito e ka mësuar të qëllojë me pushkë zogun në fluturim, t'u kacavirret shkëmbinjve dhe të vështrojë horizonte të kthjellëta. Më në fund gjyshi Hito e mësoi të

njihte dhe të donte lirinë. Në fillim ai nuk e kish kuptuar se nuk qe i lirë. Atij gjithnjë i dukej vetja si një zog mali që mund të fluturonte ku të donte. Pastaj beu e kishte nxirë shtëpizën e Miros dhe ai e kuptoi se ashtu ja nxinte të gjithëve, edhe të atit.

Hito Çobanit nuk i bën më zemra të kullosë bagëtinë. Vështron bregoren me varrin e gjyshit dhe nuk i bën zemra të ngrihet dhe të kullosë. E kush do ta presë në stan? A do t'i thoshte njeri tjetër ashtu pleqërisht: «Erdhe, bir?» dhe t'i zgjatte gotën me dhallë të ftohtë? Pa po kush do t'i japë këshilla dhe kërraba kurrizit.

Varri i gjyshit Hito është ngritur si një breg mbi bregore dhe atë kanë nisur ta rrahin erërat e malit. Duket sikur është ngritur për të ndjellë erërat që fryjnë nga të gjitha anët dhe mblidhen mbi varr. A e dinte gjyshi Hito se mbi varrin e tij do të mblidhen të gjitha erërat si në një kuvend të pafund? Ato fryjnë nga të gjitha anët dhe sjellin mijëra fjalë dhe i tregojnë plakut për të gjitha ato që kanë parë në rrugët e tyre të gjata.

Hitua ngrihet dhe ecën ngadalë në bregore. Dheu mbi varr është ende i shkrifët dhe erërat me siguri e kanë lehtë të qëndrojnë pranë plakut. Megjithatë erërat nuk flasin. Mbase gjyshi Hito ishte mësuar të fliste me to, po Hitua i ri nuk ua kupton dot gjuhën. Ndryshe ato do t'i kishin treguar për Miron e bukur. Sa kohë kanë kaluar që kur s'e kishte parë më? A dinë erërat se Mirua ka humbur? Erërat nuk mund ta dinin. Mbase ato e dinin, po ai nuk mund t'i pyeste.

Hitua dëgjon këmborët dhe hungërimat e qenit. Si përcolli bagëtinë, qeni po ngjitej në bregore. Me

t'u afruar mbi bregore pranë varrit, lëshoi një angullimë dhe Hitua e kupton se edhe atij i vjen keq për plakun.

— Shko, Balo — i thotë qenit. — Shko! — Qeni e vështron sikur ta lutte të vinte edhe ai. Pastaj largohet duke qëndruar dhe kthyer kokën herë pas here sikur të mos bindej dot se ai me të vërtetë s'kishte ndër mend ta ndiqte pas atë ditë. Hito Çobani ngrihet më këmbë.

— Shko, Balo! — Qeni ul kokën sikur ta kuptojë dhe nxiton të arrijë tufën e bagëtisë që është përhapur brinjave.

7.

Mbi det kacaviren avujt e fundit të ujit që ngrihen lart ngadalë duke ua lëshuar vendin ngjyrave të perëndimit. Deti duket si një masë e madhe zjarri që tulatet nën forcën e mbrëmjes, e cila po zbret me vrull dhe ujët e ndryshon në mënyrë të çuditshme ngjyrën nga e verdhë si tunxh, në të kuqërremtë dhe më pas merr ngjyrat e kafesë. Dhe nis të errësohet. Pamja mbi det e ka tërhequr aq shumë Miron sa nuk e ndjen që po ngryset. Vetëm kur ngjyrat e zeza pushtojnë sipërfaqen e detit, përmendet dhe heq vështrimin andej. «Tani duhet të dalë ai», thotë me vete dhe nxiton te porta e madhe dhe e hapur e një ndërtese të bukur. Një kalë i shaluar shkrofëtin. Është një kalë i ushqyer mirë, i fortë. Ndërkaq nëpër shkallë zbresin dy njerëz. Kur shohin që u afrohet një djalë i ri, ata qëndrojnë të habitur.

— Osman, pa shih ç'kërkon ai! — thotë beu

duke u munduar të kujtojë se ku e ka parë atë djalë.

— Bej, desha të të thosha nja dy fjalë. — Djali i ri u është afruar shumë dhe ata dallojnë një fytyrë të njomë me një palë sy që do t'i shkolin më shumë fytyrës së një vajze. Vetëm se në atë muzg mbrëmjeje ata sy kanë një shkëlqim të errët. Megjithatë beu merr frymë i lehtësuar.

— E ç'deshe, more djalë?

— Nuk më njeh, bej? Kam pandehur se nuk do të më harroje kurrë.

— Hëm! — Është një zë i butë që ashpërsohet me vështirësi, një zë i njohur. Megjithatë si mund të kishte biseduar ai, një bej i nderuar në tërë krahinën, me një djalë pothuaj çunak?

— Mos je ndonjë djalë bonjak dhe të kam premtuar gjë? — ju drejtua ai me një butësi të shtirur.

— Hë de, folë, ç'më rri duarkryq!

— Vërtet nuk më njeh?! Në shtëpinë e kryeplakut më vështrove shumë, sikur të deshe të më mbaje mend dhe unë këtë pandeha!

Beu shtangu. Të qe vërtetë ajo kafshëz e vogël që kishte takuar ca kohë më parë në atë fshatin e mallëkuar.

— Jam Mirua, bej!

— Hëm! — tha beu. — Mirua, domethënë e gjete shtëpinë e beut tënd. Shumë mirë ke bërë, moj Miro. — Beu ka picërruar sytë me dinakëri dhe mundohet të zbulojë të vërtetën. — Epo dhe unë do të të mbaj si një zonjë mes kopileve të mia, vetëm pa më thuaj përse je veshur tebtill, hë?

— Miros i ke vrrarë babanë dhe vëllanë, bej. — Vajza e veshur si djalë nis të ç'kryqëzojë duart,

— Më vrave dhe vëllanë, bej, që mos të ta merrte dot hakun...

— Moj Miro, unë... ata rebelë...

— Ishin babai dhe vëllai im dhe ti m'i vrave me të pabesë, bej. Kam ardhur të të kërkoj gjakun e tyre... Kam ardhur të të vras!

— Osm... — Nëpër errësirën e zbrazët buçet një krismë, beut i mbetet fjala në gojë dhe ai zë fytin me duar. Gishtërinjtë e shtrënguar nuk mund ta ndalin gjakun e zi që nis të gurgullojë dhe beu bie në gjunjë, ndërsa një krismë tjetër përhapet me drithërimë nëpër natë. Më pas trokëllima e potkojve të një kali nëpër kalldrëme dhe ulërime dhe trokëllima të tjera që oshëtijnë e humbin tutje thellë në sfondin e zi të detit...

Ka rënë nata mbi det, një natë e zezë, e frikshme. Thonë se pas netve të tilla mbi det zbret një agim i bukur dhe i mbushur me diell...

8.

«Kush ta ketë vrarë beun?» mendon Hito Çobani duke ngjitur faqen shkëmbore të një kodrine. Mbi kokë i qëndrojnë retë dhe majat e maleve që nuk duken. Megjithëse akoma nuk ka bërë ndonjë bëmë që t'i dëgjohet emri, ai ka ngjeshur kollanin e fishekëve dhe me pushkë krahut ka dalë komit. «Ëndrën e bardhë të lirisë mund ta shohësh vetëm në grykë të dyfekut, o Hito, i kishte thënë gjyshit Hito kapedani. Po qe se dyfeku s'qëllon më, mahere dhe ëndrra davaritet dhe humbet sikur të mos e

keshe parë kurrë.» Gjyshi Hito ka mbetur atje lart mbi bregore në atë varrin sipër të cilit kuvendojnë erërat. A i tregojnë gjyshit Hito për të erërat? Hito Çobani është endur fshat më, fshat dhe kudo ka parë njerëz që vuajnë nën pushtetin e beut, po nuk i qëlloi ndonjëherë t'i dilte beu në shteg. Duroi sa duroi dhe më ai s'priti, po u fut natën në qytet me mendjen te beu i Vlorës. Donte t'i thoshte nja dy fjalë, po nga një kovaç mësoi se një natë më parë ja kishin thënë të tjerë ato dy fjalë. Sejmenë dhe njerëz të qeverisë po ndiqnin këmba-këmbës djaloshin që e kishte vrarë beun mu në sarajet e tij. Komiti i ri kaq donte. Këmbët e tij të fuqishme kishin kaptuar brinja dhe gryka. Atje larg i kishte zënë syri ca kalorës që rendnin si furtunë. Ishte munduar t'u afrohej, po ata ecnin më shpejt dhe për herë të parë këmbët po e tradhëtonin. Atëhere kishte hequr pushkën nga krahu dhe nëpër mugëtirë kishte lëshuar një duzinë plumbash nga ata të gjyshit Hito dhe për herë të parë nuk ishte i sigurt në kishte qëlluar në shenjë.

Kështu Hitua i ri u bë komit. Në grykën e pushkës që ende i shpështillej tymi i barutit, kishte nisur të thurej ëndrra e bardhë e lirisë, për të cilën gjyshi Hito kish folur para se të vdiste. Komiti çan mes për mes mjegullat e murme dhe ngjitet drejt majave të mbuluara me re. Mendon për djaloshin që kishte vrarë beun mu në sarajet e tij. Donte ta gjente atë djalosh dhe ta përqafonte fort dhe të endeshin të dy maleve. Komiti i ri e di se nuk do të mbetet vetëm. Pas tij do të ngrihen edhe të tjerë dhe do të luftojnë për të drejtën e tyre.

«Kush mund të jetë ai djalë që ka vrarë beun?

mendon dhe ngjitet malit duke u munduar të zhbij-
rojë mjegullën me sytë e tij të përskuqur. Edhe ai
do të jetë diku këtej malit. Unë do ta gjej dhe të dy
do të bëjmë dyfek me bejlerët e tjerë».

Nga majat zbresin shtëllunga resh që shpështi-
llen dhe hapen tej grykave gjer poshtë në Gropë
si një mjegull e dendur.

9.

Në stanet ka nisur të fryjë një erë e vakët.

— Xha Hito! — e pyes unë kur plaku kishte
mbushur llullën dhe po e ndizte me majën prush
të një shkarpe. E ndez, e thith një herë fort dhe
më vështron me një palë sy të menduar. Me siguri
është lodhur. Unë kisha nxjerrë edhe blokun dhe
kisha mbajtur ca shënime nën dritën e zjarrit.

«Edhe këtë në gazetë do ta nxjerrësh?» më
kishte pyetur plaku.

— Di ndonjë gjë tjetër për Miron? — e pyes
duke tundur kokën. Plaku i heq sytë nga unë dhe
i mbërthen në shkarpat që digjen me zhurmë. Ë
marr me mend se ai di akoma shumë për Miron.

— Di, e ku di unë, a i vrarë? — Ai si zakonisht
mundohet të gjejë fjalët që duhen, thith llullën
fort. — Këto që të thashë, dëgjuar nga të tjerë i kam,
dhe sa më kujtohen, t'i dëfteva. Nashi nriu të
flemë. Një gjë është e sigurt, që ajo (ai nuk e zuri
emrin e Miros në gojë edhe gjatë tregimit) një vaj-
zë akoma e mitur dhe bonjake u ngrit e vrau goxha
bej. — Plaku mbulohet për një copë herë me tymin.

e dendur që lëshon llulla e tij e madhe. Unë pandeh se ai do të vazhdojë të tregojë, po ai vështron i menduar zjarrin dhe pret të ngrihemi për të fjetur. Hito nipi gërhet lehtë pranë zjarrit dhe sapo unë i vë dorën në sup, hidhet përpjetë si i trembur.

— Nriu të flemë — i thotë plaku Hito. Ne shuajmë urat e mëdha dhe futemi në një rën prej ndërtesave të stanit. Është një shtëpi e re me dritare të mëdha nga mund të vështrosh të gjithë qiellin me yje që qëndron pezull mbi Gropë. Nën gunën e plakut ndjej vapë dhe gjumin e kam akoma larg. Vetëm kur yjet nisën të rralloheshin, ndjeva se po më mbylleshin sytë. Matanë dritareve qielli filloi t'i humbte ngjyrat e zeza dhe të kaltërohej dëlëngadalë.

NATA DHE GRUAJA

Darkën e hëngrëm në dhomë dhe pastaj Kristina solli kafënë. Alma flinte në shtratin e saj me një fytyrë të inatosur ndërsa nëna në kuzhinë s'kishte rënë akoma. Me siguri Alma po shihte një ëndërr të frikshme dhe mua më vinte për të qeshur. Ndërsa Kristina hidhte kafënë nëpër filxhanë dhe e vështronte vajzën me vëmendje. Ajo mundahej të gjente çfarë e shqetësonte Almën dhe dukej edhe vetë e shqetësuar. Pastaj unë ndeza një cigare dhe në kuzhinë ra qetësia. Sa herë që niseshim në tur-nin e tretë, për të mos u prishur gjumin të tjerëve, ne darkën e hanim në dhomë. Na ndodhte gjithnjë kështu.

Ne rrufisnim kafënë me nge. Alma qeshi në gjumë dhe Kristina belbëzoi e mallëngjyer:

— Të keqen mami! — dhe pastaj me zë: — Edhe ajo shikon ëndrra.

— Doemos — thashë unë.

Kristina vazhdoi të rrufiste kafënë.

— A ta priste mendja se do të bënim një vajzë kaq të bukur? — më pyeti ajo.

— Sigurisht — i thashë unë. Ajo u mendua ca dhe pastaj vazhdoi:

— Ajo të ngjan ty.

— Po — i thashë unë. — Grave të mira si ty u pëlqen të thonë kështu.

Ajo vuri buzën në gaz.

— Grave pëllumbesha — vazhdova unë. — Po pëllumbeshat kanë lloj-lloj ngjyrash, ndërsa ti je pëllumbesha e bardhë e natës së qetë.

Ajo qeshi me të madhe.

Gjithnjë kisha menduar se ajo kishte një mënyrë të veçantë të qeshuri. Dikur më kishte tërhequr më shumë se çdo gjë e saj. Unë e lashë filxhanin në tryezë dhe u shtriga në kolltuk. Jashtë era zhurmonte nëpër pëmë dhe tek-tuk dëgjoreshin hapa të vetmuar të mbështjellë me jehonë. Dhe rreth e rreth qetësi. A e ndjente dhe Kristina mrekullinë e natës së qetë?

— Megjithatë mua më pëlqente të të ngjante ty — tha ajo duke mbaruar kafënë dhe u ngrit. Alma qeshi me zë nëpër gjumë dhe ne vështruam njëri-tjetrin.

Kristina u kthye me dy pako. Ishte ushqimi ynë për turnin e tretë. Në të tilla raste mua më rrëmbenin valë të pakuptueshme ndjenjash për gruan time. Mbase ajo i pregatiste ato pako pa menduar se unë e prisja në tryezë me vështrimin në sytë e saj, në çdo gjë të saj, dhe me mendimin se ajo ishte gruaja ime e mirë, gruaja e mirë e të gjitha kohërave...

— Ngrihemi! — i thashë.

— Është shpejt — tha ajo duke rrudhur ballin dhe mua m'u duk sikur më kuptoi.

— Sidoqoftë ngrihemi!

Ajo më vështroi gjatë në një mënyrë të pakuptueshme.

*

Kur dolëm, qielli ishte hapur dhe frynte një erë e ngrohtë. Lart si një shuk dritëzash ndrinin yjet, ndërsa në asfaltin e lagur reflektoheshin ngjyrrat e vitrinave të dyqaneve. Ne ecnim ngadalë të zënë për krahu duke ndjerë ngrohtësinë e trupave dhe drithërimat e natës. Era na lëvrinte nëpër fytyrë.

— Era e pranverës — i thashë unë.

Ajo nuk foli. Vështroi vitrinat dhe ajo buzëqeshja i vijëzohej në fytyrën e ndriçuar nga neonet.

— Është erë e ngrohtë — i thashë unë.

Ajo vështroi drejt sikur të donte të gjente burimin e erës.

— Joga — tha pastaj. — Era që shkrin borën dhe shtyn dimrin.

— Po.

— Ajo është një erë e mirë.

— Të kam folur herë tjetër për të? — e pyeta me habi.

— Po — tha ajo. — Sa herë që çel pranvera. Megjithatë më fol. Më pëlqen të më flasësh për të.

Unë e vështrova. Ajo diç ndjente. Ne asnjëherë nuk e kishim të vështirë të ndjenim. Po jo gjithnjë e kuptoja atë që ndjente ajo. Unë i flisja për jugën. Më vinte çudi se, sa herë që vinte pranvera, unë i flisja për erën e ngrohtë të jugës dhe asnjëherë nuk kujtohesha që i kisha folur edhe më parë. Ajo është era e detit të jugut që shkrin borën dhe lë pas diellin...

Ne ecnim nëpër dritat e vitrinave dhe ndjenim që po i afroheshim portës së madhe të kantierit. Tani mendimet tona nxitonin në punën e lënë nga nata e djeshme. Mua më priste «hamalli» im i hekurt. Atë do ta gjeja të ndriçuar nga dhjetëra prozhektorë dhe gati të shfrynte me gulçima për tërë natën. Aty në kantier është ndryshe. Mrekullia e natës së qetë nuk ekziston dhe asnjëri nuk e çan kokën për të. Ndërsa uturimat e fuqishme të maqinerive përbëjnë një mrekulli më vete...

Te porta si zakonisht, daj Meti, nuk na i kontrollon fletëhyrjet në kundërshtim me parimin e tij. Ai i njihte të gjithë dhe megjithatë ishte e pamundur të kaloje prakun e portës kryesore pa fletëhyrjen. Vetëm për ne bënte përjashtim. Shoferët i binin nganjëherë më qafë, po asnjëherë nuk ja kishin hedhur dot.

Si i ktheje krahët plakut, kishe hyrë në mrekullinë më vete të kantierit. I thashë «natën e mirë» Kristinës dhe u ndamë. Pas praktik të daj Metit rrugët tona ishin të ndryshme. Ofiçina e saj dhe sheshi ku kishte ngulur këmbët «hamalli» im ishin pikat më të largëta të kantierit. Ndjeva se ajo kishte qëndruar në vend sikur të kish harruar ndonjë gjë. Pastaj ajo më thirri:

— Harrove bukën!

Unë mora pakon time, i vura dorën në faqe dhe i thashë prapë «natën e mirë». «Hamalli» im dukej sikur kishte veshur rroba drite, dhe sikur shiste mend. Ai ishte një vinç i markave të fundit dhe shërbente për të ngritur bloqe betoni. Unë i shkela syrin dhe u ngjita në kabinë. Era e ngrohtë

fërkohej pas krahut të tij dhe mua më kujtonte Kristinën...

2.

Në dritaret kishte nisur të zvarrisej mugëtira e mëngjezit dhe pikëlat e rralla të shiut. Era i ngjiste ato pa rregull në xham dhe unë i shihja si për t'i numëruar. Nuk e kuptoja përse «hamalli» im dukej i lodhur dhe krakrinte si një plakë llafazane. Vetëm kur dritaret u çngjyrosën krejt, munda të zhvendosja ngarkesën e fundit i mërziur dhe i inatosur. Kristina më priste aty poshtë. Ajo kish kohë që më priste dhe unë e vështroja herë pas here. Përtej pikëlave të panumërta të shiut dukej si një njollë e vogël dhe e zezë në mugëtirë. Era e mëngjezit me siguri i futte drithërima, se ajo kishte ngritur jakën e palltos. Ajo nuk më thirri asnjëherë, megjithëse unë po vonohesha. Na kish qëlluar dhe herë të tjera kështu dhe megjithatë ajo kish pritur në mugëtirë edhe kur bënte ftohtë. Unë e dija që ajo do të më priste edhe sikur të vonohesha gjer në drekë. Në xhama nuk shtoheshin pikat dhe kjo tregonte se shi nuk binte më. Qielli ishte pastruar nga retë dhe prapë nisi të hapej në një pafundësi të hirtë. Unë po transportoja ngarkesën e fundit. Mbarova punë dhe fillova të grasatoja. Në përgjithësi të gjitha gratë që i duan burrat e tyre kanë një durim të çuditshëm. Ato nuk zemërohen kurrë kur punon, kur je i lodhur, ose merresh me diçka. Megjithatë ne burrat qëndrojmë në një skaj tjetër dhe nuk durojmë dot edhe sikur ato të mos kenë fare mundësi të na sjellin kafënë...

Ne ecim të dy në asfaltin që kishte nisur të

përthahej duke ndjerë frymëmarrjen e qytetit që ish zgjuar me kohë. Nata e qetë kishte mbetur diku pas krahëve tanë. Duhet të kishte kaluar ora shtatë. Qyteti zgjohej më shpejt të dielave se në ditët e zakonshme të javës. Kristina vështronte vitrinat, ndërsa unë thithja cigaren e fundit.

— Ç'do të bëjmë sot? — e pyeta unë.

— Në radhë të parë do të flemë — tha ajo.

Unë e ndjeja veten të lodhur dhe nuk do të ishte keq të flinim nja dy orë. Ai «hamalli» ma kishte nxjerrë shpirtin. Bleva në kinkaleri një «Porti» dhe vazhduam të ecnim me hap të qetë nëpër rrugë. Ajo më tha se dukësja i mërztitur.

— Jam ca — i thashë unë.

— Si është puna? — më pyeti ajo.

— Ai «hamalli» ma pruri në majë të hundës — thashë duke ndjerë të inatosesha prapë. — Seç ka që krakrin si sorrë. Lëviz si një përtac profesionist që s'i pëlqen të zërë punë me dorë.

— Do të kesh lënë ndonjë gjë pa grasatuar natën që kaloi — tha ajo pa e hequr vështrimin kurreshtar nga vitrinat. Qielli vende-vende kaltëronte gjithë nur dhe era kishte fshirë edhe gjurmët e fundit të lagështirës.

— Do të bëjë kohë e mirë — thashë unë. — Nuk do të qe keq, po të shkonim gjëkund.

— Më duhet të laj — tha ajo. — Më janë bërë gjithë ato rroba.

— Nesër jemi turni i dytë — thashë unë.

Ajo s'foli. Vetëm u rëndua në krahun tim me vështrimin përpara. Unë e dija që, kur ajo nuk donte të thoshte hapur atë që mendonte, rëndohej në krahun tim. Megjithatë asnjëherë nuk kisha

kuptuar se çfarë nuk donte të thoshte ajo. Ne burrat e vrasim më shumë mendjen për atë që thonë gratë dhe jo për atë që duan të thonë. Në dashuri ndodh e kundërta. Secili mundohet të kuptojë atë që nuk thuhet me gojë, atë që mendohet. Unë nuk e kisha vrarë ndonjëherë mendjen përse ndodhte kështu. Kur ishim në kohën e dashurisë, Kristina dukej sikur tallej, sikur asgjë nga ato që thoshte nuk ishte e vërtetë. E vërteta fshihej në sytë e saj të gjelbër, nën buzëqeshjen e saj të ngurosur. Dhe gjithnjë mundohesha të kuptoja atë që nuk thoshte hapur. Kjo zgjati edhe në kohët e para të martesës. Unë gjithnjë mundohesha të kuptoja atë që fshihej në sytë dhe në të qeshurën e saj të çiltër. Pastaj na lindi Alma. Kristina sikur i rezervonte mendimet. Ose rezervonte çdo gjë që i dukej se më bezdiste dhe sytë e saj, nganjëherë më dukeshin qërtues. Ajo ishte gjithnjë e zënë me punë. Kishte aq punë, sa arrija të inatosesha me të. Bile nuk i mbetej kohë as të lexonte. Kohët e para të martesës ajo i nxori fundin bibliotekës, bile dhe të gjitha librave teknike që kisha në të. Por më pas... aha! Ajo nuk kish më kohë të merrej me punë të tilla. Isha munduar t'i vija në ndihmë dhe në shumë gjëra i ngatërroja më keq punët. Atëhere ajo qeshte, tallej, si të ish ajo Kristina, saldatorja çapkëne e oficinës sonë. Unë inatosesha dhe ajo heshtte. Kur mua më ngriheshin nervat, ajo thoshte:

— Eh mirë, mirë!

Megjithatë këto ndodhnin rrallë. Ne gjithnjë e kemi dashur njëri-tjetrin. Por bota e gruas është e pakuptueshme, më e thellë dhe më e heshtur se e dhjetë vajzave bashkë. Nganjëherë më dukej si-

kur nuk e njihja atë. Unë gruan time e njihja shumë mirë dhe e doja atë më shumë se çdo gjë në botë. Unë e njihja më mirë atë në netët e qeta. Ajo ishte pëllumbesha e bardhë e këtyre netëve dhe i përkiste vetëm mrekullisë së natës së qetë. . .

Unë hapa një shishe konjaku dhe mbusha një gotë. Edhe pasdite kishim fjetur nja dy orë dhe nuk ndjeja asnjë shenjë lodhjeje. Ndërsa Kristina që hyri me kafënë në duar dukej si një vajzë e vogël. Unë e vështrova gjatë.

— Ç'ke? — tha ajo.

— Rrimë ca bashkë — i thashë.

— Mirë — tha ajo. I mbusha dhe asaj një gotë dhe ajo nuk kundërshtoi. Në të tilla raste ajo ishte njeriu im më i mirë. Jashtë ishte bërë natë dhe deri te ne vinin trokitjet e shiut që kishte nisur të binte prapë.

— Rrimë në dritare dhe vështrojmë shiun — i thashë unë.

— Mirë. — Ajo qeshi lehtë. — Ne që të dy e urrejmë shiun, prandaj do të flasim për gjërat që duam më shumë.

Unë i hodha duart në qafë.

— Ti je e mirë, Kristina — i thashë. — Ti je pëllumbeshë e mirë dhe unë nuk marr vesh nga shumë gjëra.

Ajo qeshi.

— Nuk je vetëm ti. Në përgjithësi burrat nuk e vrasin shumë mendjen për gratë e tyre.

Ajo shoi dritën dhe ndezi abazhurin. Një ngjyrë e gjelbër u shpërnda nëpër dhomë dhe ne u ulëm në parvazin e dritares. Jashtë trokëllimat e shiut dhe hapat e nxituar krijonin një ritëm të çuditshëm. Ne qëndronim në heshtje dhe nganjëherë pinim konjak. E ndjeja veten të kënaqur, megjithëse nuk ishim argëtuar me ndonjë gjë të veçantë. Ja kisha mbushur mendjen Kristinës që t'i linte rrobat për nesër, meqë paradite kishim pushim, po sepse më rëndoi diçka. Pas punëve të shtëpisë duhej të shkonte në oficinë. E kisha parë ulur, me elektroda dhe me maskë duke salduar, po nuk e kisha vrarë ndonjëherë mendjen. Si atëherë kur ishim vetëm shokë dhe nuk më bënte përshtypje një gjë e tillë. Që atëherë kishin kaluar pesë vjet. Pesë vjet nuk janë shumë, po unë isha bërë tridhjetë dhe ajo dy vjet më pak. Më vinte çudi se përse gratë me të njëjtin pasion kryenin të gjitha punët. Më vinte çudi dhe përse nuk u vjen shpirti në majë të hundës.

Ajo la gotën e konjakut në parvaz të dritares dhe u kthye nga unë.

— Sikur të kisha shumë kohë, do të lexoja diçka për saldimin e gizës — tha ajo. — Më vjen çudi që nuk i saldojmë materialet prej gize në oficinë.

— Nuk ka literaturë — thashë unë.

— Unë kam parë dikur një libër në bibliotekën tënde. Po të kërktoj, do të gjej diçka me siguri.

Unë ndeza një cigare dhe e thitha fort. Nga kuzhina vinin gjer te ne cicërimat e Almës. Ajo po grindej me vëllain tim dhe ishte e revoltuar. Me sa dukej ai e kishte sharë «veshllapushe». Pas-

taj ajo u qetësua. Jashtë shiu ishte rralluar dhe mezi dëgjohej.

— Si thua, Pirro, mund të bëhet gjë për gizenë? — më pyeti Kristina.

— Mbase, — i thashë — po munde, bëj ndonjë gjë.

— Puna është se ka shumë pjesë këmbimi që mund të saldohen. Ato hidhen në oficinë dhe asnjëri nuk merret më me to.

Mua më erdhi për të qeshur. Kristina me sa dukej me «gjërat që donim më shumë» pandehte materialet prej gize për të cilat mua as që më hante merak. Më vinte të qeshja dhe me veten time që pandehja se e njihja mirë atë. Dhe sepse m'u kujtua nata kur do të lindte Alma. Aty nga mesi i natës ndjeva se dorën ma kishte mpirë një e shtrënguar e fortë, e vazhdueshme dhe, pasi më doli gjumi, nuk po kuptoja se ç'ndodhte. Pastaj dalëngadalë ndjeva rënkimet e Kristinës. U hodha përpjetë i hutuar dhe i trembur.

— Ç'po ndodh?! — thashë.

— Asgjë, Pirro! — mezi bëlbëzoi ajo.

— Ç'ke?

— Ja, dhembje... Diçka në fund të barkut...
Mua m'u duk se ulëriva.

— Dhe s'më zgjove?! Po ti... mos ti?...

Kishte hyrë nëna, më pas erdhi një taksi dhe unë u zgjova pa Kristinën, Ajo nuk ishte më. Pas ca ditësh u kthye me Almën.

Përse i fshehin gratë dhembjet e tyre? Unë nuk e dija nëse do ta kuptoja ndonjëherë dhe do të më vinte më mirë që ato të na qëllonin me grushta surratit, që t'i dëgjonim, të vinim në vete dhe jo

të vuanin në heshtje. A do ta kuptoja ndonjëherë këtë?

Kristina kishte mbaruar gotën e konjakut dhe kishte rënë në heshtje. Mbase ajo kishte thënë dhe ndonjë gjë tjetër, po unë s'e kisha dëgjuar. Thithja cigaren dhe vështroja diku përtej kohërave nën perden e tymit të kaltër...

3.

«Ma hëngre shpirtin, qelbanik!» shava me mend. «Hamalli» as që e prishi terezinë. Vazhdoi të krrakrinte si sorrë dhe të lëvizte sikur ta kishte zënë reumatizma. «Hamalli» shkatarraq! shava me zë duke u munduar të gjeja ndonjë sharje tjetër. Paçavure hekurash! dhe me mend: A nuk e di se Kristina më pret poshtë?»

«Hamalli» im kish vendosur të më plaste me gjithë mend, prandaj e flaka dhe ngarkesën e fundit dhe e shova.

«Në drejt të vesh! Ishalla shembesh gjer nesër!»

Kristina më priste poshtë. Në shesh shpëstlleshin dritat e prozhektorëve të turneve të natës dhe ajo dukej sikur kishte veshur një pallto neoni. Ftohtë nuk bënte. Gruaja ime më priste e mbyllur në botën e saj të heshtur, të mendimeve të saj aq të kthjellëta dhe aq të pakuptueshme. Fshiva duart me copa penjsh dhe vendosa të zbrisja. E dija që nuk e kisha realizuar normën dhe do të haja ndonjë të sharë nga fondi i brigadierit, po nuk do ta lija Kristinën të më priste më. Kish gjysmë

ore aty poshtë dhe ishte mes i natës. Në drejt të vinte ajo shkarravina e hekurt. Tani fillova të vrisja mendjen përse Kristina më priste me aq curim. Ajo shumë mirë mund të më thërriste që ta lija punën, po kjo s'kishte ndodhur ndonjëherë. Ama dhe kjo Kristina!

— Pse u vonove? — më pyeti ajo.

Unë i tregova me kokë atë burokratin e hekurt që s'e vinte ujët në zjarr se Kristina ishte lodhur dhe më priste. Atij aq i bënte. Po ama mua nuk më bënte aq.

Ne i thamë «natën e mirë!» daj Metit dhe kapërcyem portën. Ajo më shtrëngoi krahun dhe u kthye nga unë.

— Sikur të shkoje nesër në mëngjes dhe ta kontrolloje një herë — më tha. — Diçka duhet të ketë. Më parë bënte dy norma.

— E kontrollova para punës. Seç i sforcohej shumë, po s'e gjeta dot. Në fund të fundit s'do të vuaj për të. Apo jo, Kristina?

Ajo qeshi. Dhe unë qesha dhe të dy hodhëm hapin e qetë nëpër asfalt. Mbi kokë na qëndronte një copë qiell i hapur, i mbushur me mijëra yje. Dhe mendimi se në net të tilla çdo gjë është e bukur...

4.

Më buçiste akoma në kokë gulçima e fundit e elektrovinçit si të qe një melodi e largët, e harruar dhe e hidhur.

— Nesër e shohim, o Pirro — më tha briga-

dieri. — Mbase nuk ka difekt në barabanë.

Unë isha i sigurt që i ishte thyer barabana. E dija dhe që barabanën e fundit nga magazina e kishte tërhequr Feridi. «Hamalli» im kish qëndruar si një herë i plagosur. Kot e kisha sharë. Ai ishte një vinç i mirë dhe unë ja kisha bërë të gjitha përkujdeset. Më vinte keq për të. U ula në ca hekura dhe vendosa ta prisja aty Kristinën duke pirë cigare. Gjatë gjithë kohës nuk më kishte vajtur mendja tek ajo. Kushedi ç'bente tani? Donte dhe gjysmë ore të linte turnin. Unë prisja në hesh-tje me sytë lart në krahun e vinçit. Ai dukej si diçka fantastike në një hapësirë të mbushur me dritëza. Ai kishte qëndruar, po mua më dukej sikur lëvizte i qetë nëpër pafundësinë e kozmosit. Nuk më kish shkuar në mend më parë të shihja vinçin e Feridit të lëvizte nëpër hapësirën e natës.

Kristina më gjeti të futur në mendime dhe nuk e vura re. Nuk kisha nge për humor dhe ajo e kuptoi menjëherë. Në kokë më oshëtinte melodia e përmortshme e fundit të barabanës. Dhe e barabanës së fundit...

Në shtëpi rrokullisa nja dy gota konjak së bashku me vëllain. Ai kishte mbetur në një provim. Pastaj u ktheva në dhomë. Kristinën me siguri do ta kish zënë gjumi. Drita e gjelbër e abazhurit i qe derdhur në supet lakuriq dhe në leshrat e shpupurisura. Unë u përkula dhe e putha. Ajo kishte humbur në thellësitë e pafund të natës. Unë nuk e kisha vrarë ndonjëherë mendjen për bukurinë e saj. Ajo gjithnjë më ishte dukur një pëllumbeshë e bardhë e natës së qetë. U zhvesha dhe u futa në krevat. Ajo më hapi vend nëpër gjumë dhe u ngjeshi

pas trupit tim të ftohtë duke më mbështjellë me një ngrohtësi joshëse. Më erdhi keq ta zgjoja dhe ndeza një cigare i mbështjellë dhe unë në atë dritë ngjyrë bari. Pastaj hodha cigaren në dysHEME dhe e shtrëngova... Ajo kish humbur në gjumë dhe më dukej sikur përpiquej të zgjohej.

— Kristina, fle?

Ajo lëvizi sytë. U mundua t'i hapte, po një peshë e rëndë ja mbyllte pa mëshirë. Megjithatë na kish ndodhur shpesh kështu dhe unë e zgjoja. Ajo diç bëlbëzoi dhe fytyra i mori një shprehje mendimi. Unë as që e prisha terezinë dhe e shtrëngova fort duke u munduar ta zgjoja.

— Kristina!..

— Aman, o Pirro!.. — belbëzoi përgjumësh. Unë nuk desha të dija për lutjen e saj. Mbase e kishte fajin konjaku por, po ta mendoje hollë-hollë, nuk ishte hera e parë që ajo flinte e lodhur. A duhej pyetur kur ishte e lodhur? Ne ishim mbështjellë që të dy me dritën ngjyrë bari të abazhurit. Mbase çdo njeri do të mendonte se kjo është një mrekulli e natës së qetë po jo... Ajo ishte diku larg në pëshpërimat tona në parvazin e dritares, apo nën qiellin e hapur ku baritnin ëndrrat tona, apo në pakot e harruara të darkës...

Ajo nuk ishte këtu. Këtu ishte një fushë me bar të gjelbër dhe një njeri që nuk pyet për pëllumbeshën e lodhur.

Në fytyrë i refleктоhej një fushë me bar, ndërsa sytë e kishin mposhtur stërmundimin dhe vështëronin tavanin...

Nga dritaret ngarkesa dukej sikur lëvizte ngadalë, në qiellin e mbushur me mijëra yje. Herë — herë në të përplaseshin dritat e prozhektorëve dhe ajo llamburinte si të qe një kometë e vogël. Ajo ishte ngarkesa e fundit e asaj nate. Ngarkesa bëri dhe gjysmë harkun e fundit dhe u lëshua në objekt. Unë e ndoqa me sy gjersa ajo u rehatua mirë e mirë dhe mendja më shkoi te Kristina. Ajo duhej të më priste aty poshtë si gjithnjë, kur frynte era e ngrohtë e jugës dhe kur thëllimi të merrte frymën. Unë do të isha shumë i gëzuar dhe ajo do të më pyeste. Unë do t'i thosha se kisha bërë dy norma. Ajo do të niste të thoshte se unë kisha harruar se si bëhen dy norma. Unë do të qeshja i gëzuar. Pastaj do të ndizja cigaren e fundit...

Fshiva duart dhe vështrova poshtë. Matanë xhamave të djersitur në sheshin e errët nuk dukej asnjë njollë e zezë. Në fillim u habita, po pastaj u kujtova që nuk i kisha thënë Kristinës se do të punoja me vinçin e Feridit.

Kishte ndodhur ajo që më trembte më shumë. Ishte thyer barabana. E kishin marrë në duar dhe e përplasën në oficinë. Unë as që guxoja ta vështroja. Pastaj brigadieri kishte shpenzuar gjithë fjalorin e të sharave të tij për të zhvatur ndonjë barabanë në magazinë dhe ish kthyer duarbosh.

— Puno me vinçin e Feridit — më tha nën hundë.

— Po ai?

— Ai ka marrë leje.

— Si leje, domethënë çfarë leje?! — u habita unë.

— Lejen e barrës! — m'u shfry ai. — Puno aty, ç'të duhet më tepër!

Ne ishim në një kohë kur s'kishim nge për leje dhe ai më sqaroi në rregull. Kur nevríkosej ai, ishte më mirë të shihje punën. Dhe në vend që ta zgjatja, i hodha një vështrim «hamallit» tim. Ai dukej sikur kishte ngritur supet dhe desh të shfajsohej. Në fund të fundit ai s'kish ndonjë faj.

Atë natë krahun e vinçit të Feridit e bëra erë nëpër atë hapësirë të zezë e të copëtuar me dritëza yjesh. Pastaj më pa brigadierin dhe më ulëriu:

— Ej, karabush! Ke qejf të thyesh ndonjë barabanë tjetër?

«Mos ki frikë», thashë me vete.

Poshtë ishte një shesh tjetër, po pa atë njollëzën e zezë që, kur i afrohesha, merrte formën e një njeriu të dashur që quhej Kristina. Ajo do ta merrte me mend që unë do të ndodhesha diku rrotull. Prandaj ajo me siguri do të më priste në atë shesh, të cilit i njihte të gjitha gropat dhe brigjet. Megjithatë mua më erdhi keq që nuk e kisha lajmëruar. Ajo edhe mund të shqetësohej. Në gjysmëerrësirën ku ndodhej sheshi i «hamallit» tim, ajo mund të trembej. Zbrita në sheshin e ndriçuar dhe eca drejt errësirës duke u munduar të shquaja njollën që me siguri më priste dhe më përkiste vetëm mua. Aty dallova vetëm konturet e «hamallit» dhe të heshtjes përreth. Kristina nuk ishte aty.

«Mbase më pret në oficinë, mendova. Do t'i ketë thënë ndonjëri dhe më pret në oficinë.» Vështrova vinçin tim sikur të desha t'i kërkoja ndonjë mendim dhe eca ngadalë nëpër errësirë...

Në fillim nuk kuptova gjë. Ofiçina e kantierit tonë është e vogël, sa për të evituar avaritë e rastit dhe në të punojnë vetëm disa punëtorë. Aty kishin ardhur edhe ata të turnit të tretë dhe të gjithë kishin formuar një gjysmërreth të vogël në qoshen ku duhej të ishte forxha. U afrova ngadalë dhe pyeta ç'po ndodhte. Ai që pyeta ktheu kokën dhe pa më dhënë përgjegje më hapi rrugë. Edhe tjetri para tij më hapi rrugë. Unë dola përballë forxhës. Mbi të ishin kërrusur dy njerëz me maskë. Njëri kishte veshur rrobat e Kristinës dhe i ngjante plotësisht profilit të saj. Diçka e zjarrtë digjej në forxhë dhe u kishte dhënë fytyrave të tyre një ngjyrë të purpurt që ndriçohet herë-herë nga shkrepëtimat e elektrodave.

— Ç'po ndodh? — pyeta prapë pa mundur të kuptoj ç'ishte gjithë ajo ceremoni

— Po saldojmë një barabanë.

— Si barabanë?! A saldohet barabana?!

— Hë pra! — ja bëri ai që pyeta.

Në këmbët e forxhës kishin hedhur disa barabana. Me sa dukej, puna kishte arritur deri aty sa të bëhej çmos për të riparuar të thyerat. Ajo imja kishte qenë me të vërtetë e fundit dhe e kishte mbushur kupën.

Kristina hoqi maskën dhe u kthye nga unë. Ajo ishte mbuluar me djersë dhe mua ma mori mendja që aty duhej të bënte vapë. Kristina i vështroi të gjithë me radhë, pastaj sytë i ndali tek unë.

— Ja, Pirro, — më tha — tani vij. Pastaj vu-ri maskën dhe përsëri nisën të shkrepëtinin elek-

trodat. Mua se si më erdhi. Vështrimi i saj nuk ishte i zakonshëm. Ishte i qetë dhe më bëri të më dukej vetja si një djalë i vogël.

— Si mund të saldohet giza? — pyeta atë që kisha më afër. — A nuk është baraban prej gize?

— Sigurisht — tha ai. — Është gizë e pastër.

— Atëhere si ju lindën në kokë ide kaq të mëdha?

Ai më vështroi sikur të kisha lënguar një kohë të gjatë në psikiatri.

— Në 600 gradë mund të saldohet — më sqaroi ai me të butë. — Këtë e di dhe bufi. Po jo të gjithë e marrin përsipër. Ndërsa ajo... — Ai tregoi me kokë Kristinën. Nuk isha i bindur nëse e dinte ai që unë isha i shoqi. Me sa dukej, atij aq i bënëte. — Në 600 gradë nuk është dhe aq lehtë, apo jo? — tha ai.

— Bën ca vapë — thashë unë.

— Përvëlohesh, or peshk! — m'u shfry befas ai dhe e ktheu vështrimin mbi forxhë pa ma varur fare.

Kristina hoqi përsëri maskën dhe fshiu djer-sët me mëngën e bluzës. Pastaj, para se ta vinte prapë, më hodhi një vështrim dhe buzëqeshi sipas mënyrës së saj. Vetëm dikur, kur i vija rrotull, buzëqeshte ashtu. Prandaj dhe vetja m'u duk si një djalë njëzetepesëvjeçar që dashuron me gjithë shpirt, një djalë që i ka të gjitha në vijë dhe dashuron një vajzë të mirë, e cila do ta sjellë vërdallë për muaj të tërë dhe pastaj do ta dojë shumë. Ajo qëndronte aty pranë, e rrethuar me flakë dhe gazra, e ngjyer me të kuqe dhe me bulëza djerse në fytyrë dhe në trup...

Vura një cigare në gojë dhe dola jashtë. Asnjëherë nuk më kishte mbetur në kujtesë buzëqeshja e Kristinës aq gjatë. Kudo që hidhja sytë, ajo lundronte lehtë-lehtë nëpër hapësirën dhe vendosej aty ku e fiksoja unë vështrimin. Ajo shkiste herë nëpër sheshet e vinçave atje larg, dhe herë ngjitej në qiellin e mbushur me yje.

Eca pa ndonjë drejtim të caktuar nëpër shesh, i mbështjellë i gjithi me errësirë dhe uturima motorësh dhe me buzëqeshjen e saj të fiksuar nëpër natë...

— Pse vetëm? — dëgjova zërin e daj Metit.
— Ku e ke gocën?

Kisha arritur afër portës pa e kuptuar që isha vetëm. Kisha menduar që atë e kisha në krah dhe në mënyrë instiktive i isha afruar portës. Vërtita cigaren nëpër dhëmbë dhe vështrova plakun.

— Po punon akoma — i thashë atij. — Është në oficinë dhe po punon. Po saldon një barabanë gize në temperaturë 600 gradë.

Ai u habit. Mbase s'i mbushej mendja se ime shoqe ishte në gjendje të saldonte në atë temperaturë. Më erdhi të qeshja me veten time kur m'u kujtua ajo nata pranë dritares dhe ajo tha se, me që e urrenim të dy shiun, do të flisnim për gjërat që donim më shumë. Dhe për atë «gjërat që donim më shumë» ishte saldimi i gizës, për të cilin mua as që më hante merakun. A ishte marrë herë tjetër Kristina me saldime të vështira? Kristina nuk më kish folur. Ajo gjithnjë ishte e rrethuar me shkrepëtimat e elektrodave dhe unë asnjëherë nuk kisha menduar për një gjë të tillë.

— Do të jetë lodhur goca — tha daj Meti. — Nuk duhet ta ketë kollaj, ë?

— Jo — i thashë. Unë i dhashë dhe atij një cigare.

— Shko e merre, or çun — tha ai duke ndezur cigaren. — Goca do të jetë lodhur shumë. Punen mund ta mbarojë edhe nesër.

A kishte arësytuar ndonjëherë kështu për plakën e tij ai? Unë e vështrova përmes tymit të duhanit dhe u ngërdhesha. Ai ishte një plak që kish një plakë dhe, kur ajo kishte qenë e re, ishte thëllëza pikaloshe e natës së halleve...

Eca nëpër shesh me vështrimin të mbërthyer diku në errësirë. Errësira gjithnjë do të ishte edhe gjumi i gjelbër i «pëllumbeshës së bardhë».

— Nata e qetë është një mrekulli më vete — më tha ajo.

— Po i thashë.

Në qiellin e hapur dritëzat e yjeve pikonin si tinguj të qetë pianoje.

— Kur ja arrin qëllimit, të duket një mrekulli — tha ajo.

— Kur saldon një barabanë?

— Jo — tha ajo. — Në përgjithësi.

Ne ecnim të zënë për krahu dhe unë thithja cigaren e fundit. Ne gjithnjë kishim ecur nëpër natën e qetë dhe yjet na vështronin nga lart si të dcnin të përgjonin mendimet tona. Unë nuk isha i sigurt se si e mendonte ajo në këtë natë arritjen e një qëllimi. Ajo tani më qëndronte në krah, e freskët dhe me një qiell të tërë mendimesh, sikur të mos kishte ekzistuar pak më parë forxha

e kuqe dhe temperatura e lartë. Gjithshka ishte e zakonshme për të, gjithshka ish menduar e bluar mirë në trurin e saj, në forcën e saj. Ajo ecte në krah tim me profilin e ndriçuar nga të gjitha dritat e rrugës dhe me shqetësimin e lehtë nëse do ta kish zënë gjumi Almën. Truri i saj ishte në gjendje t'i mendonte të gjitha dhe mua gjithnjë më kishte ardhur çudi. M'u kujtua se si njëherë kishim folur me vëllain tim për gratë. Ai në fakt as që merrte erë nga këto gjëra, po konjaku sikur i kishte dhënë krahë fantazisë.

«— Dëgjo, or burazer më kishte thënë ai. — Dashuria dhe gruaja është po e njehta gjë. Ajo dashurinë ja përshtat egoizmit të saj. Në kuptimin e mirë, ë?»

— Si kështu?

— Ta them unë. Ajo dashuron me një forcë të hatashme. Unë hapa sytë i habitur. — Sipas «Eneidës», Didona e bukur e Kartagjenës dashuroi me një pasion të jashtëzakonshëm Eneun, megjithëse po kështu kishte dashur edhe të shoqin, që s'kish shumë që kish vdekur. Dashuria e saj ishte e fuqishme, e ëmbël dhe, për mendimin tim, egoiste. Ajo kishte nevojën e një krahu të fortë që të qeveriste popullin e saj...

— Lëri mendjet e tua — e ndërpreva unë. — Ti shiko ç'të ka thënë profesori.

— Ku merr erë ti nga gratë. — Ai as që ma vari. — Ndryshe nuk mund të shpjegohet fakti që Didona e bukur dhe aq e ëmbël, i shpalli luftë popullit të atij vendi që do të krijonte Enea. Domethënë romakëve. Dhe dihet që Kartagjena u përgjak në luftëra shekullore me Romën.

— Këto janë profka — i thashë unë.

— Nuk janë profka, por është dashuria e gruas. Në do të dish akoma, Kleopatra e dashuroi push-tuesin Mark Anton marrëzisht. Dhe këtë e bëri që të shpëtonte popullin e saj nga shfarosja.

— E nga e di ti këtë?

— Pse i thartoj trutë unë, kot? Kjo është dashuria dhe gratë. Gra me ndjenja e mendje të fuqishme... Më jep tani një cigare».

Unë nuk e dija si qëndronte puna e atyre grave, po ai më siguri duhej të ngatërronte shumë gjëra.

Ne kishim arritur para hyrjes sonë. Ndrichimi i yjeve mbeti larg, ndërsa tingujt, që na dukej sikur pikonin nga ata, do të na ndiqnin gjer në dhomë. Ajo nxitoi hapat dhe hyri brenda. Në kanape ja kishte këputur me gjumë studentin e famshëm të gërmadhave, i mbuluar me copa letrash dhe dispensa. Ai u ngrit i hutuar sepse tha si me vete: «M'u bë vonë» dhe ja mbathi në kuzhinë. Unë vështrova Kristinën. Ajo ishte përkulur mbi Almën dhe e puthte. Pastaj qeshi lehtë dhe bëlbëzoi:

— Të keqen mami. Ti fle rehat, kurse ne na rri mendja te ti.

Me «ne» ajo më kishte vënë edhe mua në hesap, megjithëse gjatë asaj nate unë as që kisha menduar për Almën. Unë kisha menduar vetëm për të. Ajo kish shkundur fort ndjenjat dhe mendimet e mia dhe më kishte përplasur buzëqeshjen e lirë e të skuqur nga zjarret e forxhës dhe elektrodave. Me Didonën dhe Kleopatrën ajo kish të përbashkët vetëm seksin. Ajo ishte gruaja ime e mirë që kthehej çdo mëngjez, drekë apo mesnatë dhe bënte punët e shtëpisë, më sillte kafënë, duronte ndonjë të sharë nga unë dhe

dashuronte edhe Almën, edhe mua. Ajo ishte një saldatore e kategorisë së katërt që mundi të ngjiste një barabanë të thyer prej gize në 600 gradë, pa ju dridhur qerpiku. Dhe atë nuk e kishin nxjerrë kohërat nga kapakët e tyre të trashë e të vjetëruar. Ajo kishte ekzistuar shumë kohë më parë se Didona dhe Kleopatra e atij burazerit tim, ishte ende si hije në pluhurat e kohërave...

Ajo forxha e kuqe dhe shkrepëtimat e elektrodave i dhanë ngjyrën, dritën që ta shihja mirë. Dhe mbi gërmadhat e kohërave i ngritëm piedestalin më të bukur. Ajo do të mbetet gjithnjë një pëllumbeshë e bardhë, po e kuptova më në fund se nuk u përket vetëm mrekullive të natës së qetë...

RRUGA

1.

Një njeri ngriti dorën.

«Po ky?» mendoi shoferi. Maqina lëvizi dhe ca në rrugën e lagur dhe pastaj qëndroi. Ai që ngriti dorën eci ngadalë sikur të mos kish punë me të dhe vetëm kur shoferi e mbushi me gaz ai nisi të vrapojë.

— Ej, o shofer! Na!..

Shoferi e shihte dhe qeshte me vete deri sa ai u afrua duke gulçuar te dritarja.

— Do më marrësh gjer në B. ?..

Shoferi e vështroi i menduar sikur ta kish vësh-tirë ta merrte. Atij as që i kish shkuar në mend se në B. nisej dhe një njeri tjetër, ai që kish ngritur dorën dhe kish ecur sikur s'i bëhej vonë. Ai qëndronte tani në rrugë si një shul i gjatë, i veshur me pallto të mirë dhe në dorë mbante një çantë të bukur.

— Kam dy ditë këtu — nisi të lutej ai. — Asnjë maqinë nuk shkon në B. Vetëm ti... më thanë se vetëm ti... unë s'e kuptoj xhanëm. Kjo është e çuditshme.

Shoferi nuk mundi të thoshte asnjë fjalë. Pas-taj, kur e mori me mend se ai ish shprazur i gjithi, tha:

— Puna është se...

— Të paguaj, shofer, — u hodh tjetri — ç'ke-ti. Të paguaj sa të duash. Kam dy ditë në këtë dreq qyteti. Dhe kur mendon se vetëm njëzet e pesë kilometra... — Tjetri heshti sikur të frenonte me zor gjuhën dhe priti çdo të thoshte shoferi.

— Nuk e kam aty, o mik — i tha shoferi. — Rruga nuk është dhe aq e mirë dhe ka rrezik të mbetemi në borë.

— E di. Domethënë ma thanë. Më thanë dhe se s'deshe të lije rimorkion, por...

Shoferi u ngrys në fytyrë dhe e mbushi për-sëri maqinën me gaz.

— Prit, shofer!..

— Hipë! — i tha shkurt ai tjetri.

Maqina filloi të dridhej dhe, me t'u ngjitur lart, u shkëput me forcë nga rruga e lagur...

Kur kishte bërë rrugën e parë në B. shoferi kishte marrë me vete një vajzë që vështronte gjith-një nga dritaret dhe bisedonte me të pa kthyer kokën. Nganjëherë ajo kthehej nga ai dhe shofe-ri kish ndeshur në sytë e saj ngrohtësi. Shoferi ish harruar pas syve dhe fjalëve të saj dhe për herë të parë kish menduar se do të qe mirë sikur rruga të mos kish fund.

Maqina lëkundej lehtë mbi rrugë dhe ata të dy vështronin përreth në heshtje. Ajo ishte një shytë e re me gjithë rimorkio dhe kish vendosur të çante një rrugë të ngrirë. Në B. prisnin njerëz. Ata kishin dy ditë që prisnin dhe shoferi e dinte. Në atë rrugë traktorët do të shkonin pas disa ditësh.

Ata vetëm pastronin borën po rruga mbetej e ngri-
rë dhe maqinat nuk mund të kalonin.

Në kabinë bënte ngrohtë dhe pasagjeri ndjen-
te vapë. Megjithatë nuk kish ndër mend të hiqte
pallton. Vetëm çanta sikur s'shkonte në atë bar-
dhësinë e ftohtë që ishte shtrirë në të dy anët e
rrugës.

«Të paktën të ishte një çantë e zakonshme»,
mendoj shoferi. Maqina shkiste ngadalë mbi rrugën
e zezë dhe ata të dy vetëm këmbenin mendime
në heshtje. Nëpër dritare dukej një qiell i hirtë
i mbushur me re bore, ndërsa në të dy anët e rru-
gës vendi ishte i mbuluar i gjithi me borë. Shoferi
vështronte rrugën, ndërsa tjetri qiellin e hirtë që
dukej sikur rëndonte mbi xhama.

«Po ra borë, do të jetë bukur», mendoi pasa-
gjeri. Ai duhej të ishte tridhjetë e pesë ose dyzet
vjeç dhe dukej si një djalë i ri që mbahet rëndë-
-rëndë.

«Ka ditur të jetojë, mendoi shoferi, dhe nuk
është marrë me punëra të vështira. Çudi si është
nisur në këtë rrugë! Çfarë njeriu të jetë ky, ë?
Mund ta gjykosh nga çanta. Ka lezet xhanëm!..»

Kur kish udhëtuar me atë vajzën, ajo kish ve-
tëm një çantë të zakonshme dhe, kur e kish pyetur,
ajo i qe përgjegjur se në të kishte libra. Shoferi i
kish thënë se kot i kishte marrë me vete. Edhe në

B. kishte libra, bile s'i blinte njeri. Minatorët më tepër mendonin për punën dhe për galeritë se sa për librat. Ajo kish qeshur dhe kish vështruar rrugën...

Më në fund duart e pasagjerit prekën mbërthesat e çantës. Nga një e ndarë ai nxori një pako të vogël dhe në duar i mbeti një furçë dhëmbësh dhe një cep peshqiri, të cilat i ngjeshi me të shpejtë brenda.

— Ke ngrënë mëngjez? — pyeti ai shoferin.

— Po.

— Atëhere s'ke kundërshtim të ha dhe unë.

— Mbështillja — i tha shoferi.

Në pako ishin gjithsej katër feta bukë të pre-ra hollë, dy të lyera me gjalpë dhe me reçel. Në dy të tjerat ishin vendosur me kujdes disa rriska kaç-kavalli.

«Ajo kish marrë dy qofte dhe gjysmë panine te Pjetri,» mendoi shoferi duke kujtuar vajzën. «Çudi si nuk ja vura re asaj dhëmbët. Do kisha bërë mirë t'ja kisha vënë re dhëmbët të paktën kur qeshte. Pse disa njerëzve u bien menjëherë në sy dhëmbët, ë?» Pasagjeri mblaçitej ngadalë.

— The se kishe vetëm dy ditë në qytet — nuk ju ndenj shoferit.

— Ëhë — ja bëri tjetri duke kafshuar me kujdes fetat me djathë. — Pse?

— Jo, po... nuk di të ketë ndonjë kamerier që të pregatisë mëngjezin me kaç salltanet.

— Aha! — Tjetri u ngërdhesh. — As që shkela në restorantin e qytetit. Bile dhe një kafe që piva me shefin në një lokal na e solli njëfarë Dede me kapele në kokë.

Shoferi vuri buzën në gaz dhe kujtoi Dedën që u bënte ballë i vetëm njëqind punëtorëve, që mund të hynin njëherësh në lokal.

— Ai është një kamerier i mirë — tha shoferi. Tjetri e vështroi me habi dhe me njëfarë drojtjeje.

— Nga je? — e pyeti.

— Nga Tirana.

— E si e njeh atë kamerierin?

— Kisha shpënë maqinën nja dy javë për riparim — tha shoferi. — Kam ardhur të bëj stazhin për parti në B.

— Eh mirë, pra, ai mund të jetë një kamerier i mirë, dhe pa kulturë. Për mua pak rëndësi ka. Në këtë palo qytet për fat kam motrën. Ç'të bësh, dashuroi një... një mjek i thënçin dhe ka ardhur këtu.

Shoferi e njihte mjekun se qyteti kishte vetëm një mjek dhe ai i ish dukur djalë i mirë. Ai ishte një mjek që mbante çizme llastiku dhe një xhup pambuku.

Tjetri mbllaçitej ngadalë dhe vështronte rrugën.

2.

Maqina shkau dhe pasagjeri e ndërpreu të ngrënët.

— Ç'ndodhi? — pyeti.

— Shkau — tha me zë të qetë shoferi. — Tani rruga është e ngrirë dhe pas ca më duhet të vë zinxhirët.

— Me zinxhirë nuk shket, apo jo? — pyeti tjetri dhe vazhdoi të hante.

— Nuk besoj.

Maçina shkau përsëri dhe këtë radhë tronditja ishte shqetësuese. Pasagjeri mbështolli pa kujdes fetat e bukës dhe i rراسi në çantë.

— Pse nuk i vë që tani zinxhirët? — i tha shoferit.

Shoferi pa u përgjegjur vështronte rrugën e mbushur me copa të thyera akulli. Në dy anët e saj buldozerët kishin ngritur pirqje bore dhe maçina dukej sikur lëvizte në një zonë akulli. Larg, aq sa mund të të hante syri në atë vranësirë, dukeshin male të bardha, të çara vende-vende nga hone të thella, nëpër të cilat rrokullisej një tis i hollë mjegulle që sa vinte mblidhej e dendësohej...

— Nuk ka ardhur akoma puna te zinxhirët — tha pastaj shoferi. — Fajin e ka rimorkjua. Ajo shket dhe na pengon të ecim.

— Kot që nuk e le në qytet — tha pasagjeri duke vënë duart në mbërthesat e çantës. — Në të tilla rrugë nuk udhëtohet me rimorkio.

— Ashtu, ë? — ja bëri shoferi.

Dy ditë më parë shoferi kishte ngarkuar traver-sa për miniëren B. Në këto dy ditë ishin mbaruar edhe rezervat e fundit dhe pranvera po vonohej akoma. Minatorët nuk merreshin dot me transportimin e mineralit dhe pa traversa nuk mund të thellonin dot të mbeteshin pa punë. Po nuk ka ndodhur asnjëherë që të mbetet punëtori pa punë. Rruga vazh-donte të mbetej e ngarkuar me borë dhe traktorët kishin mundur ta hapnin gjer në kilometrin e shta-të. Puna e tyre ecte ngadalë. Ditët e fundit ata e kishin ndërprerë fare dhe rruga pas kilometrit të shtatë ishte pothuaj e pakalueshme. Shoferët që

kishin mbetur në qytet thoshin se me maqinat e tyre nuk mund të kalonin dot. Po të donin ata të minierës, mund të prisnin dhe nja dy ditë sa të ngrohej moti dhe të mos kish rrezik t'i zinte borë rrugës. Mirëpo nga B. telefonat sa s'çaheshin.

«— Na dërgoni të paktën dy kamiona me traversa.

— Ç'keni ju, xhanëm! Me planin jeni mirë — përgjegjeshin ata të qytetit. — Prisni dhe një javë.

— Si, ore, të presim! Të rrimë me duar në xhepa, ë?

Në zyrë atë kohë kishte hyrë një shofer i gjatë me hundë si të boksierit. Ai ishte shoferi i minierës B. që kish sjellë dy javë më parë maqinën për riparim në qytet. Ata që ishin në zyrë e vunë re dhe, kur ai mori receptorin, u habitën.

«— Drejtori është? — pyeti ai.

— Po.

— Do ti them ca fjalë.

Ata që ishin në zyrë nuk e prisnin që një shofer të fliste me drejtorin e B.

— Alo, drejtor, ti je? Jam Agroni. — Nëpër receptorët vërsheu një rrëmujë fjalësh sikur e përgeshnin. Ta provoj njëherë unë — tha shoferi. — Mbase s'do të bëj gjë po ta provoj një herë. Fundja ç'do të humbim?

— Provoje, Gone! — përqeshi receptori. Dhe në fakt atyre të zyrës ju duk se drejtori e përqeshi me të vërtetë. Mirëpo shoferi e dinte se tani truri i të gjithëve në B. do të punonte tek ai. Dhe drejtori do të llogaritte me orë në dorë të gjitha lëvizjet e maqinës së tij nëpër rrugën e ngrirë.

Dhe atë mëngjez përpara dyerve të zyrove kish qëndruar një shytë me gjithë rimorkio e ngarkuar me traversa. Para turirit të saj të drejtë ata të zyrës po haheshin me fjalë.

«— Dëgjo, djalë i mbarë — kishte thënë një burrë me syze. — Nuk kemi ndër mend të marrim njerëz në qafë. Prit ca. Sot do të dërgojmë përsëri traktorët. Rruga thuajse s'ka borë fare.

— Ore burazer, traversat duhet të arrijnë dhe të arrijnë sot. Sa të çoni traktorët ju, ohu!..

— Ti qenke kokëshkrepë! — ju shfry njëri.

— E pastaj?!

— Si e pastaj?!

— A ka rëndësi kjo?

— Si a ka rëndësi kjo? — Ai nuk dinte ç'të thoshte. — Po do të thyesh kokën?! — Të tjerët ja kishin ngulur sytë me shpresë se do t'i mbushnin mendjen të hiqte dorë nga rimorkjua, po shoferi kishte thënë:

— Kokën tënde s'besoj ta thyej — dhe ish hedhur në kabinë. E gjithë kjo ishte bërë për punën e rimorkios. Ca s'donin ta linin fare të nisej, po të tjerët i thoshin të linte rimorkion. Megjithatë shoferi nuk kish ndër mend të shpinte gjysmën e ngarkesës.

— Hajde, shofer, hajde! — ja kishte këputur njëri. — Lëreni, ore, se i ka marrë koka erë. Ai ka hall ta nxjerrin në gazetë. Po na!.. — Ai kish ngritur gishtin e madh të dorës së djathtë. — Na, ke për ta parë veten në gazetë!»

Shoferi e kish përqeshur në turinj dhe qe nisur. Vrapin e kishte marrë në lokalin e Dedës. Në fakt ai e dinte se për të s'mund të shkruanin gaze-

tat se kish qenë shofer i një redaksie dhe gazetarët për vete dhe për shoferët e tyre nuk shkruanin. Ai kish ardhur në minierë për të plotësuar stazhin. Kish kërkuar vetë që stazhin për në parti ta kryente në një minierë të largët.

Si kishte pirë një kafe me konjak në lokalin e Dedës, që nisur për në B. Aty e kish ndaluar pasagjeri i vetëm i asaj rruge...

*

Një qiell i hirtë qëndronte pezull mbi xhama dhe shoferi mendohej të llogaritte edhe sa rrugë do të bënin pa i zënë bora. Në qafë të malit re të mëdha e të rënduara përgatiteshin të shkarkonin, ndërsa tutje, në honet e thella ish ngritur një mjegull e dendur.

«A e dinë ata që po i afrohem Qafës?» mendoi shoferi duke munduar të përfytyronte minatorët. Rruga kish nisur të ngjitej dhe në të dy anët e saj nuk kishte më përgje bore.

— Kot thonë që nuk kalohet — foli pasagjeri. — Rruga nuk duket dhe aq e rrezikshme. Unë e cuditem me disa njerëz që flasin pa i parë gjërat. Shoferi vështronte rrugën. Pas Qafës ajo do të tregohej ashtu siç ishte në të vërtetë. Kur kish udhëtuar me atë vajzën, bora akoma nuk kish nisur të shtronte dhe rruga s'kishte ngrirë. Megjithatë ajo kish thënë se ishte e frikshme.

— Kur nuk bie borë, s'është dhe aq e rrezikshme — tha shoferi. — Po ajo të zë rrugën.

— Po ne do të na zërë?

— Besoj.

Shoferi i mbërtheu sytë rrugës. Ai i ndjente shkarjet e lehta të gomave dhe po i ngjitej Qafës duke u munduar t'i qëndronte sa më larg humnerës.

«Tani ata do të kenë kuptuar se unë arrita në Qafë», mendoi.

Mbi xhama filluan të përplaseshin pikëla uji.

— Shi? — pyeti pasagjeri.

— Borë — tha shoferi dhe, si e shpuri maqinën në cep të rrugës, qëndroi. Nga Qafa rrokullisej tatëpjetë honeve një bardhësi e frikshme, ndërsa përpara, në rrugë, qëmtonte borë.

3.

Shoferi doli jashtë kabinës dhe atë e mbështolli era e ftohtë e borës.

«A e dinë ata se unë do të vë zinxhirët më parë se sa duhet?» Xhaketën e lëkurtë me pelçe te qafa ai e kishte lënë në sedile. Rryma e ftohtë e ajrit vërsheu brenda në kabinë dhe pasagjeri ngriti jakën e palltos.

«Këtu ka rrezik të marrësh ndonjë plevit», mendoi dhe u kënaq që dera u mbyll me forcë.

Kur vuri të gjithë zinxhirët, mbi rrugë kishite nisur një borë e butë, e cila shtrohej lehtë-lehtë. heshtur...

Shoferi u ngjiti në kabinë.

— Mërdhin? — i tha pasagjerit që ishte mbësht-

tjellë me pallto dhe çantën e kishte vënë në skarën e kapakut të motorit.

— Jo — tha ai. — Po sidoqoftë...

— Do të pish konjak?

— Jo, faleminderit. As ty nuk të lejohet të pish konjak në një rrugë të tillë.

Shoferi nxori nga poshtë sediles një shishe konjaku dhe i tha se atij i lejohet pikërisht në një rrugë të tillë. Tjetri i hodhi një vështrim të shpëlarë dhe u rehatua mirë në sedile.

«Pandeja se bëra mirë që e mora, mendoj shoferi. Mbase do të më duhej një njeri tjetër në një rrugë të tillë. Vetëm nuk do ta kem dhe aq lehtë. Mirëpo ky me sa duket qenka një trangull me parime».

Maqina lëvizti ngadalë në rrugën e mbuluar me një push bore. Kish nisur të frynte erë e fortë dhe uturimën e motorit e gremiste honeve të thella, të cilët pastaj e kthenin si një jehonë të zgjatur. Poshtë, në këmbë të maleve, duhej të rrokulliseshin lumenj të vegjël e të kaltër, të cilët, kur moti ishte i mirë, dukeshin. Oshëtima e tyre e largët ngjitej gjer mbi rrugë. Pasagjeri me sa dukej nuk tregonte ndonjë interes për bukuritë e vendit dhe shoferi u bind se, në qoftë se do t'i duhej ndihmë, tjetri nuk do të tundej nga kabina. Përsëri ai solli ndër mend atë vajzën. Një muaj më parë kish qenë mot i mirë dhe vajza që udhëtonte për në B., kur kishin arritur në Qafë, i kish hedhur një vështrim lutës.

«— Ç'ke? — e kishte pyetur shoferi me drojtje.

— A mund ta ndalësh këtu?

Shoferi mund ta ndalte dhe maqina qëndroi

buzë greminës. Ajo i tha se donte të shikonte honet e thella. Ajo tha se i pëlqente natyra e ashpër e maleve dhe, po të donte shoferi, ajo do të qëndronte aty.

— Bën ftohtë — i kish thënë. — Fryn era e borës.

— S'prish punë — i kishte thënë vajza dhe qe hedhur në rrugë. Pastaj, nga dritarja ai i kish zgjatur gozhupin e tij të lëkurtë me peliçe te qafa dhe ajo e kish vështruar me ata sytë e saj që lëshonin një ngrohtësi të çuditshme...»

Pasagjeri i tij tani rrinte i mbështetur në sedile me jakën e palltos të ngritur dhe me vështrimin në rrugën që kish nisur të zbardhej...

*

— I martuar je? — e pyeti shoferi.

— Jo, i fejuar. Po ti?

— Beqar.

— Qenke në rregull — tha ai shoferi nuk e kuptoi përse ishte në rregull. Në fakt shoferi s'kish ndër mend ta pyeste në ishte i martuar. Atij as që i shkonte në mend që ai burrë, i mbajtur si një djalë, të ishte vetëm i fejuar. Kishin kaluar vetëm dy orë rrugë dhe ai ishte bërë kureshtar dhe donte ta njihte nga afër pasagjerin e tij. Është vështirë që njerëz të tillë të marrin një rrugë të ngrirë vetëm e vetëm për të zgjidhur ndonjë problem të vogël. Ishte ndryshe puna e gazetarëve, të cilët sikur janë të prerë për t'u futur në vendet më të vështira dhe nuk çajnë kokën as për rrugën e as për të ftohtët.

— Me shërbim? — vazhdoi të pyeste shoferi.

Tjetri lëvizi përsëri vetëm sytë dhe sikur s'i erdhi mirë që shoferi ua kishte nisur pyetjeve. Megjithatë sado që i lindi dëshira të mos i përgjegjej, e ndjeu veten të pafuqishëm t'i bënte ballë atij shoferi. Prandaj i tha se kishte ardhur pothuajse me shërbim.

— Si pothuajse?! — thirri shoferi. — A shkohet në B. pothuajse me shërbim? — Pasagjeri vështroi rrugën dhe s'foli. Era e malit kish nisur të fërshëllente dhe, megjithëse në kabinë bënte ngrohtë, pasagjeri kishte krijuar bindjen se dhe aty ajo mund të të futte plevitin. Sikur të mos e kish punën ashtu siç e kishte, nuk do të ishte nisur me shërbim në atë rrugë dreqi.

— Ajo motra jote nuk ka bërë keq që ka marrë atë mjekun — tha papritur shoferi sikur të fliste me vete. — Mjeku është një djalë i mirë. Shoferit nuk i kishin pëlqyer fjalët që kishte thënë pasagjeri në fillim për të kunatin.

Tjetri e vështroi me habi. Megjithatë pasagjeri e kishte kunat dhe nuk duhej të inatosej për fjalët e mira që dëgjonte nga të tjerët.

— Jo, mo, ai s'është njeri i keq, — sqaroi pastaj ai — vetëm se... provincial si të thuash, më kupton?..

— Të kuptoj — i tha shoferi. — Bëre mirë që ndenje dy ditë tek ata. Motra jote nuk e ka dhe aq lehtë dhe të dy i merr malli për njerëzit e tyre. Ç'të bësh, qytet i vogël. Mungojnë shumë gjëra në një qytet të vogël, apo jo?

— Po, mungojnë.

— Kur dashuron, plotësohen për çudi të gjitha — deklaroi shoferi.

Tjetri u mat të thoshte diçka, pastaj u pendua dhe s'foli. A merrte erë ai shofer nga dashuria? Ai vërtitte timonin dhe fliste me sytë në rrugë.

— Fundja dy ditë s'janë shumë. Me siguri ata janë të kënaqur. Pastaj ti nuk do të kishe mundësi të shkoje më parë në B,ë? — tha shoferi.

— Në fakt unë sajova një shërbim vetëm për në qytet — foli tjetri padashur.

— Po ç't'u desh të marrësh këtë dreq rrugë?! — thirri shoferi. — A e di se do të të dalë shpirti gjersa të arrish?

Tjetri që mbyllur përsëri nën pallton e tij dhe shoferi i përqëndroi të gjitha shqisat përtej xhamave ku zgjatej rruga. Ajo ishte një rrugë e ftohtë, e ashpër, e bardhë...

*

Në rrugë bora ishte shtuar dhe mbi të vërtitej një mjegull e hollë. Shoferi provoi dritat e verdha dhe tha se, po të dendësohej mjegulla, do t'u hapte punë. Maqina ngjitej me vështirësi dhe herë-herë qëndronte si për të marrë vrull.

«Çudi me ca njerëz! mendoj shoferi. Dinë ta dredhin. Ky do të ketë ndonjë hall dhe e ka rregulluar që ta zgjidhë duke shkuar me shërbim. Se në fakt të gjithë e dinë se në B nuk mund të shkohet me shërbim në këtë kohë. Sidoqoftë ka bërë gabim që është nisur në një rrugë të tillë.» I tha pasagjerit se kishte bërë gabim që ishte nisur në B.

— Kam të fejuarën në B. — tha ai më në fund. — Ajo ka shkuar në B për të kryer stazhin për në parti, po nuk më ka lajmëruar për këtë.

Bora përtej xhameve bëhej më e dendur. Ajo tani lëshohej mbi rrugë me flokë të mëdha dhe shtrohej e ngjishej duke krijuar një shtresë të trashë.

«Më lart duhet të ketë arritur gjysmë metri trashësi, mendoj shoferi. A e dinë ata që do të ketë gjysmë metri trashësi?» Ata e dinin që ish nisur një makinë. Ajo do ta kishte pisk me rrugën. Ata shqetësoheshin tani për të. «Përse nuk i ka thënë gjë e fejuara kur ka ikur? mendoj shoferi për pasagjerin e tij. A e di ajo që ky është nisur për në B?» Shoferi u mundua ta merrte me mend se kush do të ishte ajo. Në B. një muaj më parë kishin shkuar shumë vajza nga Tirana. Një pjesë do të bënin stazhin për në parti dhe do të qëndronin një vit, ndërsa pjesa më e madhe do të punonin për gjashtë muaj në kooperativat e thella malore. Shoferi vriste mendjen se cila nga ato vajza do të ishte e fejuara e atij. Tjetri qëndronte i mbërthyer nën pallton e tij të trashë. Shoferi nuk mund të mendonte mirë për të. Njerëzit meraklinj, që kujdesen se mos ka ndonjë vrimë në dritare dhe fut erën brenda, nuk i duronte dot. Ai kish menduar ta njihte pasagjerin e tij të vetëm e të çuditshëm gjatë atyre dy orëve rrugë që kishte bërë me të. Megjithatë prapë e kish vështirë të kuptonte se ç'e shtynte atë të shkonte në B. Sido që të ishte puna, njerëz si ai nuk merrnin një rrugë të tillë. A e dinte pasagjeri se nuk ishte koha për udhëtime qejfi? Shoferi i tha se tek e fejuara mund të shkonte edhe një javë më vonë si të hapëj rruga. Tjetri e vështroi sikur donte të fitonte kohë dhe të hetonte nëse duhej t'i përgjegjej.

— Të jesh njëzet e pesë kilometra larg e të mos shkosh, është gjynah — tha pastaj ai. — Ajo iku pa u takuar me mua... unë as që e dija që ajo kishte vendosur të ikte...

4.

Rruga zgjatej si një fashë e bardhë drite.

«Tani do të kemi punë», mendoi shoferi dhe e mbërtheu për një kohë të gjatë vështrimin në shtresën e bardhë të borës sikur të mundohej të llogaritte forcën e motorit. A do ta çante dot borën? Edhe pasagjeri kishte shkundur pamjen indiferente dhe ishte përkulur mbi xham. Dukej sikur të dy hetonin rrugën. Njëri mundohej të gjente mënyrën si ta çante, tjetri se si do t'ja bënin në atë rrugë, po të mos ecte dot maqina, dhe të ngelnin. Maqina lëvizte shumë ngadalë, pothuaj aq sa mund të ecë një njeri. Herë-herë pengohej, xhironte në vend dhe përsëri lëvizte. Nganjëherë ajo shkiste dhe anohej gjer në buzë të rrugës dhe atëhere pasagjeri vështronte shoferin.

— Rrëshqet — thoshte shoferi sikur të shfajësohej. — Nuk e tërheq dot rimorkion dhe rrëshqet. — Tjetri vështronte rrugën. I dukej sikur turiri i maqinës gllabëronte shtresën e bardhë të borës si të qe një gojë gjigante.

«Po të vazhdojë kështu, do të bëjmë si të bëjmë», mendoi shoferi dhe vështroi tjetrin me bisht të syrit. Tjetri dukej i qetë. Ai nuk jetonte me rrugën, me shoferin dhe maqinën. Megjithëse e rrezikshme dhe e bardhë, rruga dhe maqina i shërbenin vetëm për ta shpënë në B. Ndërsa shoferi

përgjonte çdo gropëz të saj, çdo copëz të ngrirë dhe mundohej të dëgjonte edhe kërcitjen më të vogël. Rruga për të ishte gjithshka dhe maqina duhej ta shpinte patjetër ngarkesën. Njerëzit në B. e prisnin dhe ashtu si ai qëndronin me mendje në rrugë dhe te maqina e tij.

Rruga zgjatej si një mur i bardhë dhe maqina lëvizte ngadalë duke uturirë dhe duke vjellë tym të kaltër. Shoferit kishin filluar t'i dilnin djersë, ndër-
sa tjetri kishte nisur të shfaqte shenja mërzie.

— Shofer — e pyeti ai pa e shqitur vështrimin nga rruga. — Nuk mund të eci më shpejt?

— Jo — tha shoferi. — Nuk e tërheq.

— Puna e rimorkios?

— Po — tha shoferi. — Mbase, po të mos ishte ajo, do ta kishim më lehtë.

— Ke bërë gabim që e more — i tha tjetri.

Shoferi e vështroi me qesëndi dhe atë kohë maqina e ngadalësoi fare shpejtësinë dhe qëndroi në mes të rrugës.

— Dëgjo — i tha me zë të butë shoferi. — Në B. kanë nevojë të paktën për dy kamiona me traversa. Në qoftë se nuk e kupton këtë... — Ai e la fjalën në mes dhe hapi derën e kabinës. Era e borës vërshoi me forcë dhe ai nuk vendosi menjëherë të hidhej poshtë. Rrëmoi nën sedilen e prapme dhe nxori një lopatë bishtshkurtër. Më në fund shoferi u gjend në rrugë i mbështjellë me erë dhe borë. Në kabinë nuk hynte më të ftohtët dhe tjetri e ndjeu veten rehat. Nëpër xhamat e mjegulluar vu-
ri re shoferin që hapte rrugën me lopatë.

«Njeri i çuditshëm», mendoi. Shoferi u kthye dhe mori gozhupin e lëkurtë. Koka i ishte zbardhur

dhe fytyra kish nisur t'i mavijosej. Ai as që e vështroi pasagjerin dhe u kthye të vazhdonte punën. Midis tyre pa u kuptuar ishte shpallur një luftë e heshtur...

*

Në flokët dhe në supet e shoferit bora nisi të shkrinte dhe të rrokullisej në rrëkeza të vogla uji. Ai nxori shishen e konjakut që poshtë sediles dhe ltheu një gllënkë.

«Tani B. është afër, mendoj. Vetëm gjashtë kilometra». Megjithatë ai nuk ishte i sigurt. Edhe po të ishin vetëm gjashtë kilometra larg, do t'i duheshin të paktën tri orë. A e dinin ata se qe afuar shumë.

Pasagjeri vështronte rrëkezat e ujit që i shkinin atij në fytyrë dhe në supe dhe mendonte se tani do të kishin arritur, sikur të mos i tekej këtij shoferi të merrte rimorkion. «Kushedi se sa do t'ja paguajnë këtë rrugë, mendoj. Si nuk hoqën dorë nga paratë, xhanëm?» Pastaj u kujtua se ai ishte një shofer që bënte stazhin për parti dhe nuk paguhej sipas rrugës. Atëhere ai do të kish ndonjë hall tjetër në B. Mbasë kish ndonjë vajzë dhe... Ç'hynte rimorkjua me vajzën? Ai po të kish ndonjë vajzë do ta kishte më kollaj të takohej me të pa rimorkio. Mirëpo çdo të ndodhte sikur të mbeteshin në mes të rrugës? Ai ishte i sigurt se do të ngrinin në borë.

Shoferi vuri një cigare në gojë, e ndezi dhe lëshoi fraksionin. Maqina lëvizi ngadalë duke u shkëputur me vështirësi nga rruga. Bora kish nisur të binte më me forcë. Ngjiste në xhama dhe fshirëset

lëviznin ngadalë. Herë-herë pengoheshin dhe mezi e shtynin borën. Shoferi mendoi se, po të vazhdonte kështu, do ta kishin vështirë. Rreth e rreth rrugës mjegulla kish nisur të shpështillej dhe nga xhamat përbri mund të vështroje majat e zbardhura të maleve të rënduara nga bora.

«Ama të shkarkuar», mendoi shoferi. Motori i maqinës nisi të kollitej sikur të qe ftohur keq. Shoferi i dha gaz dhe ajo sikur mori pak vrull dhe nisi të çante borën. Motori uturinte fort si një kalë i ngarkuar rëndë qe mezi hedh këmbët. Pastaj maqina u drodh një herë fort dhe motori u shua.

— Ç'pati?

— Ka shumë borë — tha shoferi. — Nuk tërheq dreqi. — Ai thithi fort cigaren dhe e shoi në tavëll. Dukej i mërzhitur dhe i inatosur. Pasagjeri nuk e kuptonte se me kë ishte inatosur ai. Shoferi ndezi përsëri motorin dhe mbërtheu gozhupin. Pastaj u pendua dhe provoi ta çante rrugën pa e pastruar. Mirëpo, sa lëshoi fraksionin, maqina rrëshqiti prapa dhe pasagjeri ulëriu:

— Ç'bën, shofer!

Shoferi e vështroi ftohtë. I mëshoi pedalit të gazit dhe maqina u vërsul përpara, pastaj përsëri u tërhoq pas dhe pasagjeri u ngrys në fytyrë.

— Ore, nuk e kupton që s'e lë rimorkjua?! Ti qenke një shofer i çuditshëm!

Shoferi nuk foli, po vazhdoi t'i jepte gaz. Maqina dridhej në vend, shkiste dhe përsëri rimorkjua e tërhiqte pas.

— Ore shofer! Ndale dhe hiqe rimorkion. Do marrësh dhe veten në qafë. Shoferi uli gazin dhe e mbajti maqinën në frena. Motori gulçonte lehtë dhe ai e kuptonte që s'do të kish fuqi ta tërhiqte rimorkion.

— Po të më ndihmosh pak ti, do ta kemi më lehtë — tha shoferi.

— Unë? E ç'mund të bëj unë?

Shoferi ndjeu neveri për të.

— Në fakt ti s'mund të bësh asgjë — i tha shoferi dhe siguroi frenat e dorës.

— Po ti lëre rimorkion, pse bëhesh kokëfortë? Ty as që të paguajnë për të.

Shoferi shfryu me vete i inatosur: «Ku ha bukë ky njeri, mor jahu?! A nuk e di ky se atje presin njerëz, akoma nuk e mësoi se atje është pezulluar puna dhe rrezikohet prodhimi? Nuk mësoi se pas një jave kur mund të hapet rruga, miniera s'do të ketë mineral për të furnizuar uzinat? Çfarë dreq njeriu është ky?»

Tjetri u mundua ta merrte me të mirë. Me sa dukej e kuptoi që me këtë shofer nuk ja dilte dot me të keq. Sikur t'i tekej atij të qëndronte në borë, ç'do të bënte ai?

Shoferi po hiqte nga poshtë sediles lopatën bishtshkurtër. Tjetri e kuptoi që ai do të niste përsëri të qëronte rrugën dhe kjo e habitte. Midis tyre ishin vendosur marrëdhënje të ftohta dhe ai mendoi t'ja guduliste pak sedrën. Mbase qëllimi i këtij shoferi ishte të dukej në sy të tjerëve si një hero. Ose donte të dukej në sy të asaj vajzës që mbase e priste në B.

— Për nder ju shoferët jeni njerëz të çudit-

shëm — ja nisi ai. — Sikur të isha gazetar... ti mbase më ke marrë për gazetar, po unë nuk jam... sikur të isha do të kisha shkruar për një udhëtim të tillë.

Ai priti çdo të thoshte shoferi. Shoferi vetëm e vështroi me qesëndi. Me të vërtetë pandehte ai që e kish marrë për gazetar? Ai hapi me forcë derën dhe u hodh në rrugë...

5.

U fundos gjer në gjunjë në borë.

«Kjo qenka, ç'qenka! mendoi. Sikur të jetë edhe më tutje kështu, na fiku... Do të ma mbyllë rrugën të gjithë». Qëndroi para shytës dhe vështroi aty ku mund të ishte fundi i rrugës.

Fundi i rrugës as që mund të dukej. Rruga zbardhte si një mur i lyer me fund në hapësirë dhe vetja i dukej si një vijë e hollë lapsi që kish hequr ndonjë fëmijë aty ku fillonte muri. Me atë lopatën bishtshkurtër, si ta kishte ndonjë laps stërmadh, i duhej ta nxinte gjithë murin. Liroi pak gozhupin dhe e futi lopatën në borë. Si ata urithët e vegjël që gërmojnë dheun me shpejtësi të jashtëzakonshme, nisi të qëronte borën. Pasagjeri që e vështroi nga xhamat, në fillim u çudit dhe ju kujtuan ata filmat e Çarli Çaplinit apo të mësuesit të tij Maks Linderit. Mirëpo shoferi kishte qëruar afro dhjetë metra borë dhe as që i shkonte mendja të Çarli Çaplinit dhe të Maks Linderit. A do të merrte maqina në këta dhjetë metra? «Sikur të kisha një shok, mendoi, në qytet nuk kisha ndonjë shok».

Mendja i vajti te pasagjeri. Nga ai s'mund të priste gjë. Shoferi ishte një njeri i fortë, po kishte frikë se bora do t'ja mbyllte rrugën. «Dhe ai karafil i pandeh se e mora për gazetar, tha me vete, ç'karabush!» Njëherë udhëtonte me dy gazetarë në Mal të Bardhë. Njëri ishte i gazetës së tij dhe tjetri i Radios. Binte shi i dendur. Përpara, nëpër turbullirën e xhamit, vunë re dy maqina. Ato kishin qëndruar rrëzë malit dhe shoferët diç merrnin e jepnin. Nga lart rrokulliseshin ca njolla të murme dhe shi, dhe vetëm një shofer mund t'i vinte re. Shoferit i kish hipur frika, jo për vete, por për gazetarët.

— Ç'po ndodh? — e kishte pyetur ai i Radios.

— Po shemben gurë dhe maqinat e tyre e kanë pisk — që përgjegjur shoferi.

— Atëhere shkelja!

Në fillim shoferi i kishte vështruar me habi, pastaj e kish fluturuar maqinën. Sa arritën në vend, gazetarët dhe ai u hodhën nga maqina. Shoferët e tjerë kishin nxjerrë kavot dhe po mundoheshin të lidhnin një copë të madhe shkëmbi që po shembej. Të dy gazetarët u shkuan në ndihmë. Kavot ishin lidhur pas dy pemëve të vogla dhe ato ishin gati të thyheshin. Asnjëri nga të dy shoferët nuk mund të largonte maqinat, sepse vetëm njëri nuk mund të mbante të dy pemët që të mos thyheshin.

— «Nuk mbahet mali me kavo — tha ai i gazetës. — Duhet të ikni.

— Po t'i lëshojmë, do të shembet dhe i mori dreqi maqinat.

— Ikni — tha ai i gazetës. — Do t'i mbajmë ne pemët sa të ikni.»

Shoferët i vështruan me habi, pastaj u hodhën

nëpër kabina. Nga lart rrokulliseshin gurë dhe gaze-
tarët e kishin kokën në rrezik. Pas ca pemët u thyen
dhe shkëmbi u shemb me zhurmë dhe zuri rru-
gën. . .

A e merрте me mend një gjë të tillë pasagjeri?

Kur u hodh në kabinë, flokët, fytyra dhe pan-
tallonat i ishin bërë qull. Tek futte lopatën poshtë
sediles, ndjeu vështrimin e pasagjerit. Ngriti kokën
dhe u ndesh ballë për ballë me sytë e tij. Ai e
vështronte sikur t'i vinte keq që ai ishte lagur aq
shumë. Shoferi s'kish kohë për të humbur dhe fu-
ti marshin. Maqina u hodh përpara me uturimë mbi
rrugën e qëruar dhe pastaj mbi borën e trashë.

«A e dinë ata që unë e kam shumë pisk me
borën?» Nxori ca lecka dhe fshiu fytyrën e lagur.
Maqina kishte ecur më shumë se njëqind metra dhe
ai e kuptoi se rruga vetëm vende-vende ishte e pa-
kalueshme dhe do të bënin si do të bënin. Në fund
të fundit ai ishte i sigurt se herët a vonë do të arri-
nin. Tani ishte i qetësuar dhe ndjente bezdinë e la-
gështirës së flokëve dhe të pantallonave. Sikur ta
dinte se nuk do të zbriste më, poshtë në rrugë do
t'i kish hequr pantallonat. Tjetrit me siguri do t'i
vinte pështirë nga një gjë e tillë, po atij aq i bën-
te. Sikur t'i hiqte dhe t'i vishte prapë, ë? Kha-
mat ishin mbuluar me borë dhe ai shihte vetëm në-
përmjet gjysmëharkut që pastronin me vështirësi
fshirëset. Fundi i rrugës akoma s'po dukej.

— Në fakt ju keni një punë të vështirë — tha
pasagjeri. — Ja vlen të shkruash për ju.

Shoferi s'foli. Vështroi rrugën dhe mendohej të
llogaritte dhe sa herë do t'i duhej të zbriste për të
hapur rrugën me atë lopatën bishtshkurtër.

«Sikur t'i heq pantallonat», mendoi. Ato po e bezdisnin shumë. Me siguri edhe brekët i ishin lagur, po ato s'mund t'i hiqte. Pasagjeri atëhere do të hidhej nga maqina.

— A ke ndonjë vajzë në B.? — e pyeti pasagjeri dhe ai u habit përse ja bëri atë pyetje. — Me siguri duhet të kesh. Ju shoferët...

«Për herë të parë në B. erdha me një vajzë, tba me vetë. Ajo ishte një vajzë e çuditshme dhe unë kam menduar shumë për të. Dhe në B. s'e kam takuar asnjëherë, sikur ajo të mos jetojë atje fare. Në fakt ajo punon në laborator. Unë e di që punon në laborator».

Pasagjeri vështronte me qesëndi flokët e tij të qullur. Ai ishte i sigurt se shoferi tani do të niste t'i tregonte historira femrash. Do t'i thoshte se kishte një shitëse, së cilës, sa herë që i shkante në dyqan. vinte shënimin: «Jam në furnizim». Mirëpo shoferi e vështroi i ngrysur dhe i tha ftohtë:

— Nuk kam ndonjë vajzë në B.

— Çudi — tha pasagjeri.

*

Kishte zbritur shumë herë në rrugë dhe, sa herë ishte ngjitur në kabinë, kishte ndjerë atë vështrim që dukej sikur i qante hallin. Po të vazhdonte akoma ta vështronte ashtu, me siguri do t'ja përmblihte turinjve dhe do ta flakte në mes të rrugës. Sa herë ngjitej, pasagjeri i tij fillonte t'i dërdëlliste se shoferët e kanë punën të vështirë, se ai ishte një njeri me vullnet të fortë dhe në ndërti-

min e socializmit kish nevojë për njerëz të tillë. Pastaj ai i tha se kish bërë mirë që kishte marrë atë lopatën, megjithëse kishte një bisht për të qeshur, po ama punën e bënte. Megjithatë ajo lopatë tregonte prapambetje dhe jashtë shtetit kishin mjete që mund ta shkruinin borën me akullin në disa sekonda. Pastaj pasagjeri nisi t'i tregonte se si mund të hapej rruga më lehtë me një lopatë të atij lloi. Por asnjëherë nuk lëvizti nga kabina.

Shoferi bënte habi me vehten se si e duronte. Ai ishte një shofer që kish shëtitur në të gjithë vendin, por njeri si ky s'i kishte zënë syri ndonjëherë.

Më në fund maqina u ngjesh në borë dhe s'kish fuqi më as të dridhej, as të lëvizte përpara.

— Ma nxori shpirtin kjo bora — tha me gjysmë zëri. Pasagjeri dëgjoi një zë të dobët, të mpa-kur, sikur të dilte nga kapaku i motorit.

— Sikur të hapësh vetëm vendin e rrotave — ja nisi pasagjeri. — Bëj një vizë të gjatë do ta kesh më lehtë.

Shoferi më në fund ktheu kokën. Donte ta mbërthente nga ajo jaka e palltos që e mbante ngritur dhe ta fluturonte në rrugë, po e ndjente se dhe atë pak fuqi që kish mbetur, ai duhej ta kur-sente për rrugën. «Do të bëja mirë ta flakja jashtë», mendoi.

— Bëj kështu si të them unë — tha tjetri. — Hap aq vend sa për rrotat dhe zgjidhe rimorkion. S'ke ç'të bësh më. Ke bërë edhe të pamundurën. Po të duash, rënd të bisedoj me drejtorin tënd dhe t'i them që ke bërë të pamundurën.

«Tani e teproi, mendoi shoferi. Edhe drejtori im do t'ja futte turinjve, megjithëse është drejtor. Po fundja rimorkion mund ta lë këtu. Edhe një

kilometër na ka mbetur. Vij nesër me shokë dhe e marr». U hodh poshtë, këtë radhë pa lopatën bishtshkurtër. Po të hiqte rimorkion, maqina mund ta çante rrugën edhe pa e hapur. Motorin ajo e kishte të fuqishëm dhe të ri dhe do t'i bënte ballë borës. Ndjeu t'i rëndonin shpatullat, këmbët, koka. Ndjeu dhe kërkëllitjen e rimorkios mbi borë. Ajo qëndronte pas maqinave si një bisht ngatërrestar që e kish ndjekur gjer aty siç i qepet fëmija së ëmës. Ju duk sikur ajo do t'i lutej ta merrte me vete. Në të vërtetë ai ishte lodhur shumë dhe po lëkundej ose dërdëllitjet e atij pasagjeri po e lëkundnin. Në klubin e vogël të B. ishte një ambient i ngrohtë dhe aty do të gjente minatorët duke bërë shaka dhe duke pirë kafe të bluar taze. Do të shikonte dhe ndonjë nga vajzat tiranase. Ai donte të shihte edhe atë që kishte sjellë kur kish ardhur për herë të parë në B. Ndjeu se e kish marrë shumë malli për B. Ç'do të thoshte ajo për këtë pasagjer të çuditshëm?

«Ta mbushi mendjen, o Gone,» i tha vetes. I erdhi një inat i papërmbajtur me pasagjerin e tij. Ai qëndronte rehat-rehat në kabinë dhe vështrimi i tij i lëshohej si një pengesë djallëzore që ja turbullonte mendjen. «Do ta flak në mes të rrugës!» mendoi. Megjithatë nuk e flaku. U ngjit në kabinë dhe tërhoqi lopatën bishtshkurtër.

— I fortë je, për nder — tha pasagjeri duke tundur kokën. — Do t'u them gazetarëve të shkruajnë për ty. Unë njoh shumë nga ata dhe do t'u them se kam udhëtuar me një shofer të jashtëzakonshëm.

Shoferi zbriti pa u përgjegjur duke u lëkundur në borën që kishte filluar të ngrinte. Frynte erë e fortë, një erë që e mbushte me zemërim

dhe që e bënte të punonte me nerva të tendosura.

«Ata në B. nuk e dinë që po u vjen një njeri i tillë, mendoi. Ata janë njerëz të sigurtë dhe do ta presin ngrohtë si një njeri që ka ardhur nëpër një rrugë të vështirë. Edhe e fejuara do ta presë mirë. Ajo do të ketë dëgjuar nga të tjerët se kjo rrugë është e vështirë dhe do të mendojë se ai ka bërë një sakrificë të madhe për të ardhur gjer tek ajo. Kush mund të jetë e fejuara e atij, ë?»

Rruga ishte hapur edhe ai mendoi se, po t'i dilte ndonjë vend tjetër ku bora të ishte trashur, nuk do të kishte më fuqi të zbriste. U ngjit këmba-dorës në kabinë duke tërhequr nga pas lopatën bishtshkurtër. Kur u ngjesh në sedile, ai ndjeu mbi vete një buzëqeshje dhe një vështrim të padurueshëm.

«Ç'pandeh ai?» mendoi. Tjetri nguli vështrimin në rrugë dhe kjo e bëri shoferin të merrte frymë thellë, si të kish shpëtuar nga një rrip që i shtrëngonte fytin. Rruga zgjatej në vështrimin e tjetrit, e bardhë, e ftohtë, me atë fluturimin fantastik dhe të shfrenuar të flokëve të borës. Rruga nuk e shqetësonte më pasagjerin. Në kabinë bënte ngrohtë dhe shoferi ishte një njeri i fuqishëm që do ta shpinte edhe në fund të botës...

6.

Tani rruga duhej të tregonte fundin.

«Pas kthesës është B., tha me vete shoferi me vështrimin e ngulur matanë gjysmëharkut të xhamave. Mbase s'do të më duhet të zbresë prapë».

A t'i hiqte pantallonat? Trupin kish filluar t'ja mpinte lagështira. Ndjente të ftohtë dhe çdo gjë i ishte bërë kallkan. Atë kohë si për inat pasagjeri, i mbushur me djersë, vendosi të zbërthente kopsat e palltos së tij të trashë dhe hoqi shallin.

— Bën vapë — tha si për t'u shfajësuar. — Këtu brenda bën vapë.

Rruga ishte më e shtruar dhe shumë-shumë nja dy herë do t'i duhej për të zbritur. Megjithatë nuk e dinte nëse do mund të duronte. Poshtë sediles kishte shishen e konjakut. Mendoj ta rrokulliste të gjithë. Po kish pirë shumë dhe i vinte për të vjellë. E ndjente se, edhe një gllënkë po të pinte, do t'i përzihej dhe do të mbetej në mes të rrugës. Pasagjeri atë kohë po i thoshte se s'ja hante mendja të mos ja kishte vënë syrin ndonjë vajze. Shoferi e dëgjonte turbull dhe zëri i tij dukej sikur vinte nga larg. Ndërsa sytë dhe mendjen e kishte përqëndruar fort në rrugë. Rruga tani mezi dallohej. Në xhama ngjitej borë e madhe dhe fshirëset mezi lëviznin.

—A ka shumë vajza në B.? — pyeti pasagjeri.

«Po qe se xhamat do të mbulohen nga bora, s'do të kem fuqi t'i pastroj», tha me vete shoferi. Pak nga pak ajo copë xhami që kish mbetur do të mbulohej e gjitha dhe shoferi e dinte se fshirëset nuk do të ishin në gjendje të punonin më.

— Apo s'të ka ndezur? — qeshi pasagjeri.

«Ky me siguri bëhet xheloz për të fejuarën, mendoj shoferi. Pse njerëzit si ky bëhen xhelozë për të fejuarat, ë?»

Gjysmëharku i xhamave u zu fare dhe shoferi për herë të parë e qëndroi vetë maqinën. Hapi

xhamin anësor dhe hoqi një shuk bore nga ai i përparshmi, i anës së tij. Fshirësja lëvizi ca dhe qëndroi. Pasagjeri priti që ai të pastronte dhe pjesën tjetër të xhamit, po shoferi i shoi fshirëset dhe futi marshin. Bora vazhdonte të përplasej me forcë në xhama dhe të mbyllte vendin e pastruar. Po shoferi dukej nuk kishte ndër mend ta ndalte maqinën. Pasagjeri e vështroi i shqetësuar. Maqina po ecte më shpejt, megjithëse matanë xhamave rruga nuk dukej.

Tani për çudi nga xhami anësor ai vuri re njerëz që qëndronin në rrugë me kokën të zbardhur nga bora dhe të ngjeshur midis supeve.

— Po këta? — tha shoferi. Tjetri e vështroi me habi. Njerëzit herë-herë kthenin kokën nga njëri-tjetri dhe pastaj e hidhnin vështrimin përsëri në rrugë.

«Janë minatorët, mendoi shoferi. Po më presin».

Në fytyrë ju vijëzua një buzëqeshje e çiltër që shprehte gjithë gëzimin e rrugës. «Më në fund erdha, djem», mendoi.

— Ej, shofer! — dëgjoji një të thirrur pranë veshit dhe u përmend menjëherë. — Po na merr në qafë.

Përpara dukej vetëm një xham i bardhë.

«Po eci pa e parë fare rrugën, mendoi shoferi. Dhe ky trembet. Bora i paska mbuluar fare xhamat». Vështroi tjetrin dhe vuri re një fytyrë të ndryshuar krejt, që kish marrë ngjyra tmerri. Pasagjeri kishte hapur derën e maqinës dhe priste kohën të hidhej.

— Po ecën kuturu, — bëlbëzoi ai. — Oh!

Ai nuk duhej të hidhej. Gjatë gjithë rrugës ai nuk kishte zbritur asnjëherë dhe s'do të ishte

e hijshme të hidhej tani që kthesa ishte afër. Por atij, me siguri s'ja mbante të hidhej...

— Po, — tha shoferi — ja që bora i mbuloi xhamat.

— Qëndro, shofer! Ndal! Na... na more në qafë!

«E tillë është rruga, o pasagjer i çuditshëm. Ti e dije që do të ishte e tillë, po në kabinë do të bën-te ngrohtë dhe t'i do të dilje pa u lagur nga kjo rrugë».

Tani njëri kishte vënë buzën në gaz dhe tjetri vështronte me tmerr nga dera e hapur rrugën e bardhë...

7.

Rrugës i kishte ardhur fundi.

«Njerëzit, mendoi shoferi. Ja ku janë, ashtu siç i përfytyroja, të zbardhur nga bora. Sa më kishte marrë malli për ju, djema! Më kishte marrë shumë!» Shoferi kishte nxjerrë kokën nga dritarja përbri dhe ngiste me këmbë maqinën, ndërsa tjetri e kishte mbyllur derën.

— Arritëm? — pyeti tjetri. Shoferi e kishte harruar atë. Njerëzit prisnin maqinën. Ata ishin shumë. Shoferi e dinte që do ta prisnin. Pastaj maqina bëri një gjysmërrotullimi dhe qëndroi. Njerëzit u vërsulën pas maqinës dhe shoferi i dëgjoi thirrjet e tyre të gëzuara. Ai vuri dorën e mpirë nga të ftohtët në dorezën e derës.

— Shofer, paratë! — Tjetri po gërmonte nëpër xhepa.

Në fillim u çudit, pastaj u kujtua se në ka-

binë kishtë dhe pasagjerin e vetëm të asaj rruge.

«Sa njeri i vockël qenke, o pasagjer!»

Minatorët arritën duke bërë zhurmë dhe duke lëshuar thirrje gëzimi. Maqina ishte e mbuluar e gjitha me borë, bile dhe në xhamat e përparme kishte një pëllëmbë borë. Ngarkesa e saj as që dukej. Por vetëm ardhja e maqinës në B. i kish ngazëllyer ata. Rreth saj kishin filluar të vinin edhe vajzat nga Tirana, ndërsa drejtori po mundohej të çante me bërryla turmën.

— Ore, po hapni rrugën!

— Ç'të ketë ngarkuar kjo maqinë?

— Duket sikur i ka rënë e gjithë bora e qiellit.

— Ama shofer!

— Njeri, thuaj! Një njeri që asgjë s'e ndali dot të vij te ne dhe të na shpëtojë nga halli.

Dera e kabinës filloi të hapej ngadalë dhe midis turmës u vendos menjëherë heshtja. Një qenje e qullur po zbriste nga kabina dhe heshtja u bë më e thellë. Qenja kishte flokë që i ishin lagur dhe ngjitur në kokë, kishte një gozhup lëkure që i ishte lagur dhe i ishte mbushur me ujë, kishte pantallona që i ishin lagur dhe i qenë ngjitur pas këmbëve, kishte dhe një palë këpucë të fryra që i lëshonin flluska uji.

— Po ky... Ky është Gonja!

— Gonjaaa!

«Çudi, ajo më njohu më parë! Ç'është kështu, djema, s'më njohët? Kaq shumë të kem ndryshuar për një javë?»

— Epo... epo, ky është Gonja, ta hajë dreqi!

E frynë me konjak dhe të përçafuara edhe i futën një cigare në gojë. Ai më në fund ishte ngrohur

dhe qe përmendur plotësisht. Pastaj i kishte vësht-
ruar me radhë.

— Ju solla traversa, djema.

— Gone, shko ndërrohu, se do të marrësh ple-
vit. Ore, do ta lini rehat ju?

— Mos i përze, drejtor — tha shoferi. — Do të
jem lagur më shumë se duhet. Epo i ka rruga kë-
to. Lëri, drejtor...

Po drejtori nuk i la. Minatorët u kthyen te ma-
qina për të pastruar borën dhe për të shkarkuar tra-
versat.

— Drejtori ka të drejtë, djema. Duhet shkar-
kuar traversat, se marrin ujë dhe kalben.

— Gone!

«Ky zë më thirri kur zbrita nga maqina».

— Na paske harruar fare!

— Jo, s'të kam harruar. As që mund të të
harroj.

Ajo i kish qëndruar përballë me ato leshrat
e zeza të lagura dhe të shpleksura nëpër fytyrë.
Ajo fliste. Vuri re se ajo nuk fliste si atëhere kur
e kishte sjellë në B., po e vështronte në sy. Sa e
mirë që ishte.

— Ne morëm vesh se do të vije, Gone — tha
ajo. — Unë kisha qejf të isha në kabinë. Si ishte
rruga, ë?

— E bukur.

— Ty me siguri të ka hapur punë.

— Megjithatë ajo ishte një rrugë e bukur. Po
të ishte ti, ajo do të dukej më e bukur.

Ajo vuri buzën në gaz. Po të ishte në kabinë,
ai nuk do të mund t'i fliste ashtu dhe u kënaq që
nuk u tregua i drojtur. U ngrys në fytyrë dhe

shtoi: — Po në kabinë ishte një... një... A të iki të ndërrohem dhe takohemi prapë, ë?

—Mirë.

8.

Në derën e klubit nuk kishte njeri.

— Ulemi gjekundi — i tha shoferi.

— Po të futemi në klub, s'do të të lënë minatorët rehat.

— Do të më lënë — tha shoferi. — Kur je i shoqëruar me ndonjë vajzë, ata nuk të afrohen.

Ajo vuri buzën në gaz. E dinte që minatorët ishin të drojtur me vajzat, po u çudit nga arësye-timi i shoferit. Të gjithë e donin atë shofer në B. dhe me siguri tani, që kishin shkarkuar maqinën, do t'ja merrnin shpirtin me pyetje dhe me kafe dhe zorr se do të pyesnin në ishte i shoqëruar me vajzë. Mirëpo ndodhi ashtu siç e kishte parashikuar shoferi. Minatorët këtë radhë e shprehën dashurinë e tyre duke i buzëqeshur dhe duke i lëshuar një tryezë. Ata që u ngritën u ngjeshën në tryezat e tjera. Në klub ditëve dhe në mbrëmje nuk gjeje asnjë vend të lirë. Shoferi ua bëri me dorë dhe përballoi me guxim të gjitha vështrimet. Në klub kishin ardhur edhe vajza të tjera dhe shoferi atëhere u kujtua për pasagjerin e tij të çuditshëm. Cila nga ato ishte e fejuara e tij dhe a ishte takuar me «heroin» e saj?

— Ç'do të marrim — i tha ai.

Ajo i tha se nuk i kish qëlluar të hynte ndonjëherë në klube të tilla...

— Mund të porositësh ponç portokalli — i tha ai.

— Po ti?

— Unë pi konjak.

— Atëhere dhe unë do të pi konjak.

Kamerieri pa e porositur njeri kishte sjellë dy gota dhe një shishe konjaku. Ai tha se kështu e kishin urdhëruar minatorët. Kamerieri ua mbushi gotat dhe ai porositi ëmbëlsirë për vajzën. Ajo nuk ishte e gëzuar si më parë. Këtë shoferi e vuri re. Vajza tani dukej e drojtur dhe sikur kërkonte t'i thoshte diçka. Shoferi vuri një cigare në gojë dhe vesh-troi përsëri nëpër sallë. Me siguri ajo tani druhej që rrinte me të. Megjithëse minatorët bënë sikur s'i vinin re, ajo mbase mendonte se ata vetëm ata shihnin.

— Epo, gëzuar! — i tha pastaj duke çokitur gotën. Ajo e uroi me kokë dhe e vuri konjakun në buzë.

— Nuk të djeg — i tha ai duke qeshur. E ktheu gotën e tij përnjëherësh dhe ndjeu t'i digjte gjoksi. Kishte pirë shumë konjak dhe ndjente vapë. Kjo i kujtoi rrugën e ftohtë që kish bërë pak më parë. Rruga zgjatej e zgjatej e bardhë dhe e pafund, sikur të mos kish pasur asnjë kthesë dhe ai, në val-len e shfrenuar të pufkëzave të borës shihte fytyrën e qetë të vajzës. Ajo ishte një vajzë e guximshme që kish lënë rehatin dhe kish ardhur në B. e largët. Mirëpo në B. ai kish sjellë edhe një njeri tjetër. Me siguri ai tjetri ishte vërtitur nëpër zyra dhe dyqane dhe më pas në minierë për të gjetur të fejuarën e tij. A e kish gjetur të fejuarën ai? Po të mos e kishte gjetur, do të kërkonte hotel. Por hotel në B. nuk kish. Njerëzit në B. janë të da-

shur dhe do t'i tregonin se ku mund ta gjente të fejuarën. Po sikur ti ketë ikur për fare e fejuara? Ai atëherë do të kërkojë hotel, ndryshe do të mбетet jashtë. Shoferit nuk i vinte mirë kur mendonte se kish sjellë një njeri që nuk pyeste shumë për të tjerët. Me atë do t'u hapte punë minatorëve. Do kish bërë mirë ta kish flakur në mes të rrugës. Shoferi vështron sytë e vajzës që lotonin nga konjaku. Sa ndryshonin të dy pasagjerët e tij!

— The se nuk kishe ardhur vetëm — e pyeti befas vajza.

Shoferi e vështoi në heshtje.

— Jo, nuk erdha vetëm — i tha ai duke vënë në gojë një cigare. Vajza vuri re se fytyra e tij mori një pamje të mërzitur dhe shenjat e lodhjes që sikur i kishin humbur nisën t'i spikatnin më shumë. — Pëndeja se kisha të bëja me një udhëtar të guximshëm që është nisur në rrugë të vështira, po pasagjeri im ishte një puçërr. Dhe një puçërr... në... më fal po... në prapanike të shoqërisë...

— Si?! — Vajza ija dha papritur gazit, po shoferi i hodhi një vështrim serioz dhe të hidhëruar. Pastaj nisi t'i tregonte për rrugën dhe pasagjerin e tij të vetëm. Kur mbaroi, ndezi cigaren dhe vështoi vajzën sikur të donte të dinte se ç'mendonte ajo.

— Ti nuk duhej ta kishe sjellë — bëri shaka ajo.

— Ma pruri në majë të hundës — shfryu shoferi. — Kushedi sa herë vendosa ta lija në mes të rrugës.

— Do kishe bërë mirë — qeshi ajo.

Shoferi thithi cigaren dhe ndoqi me sy shtëllungat e tymit që u ngritën lart dhe u bashkuan

me mjegullën e kaltër të sallës. Atëhere u kujtua se në sallë ishin minatorët që kishin shkarkuar traversat dhe, ndërsa të tjerët punonin nëpër galeri, ata kishin ardhur të çlodheshin duke pirë ndonjë gjë të ngrohtë apo duke ndjekur programin e televizorit. Pas pak do të bëheshin gati të merrnin turnin. Ata ishin njerëz të fortë që dinin të gdhendnin shkëmbin e zi. Ata duhej të dinin të gdhendnin dhe veten, dhe të tjerët. . .

Një copë herë ata ndejtën pa folur me mendimet e tyre. Shoferi ndiqte shtëllungat e tymit. Në fytyrë i ishte ngurosur një shprehje e menduar dhe vajzës i erdhi keq që atë e mundonte puna e atij pasagjerit. Shoferi dukej i lodhur dhe lodhja i kishte pushtuar të gjitha shqisat.

— Ngrihem! — i tha ai dhe thirri kamerierin.

Kur dolën, qielli ishte qëruar nga retë e borës dhe yjet pikëlonin bulëza drite.

— Fundja nuk duhet të mërzhitesh, Gone — i tha ajo.

— Nuk jam mërzhitur — tha shoferi i menduar. — E pse të mërzhitem për një pasagjer të vetëm? Në fund të fundit ai bëri mirë që erdhi në B. Rruga është e zënë dhe ai s'ka me se të kthehet. Këtu në B. minatorët do t'i tregojnë shumë gjëra, dhe, kur të shkrijë bora, ai do të ketë fatin të shohë një rrugë të bukur. . .

Vajza e kuptoi shoferin dhe vuri buzën në gaz. Në drejtim të klubit po vinin dy njerëz. Me sa dukej njëri kish pyetur se ku mund të ishte hoteli, sepse tjetri po i thoshte:

— Nuk kemi hotel, or burazer. Po të duash, hajde fli në krevatin tim, se sonte kam turnin e tretë. Vetëm se çarçafët janë të palarë.